

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

КОРБЯК ДМИТРО ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 27-72(477.83/.86)''1836/1898''

**НАУКОВО-ВИКЛАДАЦЬКА ТА ЦЕРКОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ
МИТРОПОЛИТА СИЛЬВЕСТРА (СЕМБРАТОВИЧА) (1836–1898)**

07.00.01 – історія України

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Науковий керівник
Шуст Роман Мар'янович,
кандидат історичних наук, професор

Львів – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Історіографія, джерельна база і методологія дослідження	13
1.1. Ступінь наукової розробки проблеми	13
1.2. Джерельна база дослідження	20
1.3. Методологічні засади роботи	27
РОЗДІЛ 2. Викладацько-наукова і видавнича діяльність	31
2.1. Катехит і вчитель релігії. Префект семінарії	31
2.2. Викладач Львівського університету	36
2.3. Наукові праці	44
2.4. Редакторська і видавнича діяльність	52
РОЗДІЛ 3. Від священика до галицького митрополита	59
3.1. Сотрудник. Консисторські і капітульні посади	59
3.2. Номінація на єпископа-суфрагана	63
3.3. Адміністратор митрополії. Василіанська реформа	69
РОЗДІЛ 4. Галицький митрополит між Церквою і політикою	89
4.1. Канонічні візитації	89
4.2. Проблема галицьких емігрантів	92
4.3. Утворення Станіславівської єпархії	97
4.4. «Митрополичі» кандидати	100
4.5. «Нова ера» і митрополит	102
4.6. Львівський собор 1891 року	109

РОЗДІЛ 5. Проримська позиція і соціальні ініціативи	130
5.1. Відзначення пам'ятних дат. Папський ювілей 1893 року	130
5.2. Участь у католицьких вічах	146
5.3. Єпархіальні синоди 1897–1898 років	149
5.4. Організація парафіяльного життя	155
5.5. Духовно-благодійні та освітні об'єднання. Харитативна діяльність ...	157
5.6. Державні і церковні відзнаки	161
ВИСНОВКИ	166
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ і ЛІТЕРАТУРИ	177
ДОДАТКИ	219

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вивчення життєвого шляху та діяльності окремих особистостей часто являється предметом дослідження істориків. Такі студії є особливо актуальними при реконструкції та аналізі певних проблем періодів, коли той чи інший народ не мав власної держави. Вітчизняні науковці нерідко обирають об'єктами дослідження видатних осіб XIX століття, яке в українському варіанті характеризується розмежуванням народу між двома державними утвореннями: монархією Габсбургів та Російською імперією. Останнім часом все частіше вивчаються проблеми церковної історії, оскільки, як вдало висловився польський вчений Володимир Мокрий, «...багатогранне значення Церкви та її вклад у творення, зберігання і проповідування серед народу християнських, універсальних вартостей, які ставали основою релігійного культурного і національного життя українців, усвідомлювалось українцями з особливою силою у хвилини загрози виплеканим Церквою протягом століть духовним і матеріальним надбанням» [423, с. 78]. Нерідко об'єктами таких студій виступають представники вищого греко-католицького духовенства, яке в XIX столітті було лідером українського національного руху [428, с. 468]¹. У таких роботах встановлюється значення і місце церковних діячів у суспільних процесах Галичини того часу. Балансуючи між західним (латинським) і східним (православним) християнськими світами, греко-католицькі ієрархи довгий час виступали каталізаторами українського відродження та відігравали вирішальну роль у формуванні світської інтелігенції², яка з часом перебрала на себе функції політичного лідера. Така зміна суспільно-політичного провідника галицьких русинів відбувалася

¹ Про роль релігії взагалі в етнічному і національному розвитку українців дивись у праці Олексія Шуби [472].

² За словами львівського історика Івана Паславського, «галицькі митрополити періоду XIX – першої половини XX ст. ... були не тільки духовними архіпастирями свого народу, але й дуже часто виступали політичними провідниками або ж верховними арбітрами у міжпартійних спорах...» [437, с. 112].

наприкінці XIX століття. Саме на той період припадають життя та діяльність Сильвестра Сембратовича.

У сучасній українській та зарубіжній історіографії немає комплексного дослідження науково-викладацької та церковної діяльності галицького митрополита Сильвестра Сембратовича. Історики досі не дали належної оцінки його ролі в розвитку Греко-католицької церкви та українського національного відродження. Автори поодиноких біографічних праць тільки стисло інформують про основні факти з життя церковного діяча і висловлюють недостатні оціночні судження його роботи. Незначне висвітлення особи цього релігійного діяча в історіографії може пояснюватися великими досягненнями одного з його наступників, митрополита Андрія Шептицького, підґрунтя для діяльності якого заклав саме С. Сембратович. Поза увагою вчених досі залишаються питання внеску останнього в розвиток теологічної науки та його педагогічної роботи. Належної оцінки потребують основні аспекти церковної діяльності митрополита в контексті тогочасної політичної ситуації та його проримських орієнтирів. Доцільно науково переосмислити його роль у важливих церковних подіях та явищах останньої чверті XIX століття. Зокрема, йдеться про реформу Чину Святого Василя Великого (далі – ЧСВВ) і Львівський провінційний собор 1891 року.

Таким чином, актуальність проблеми визначається її малодослідженістю, наявністю різних, часом протилежних оцінок роботи митрополита його сучасниками, необхідністю визначити роль львівського архієпископа для діяльності його наступників, потребою оцінити внесок архієрея в розвиток Греко-католицької церкви та українського національного руху.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною планової наукової теми «Суспільно-політичні та національно-етнічні процеси на західноукраїнських землях (остання третина XVIII – XX ст.» (номер державної реєстрації 0115U003557), яка виконується на кафедрі новітньої історії України імені Михайла

Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка. Розкриття теми роботи відповідає планам історичного факультету щодо створення узагальнюючого дослідження з історії України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є створення цілісної картини науково-педагогічної та церковної діяльності митрополита Сильвестра Сембратовича, а також визначення місця і ролі архієрея в суспільному житті Галичини останньої чверті XIX століття в контексті українського національного руху та міжнаціональних відносин.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

- висвітлення стану наукової розробки проблеми та опрацювання наявної джерельної бази;
- реконструкція педагогічної діяльності о. С. Сембратовича;
- встановлення його внеску в розвиток теологічної науки;
- визначення обов'язків, які він виконував на різних церковних посадах, і характеристика основних чинників, що сприяли його церковній кар'єрі;
- характеристика позиції С. Сембратовича стосовно одних із найважливіших подій в історії Греко-католицької церкви останньої чверті XIX століття (реформи ЧСВВ і Львівського собору 1891 року) і висвітлення їхніх наслідків для галицького архієрея;
- аналіз основних складових церковної діяльності митрополита у зв'язку з його політичними і релігійними орієнтирами.

Об'єктом дослідження є особа Сильвестра Сембратовича.

Предмет дисертаційної роботи – викладацька, наукова і церковна діяльність Сильвестра Сембратовича. У дослідженні свідомо тільки побіжно охарактеризовано питання громадсько-політичної роботи галицького митрополита, оскільки ця проблематика є предметом студіювання іншого

вченого¹. Однак через тісний взаємозв'язок церковної та громадсько-політичної діяльності греко-католицьких ієрархів у розглядуваний період у дисертації показані точки перетину церковного і політичного напрямів роботи митрополита з акцентом на розкриття мети та завдань дослідження.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період життя і діяльності Сильвестра Сембратовича – 1836–1898 роки.

Географічні рамки роботи становить територія східної частини Королівства Галичини і Лодомерії, що було частиною монархії Габсбургів. Зокрема, на цих теренах у період діяльності Сильвестра Сембратовича було сформовано такі повіти: Бережанський, Бібрецький, Богородчанський, Борщівський, Бродівський, Бучацький, Городенський, Городоцький, Добромильський, Долинський, Дрогобицький, Жидачівський, Жовківський, Заліщицький, Збаразький, Зборівський, Золочівський, Калушський, Кам'янецький, Коломийський, Копичинський, Косівський, Кроснянський, Леський, Любачівський, Львівський, Мостиський, Мушинський, Надвір'янський, Перемишльський, Перемишлянський, Підгаєцький, Раваруський, Рогатинський, Рудківський, Самбірський, Сокальський, Скалатський, Снятинський, Станіславівський, Старосамбірський, Стрийський, Сяноцький, Тереховлянський, Тернопільський, Толмацький, Турківський, Чортківський, Яворівський, Ярославський та Яслицький. Галицька митрополія Греко-католицької церкви, сформована на цій території, до 1885 року включала Львівську архієпархію та Перемишльське єпископство, а після 1885 року – три церковні області: Львівську (28 деканатів: Бережанський, Бібрецький, Болахівський, Бродівський, Буський, Городоцький, Журавельський, Залозецький, Збаразький, Золочівський, Калушський, Львівсько-Городоцький, Львівсько-Загородський, Нараєвський, Олеський, Перегінський, Підгаєцький, Рогатинський, Роздільський, Скалатський, Скольський, Стрийський, Тернопільський, Тереховлянський, Унівський, Ходорівський, Холоївський і Щирецький), Перемишльської

¹ Йдеться про львівського історика Ірину Антоняк.

(39 деканатів: Балигородський, Белзький, Бірчанський, Біцький, Варязький, Височанський, Горожанський, Добромильський, Дрогобицький, Дукольський, Жовківський, Жукотинський, Затварницький, Канчуцький, Комарнянський, Короснянський, Куликовський, Леський, Любачівський, Мокрянський, Мостиський, Мушинський, Нижанковський, Олешницький, Ольховецький, Перемишльський, Потелицький, Порохницький, Самбірський, Сокальський, Старосамбірський, Старосольський. Судововишнянський, Сяноцький, Угнівський, Устрицький, Яворівський, Ярославський та Яслицький) і Станіславівської (20 деканатів: Богородчанський, Буковинський, Бучацький, Галицький, Городенський, Гусятинський, Жуковський, Заліщицький, Коломийський, Косівський, Кудринецький, Надвір'янський, Пістинський, Скольський, Снятинський, Станіславівський, Толмацький, Тисьменецький, Устецький і Чортківський).

Методологія та методи дослідження. Використані в дисертації методи відповідають фундаментальним принципам історизму, наукової об'єктивності та логіки. В окремих частинах роботи використовувались різні загальнонаукові та спеціальні історичні методи. Зокрема, з метою групування історіографічного та джерельного матеріалу було застосовано типологічний метод. Для аналізу історичних фактів у їх взаємозв'язку і визначення окремих етапів життєдіяльності С. Сембратовича використовувався проблемно-хронологічний метод. Під час характеристики наукового доробку та основних складових церковної роботи греко-католицького ієрарха застосовано структурно-функціональний, історико-генетичний, порівняльно-історичний і критичний методи.

У дисертації терміни «українці» та «русини» використовуються як синоніми, оскільки у XIX столітті етнонім «русин» був домінуючим та об'єднуючим для українців монархії Габсбургів та Російської імперії [416]. З одного боку, у дослідженні поняття «русинство» не обіймає і австро-угорського, і російського простору. З другого – стосовно галицьких теренів другої половини XIX століття актуальними є терміни «українці»,

«український» [422]. Однак наявність у текстах джерел і літературі, використаних у роботі, понять і «русини», й «українці» дозволяє вживати ці терміни у праці паралельно. У дослідженні надається перевага поняттю «русофіли» над терміном «москвофіли», оскільки перше більш чітко окреслює галицьких діячів другої половини ХІХ століття, погляди яких були орієнтовані на панруський простір [353; 428; 452].

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі вивчення всього комплексу літератури і різнотипних джерел уперше в історичній науці здійснено спробу ґрунтовного вивчення недостатньо висвітлених і малодосліджених проблем, пов'язаних із діяльністю галицького митрополита Сильвестра Сембратовича:

уперше:

- охарактеризовано педагогічну діяльність о. С. Сембратовича у навчально-виховних закладах різного типу;
- зроблено спробу оцінити його внесок в розвиток теологічної науки;
- проаналізовано соціальну роботу галицького митрополита;

уточнено:

- основні фактори, що сприяли церковній кар'єрі С. Сембратовича;
- спільність і відмінність у поглядах на реформу ЧСВВ єпископа Сильвестра та інших тогочасних релігійних і громадсько-політичних діячів;
- напрями діяльності митрополита, які відображають його проримську позицію;

отримали подальший розвиток:

- питання підготовки, проведення і наслідків Львівського провінційного собору 1891 року;
- дослідження церковної діяльності митрополита в контексті українсько-польсько-австрійського політичного порозуміння.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів полягає в розширенні наукових знань про недостатньо вивчені та малодосліджені

проблеми діяльності митрополита Сильвестра Сембратовича і питання з історії Греко-католицької церкви останньої чверті XIX століття. Йдеться про педагогічну, наукову та видавничу роботу С. Сембратовича, головні складові його душпастирської діяльності. Крім цього, визначається місце галицького митрополита в контексті характеристики адміністративно-організаційних змін Греко-католицької церкви (реформування ЧСВВ, проведення Львівського собору 1891 року, фактичне утворення Станіславівської єпархії) та суспільно-політичних перетворень у Галичині кінця XIX століття (активізація світської інтелігенції, «нова ера»).

Фактологічний матеріал і науково-теоретичні узагальнення можуть бути використані в наукових цілях при вивченні суміжної проблематики, написанні синтетичних праць з історії Греко-католицької церкви, історії України, Польщі та Австрії, а також під час створення навчальних програм, курсів і спецкурсів з історії України.

Особистий внесок здобувача. Викладені у роботі положення та висновки, а також опубліковані праці за темою дослідження належать дисертантові одноосібно.

Наукова апробація результатів дослідження здійснювалась у формі наукових публікацій і доповідей на наукових конференціях, зокрема: на XXIII Міжнародній науковій конференції «Історія релігій в Україні» (Львів, 2013 р.); Звітній науковій конференції викладачів та аспірантів історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2014 р.); Другому українсько-польському історичному семінарі студентів та аспірантів в Інституті історії Жешівського університету (Жешув, Республіка Польща, 2014); Міжнародній науковій конференції «Zagadnienia społeczno-ekonomiczne, polityczne, kulturalne i religijne w badaniach polskich, słowackich i ukraińskich ze szczególnym uwzględnieniem Jarosławia i jego miast partnerskich» (Ярослав, Республіка Польща, 2014); Звітній науковій конференції викладачів та аспірантів історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2015).

Публікації за темою дослідження:

1. Корбяк Д. Діяльність о. Сильвестра Сембратовича у Львівському університеті / Дмитро Корбяк // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. – Львів : Логос, 2014. – Кн. 1. – С. 255–264.

2. Корбяк Д. Галицька митрополія та Апостольський престол у контексті польсько-українських відносин у Галичині в останній третині XIX ст. / Дмитро Корбяк // *Zagadnienia społeczno-ekonomiczne, polityczne, kulturalne i religijne w badaniach polskich, słowackich i ukraińskich* / pod red. W. Wierzbieńca. – Jarosław, 2014. – Tom I : Historia-Religia. – S. 107–119.

3. Корбяк Д. Позиція галицьких митрополитів Йосифа і Сильвестра (Сембратовичів) щодо реформування Василіянського чину / Дмитро Корбяк // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету : зб. наук. праць. – Львів : Львів. нац. ун-т імені Івана Франка, 2014. – С. 43–57.

4. Корбяк Д. Львівський собор 1891 року: дискусійні питання та їх вирішення / Дмитро Корбяк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2015. – Т. 25 : На пошану професора І. С. Винокура. – С. 275–289.

5. Корбяк Д. Ставлення галицької громадськості до відзначення 50-літнього ювілею єпископства папи Лева XIII / Дмитро Корбяк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 20–26.

6. Корбяк Д. В. Викладацько-наукова та освітня діяльність митрополита Сильвестра (Сембратовича) / Д. В. Корбяк // Гілея : науковий вісник : зб. наук. пр. / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : Вид-во «Гілея», 2015. – Вип. 102 (11). – С. 43–48.

Структура дисертаційної роботи побудована за проблемно-хронологічним принципом, зумовлена специфікою проблеми і підпорядкована поставленій меті та завданням дослідження. Дисертація

складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків. Обсяг основного тексту дослідження становить 173 сторінки, перелік джерел і літератури налічує 500 позицій. Загальний обсяг дисертації – 225 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА І МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Ступінь наукової розробки проблеми

У сучасній історіографії прослідковується тенденція до зростання кількості наукових студій, де історичні події та явища розглядаються через вивчення окремих постатей. Персоніфікація історії дає змогу досліджувати особистісний фактор суспільних процесів та окреслити суб'єктивний вплив громадсько-політичних, військових, культурно-освітніх, церковних діячів на хід історичних подій [453, s. 21].

Із проголошенням незалежності України вчені щораз частіше звертаються до студіювання проблем церковної історії, активно використовуючи при цьому методи історичної біографістики та просопографії. Унаслідок такого зацікавлення сучасна історіографія поповнюється роботами вітчизняних і зарубіжних науковців, де об'єктами вивчення виступають греко-католицькі архієреї другої половини XIX – першої половини XX століття. Окремі історичні дослідження присвячені галицьким митрополитам Михайлу Левицькому (1816–1858) [421; 440], Йосифові Сембратовичу (1870–1882) [497; 499], Андрею Шептицькому (1901–1944) [371], перемишльським єпископам Іванові Ступницькому (1872–1890) [494–495], Константинові Чеховичу (1897–1915) [484] та іншим. У згаданий період вони були однією з основних рушійних сил українського національного відродження і перебували в центрі не лише церковного, але й громадсько-політичного та культурно-освітнього життя Галичини.

Ураховуючи специфіку розвитку історичних досліджень у радянський період, історія Греко-католицької церкви довгий час входила до сфери наукових зацікавлень винятково вчених у діаспорі. Лише з кінця XX століття

простежується активізація якісної наукової розробки проблематики церковного спрямування українськими істориками.

Студії вітчизняних та іноземних авторів з вивчення постаті галицького митрополита Сильвестра Сембратовича можна умовно поділити на три категорії: 1) роботи біографічного характеру; 2) дослідження, присвячені аналізу окремих церковно-політичних подій та явищ періоду архієпископа Сильвестра; 3) праці церковного та політичного змісту, де діяльність греко-католицького ієрарха побіжно розглядається в контексті певних суспільних обставинах.

До першої групи досліджень належать поодинокі праці українських і закордонних авторів, де характеризуються головні етапи життєвого шляху та роботи церковного діяча. Прикметними особливостями таких студій є або яскраво виражений суб'єктивізм в оцінці основних кроків та поглядів львівського архієпископа, або ж брак чи недостатність оціночних суджень при поданні біографічних відомостей. До таких робіт можна віднести спогади сучасника С. Сембратовича, греко-католицького священника і громадсько-політичного діяча о. Северина Матковського [420]. Вищезгадана праця є одночасно як історичною студією, так і джерелом до вивчення особи архієрея. Робота містить спогади о. С. Матковського про митрополита Сильвестра. Вказане дослідження написане в контексті проведення Львівського провінційного собору 1891 року і містить основні біографічні дані та характеристику позицій галицьких церковних архієреїв (митрополита С. Сембратовича (1882 [1885]–1898), перемишльського єпископа Ю. Пелеша (1891–1896) та станіславівського владика Ю. Куїловського (1891–1899)) під час соборного зібрання. Автор спогадів намагався розмежувати діяльність глави Галицької митрополії на церковну і політичну, а також зробив спробу періодизації життєвого шляху та роботи архієпископа. Отець С. Матковський поділив свою розповідь про С. Сембратовича на такі частини: 1) «Перша доба в життю й діяльності Митрополита» (інформація про освіту церковного діяча, науково-педагогічну і видавничу роботу; 1836–1882 роки);

2) «Політична й церковна ситуація, в якій Др. Сильвестр Сембратович розпочав свою публічну діяльність» (характеристика суспільно-політичної та церковної ситуації в Галичині у 1848–1882 роках); 3) «Др. Сильвестр Сембратович, як Митрополит» (цей період автор розмежовує на дві складові: а) політичну, що поділена за хронологічним принципом на три етапи – 1879–1885 роки, 1885–1895 роки, 1895–1898 роки; і б) церковну) [420, с. 46–104]. У згаданій праці чітко простежується симпатія о. С. Матковського до очільника Греко-католицької церкви. Разом з тим автор, окрім «досягнень», підкреслює «помилки» С. Сембратовича. Проте в контексті його позитивного ставлення до львівського архієпископа констатація проступів останнього здійснюється у світлі маніпуляцій особою митрополита державними урядовцями та релігійними діячами. Архієрей постає в роботі як «...чоловік, який в добрій волі змагав до кращого, але з вини других зійшов зі світа з почуттям великої відповідальності за наслідки своїх необережних вчинків» [420, с. 104]. Незважаючи на свій суб'єктивізм, спогади о. С. Матковського є першою біографічною студією про митрополита Сильвестра, що містить важливий фактологічний матеріал та оціночні судження.

Своєрідною рецензією на згадану працю є робота о. Михайла-Макарія Каровця [390], де аналізується текст о. С. Матковського. Зокрема, акцентується увага на некоректній позиції останнього як греко-католицького священика, а саме: критика представників римської курії та галицької церковної верхівки.

Серед наступних спроб укладання біографії кардинала Сембратовича на високу оцінку заслуговує доробок українського релігійного і громадського діяча, який працював у Галичині та за кордоном (Німеччина, Італія, Канада), о. Іриней-Івана Назарка [433]. При підготовці життєписів київських і галицьких митрополитів, серед яких і біографія Сильвестра Сембратовича, автор використав доступну джерельну базу, яку становили архівні матеріали римських архівосховищ [зокрема, Ватиканського секретного архіву (Archivio Segreto Vaticano) та Архіву Грецької Колегії Святого Атанасія у Римі

(Archivio del Collegio Greco)], опубліковані документи папського престолу, церковні шематизми, галицькі періодичні видання тощо. Однак о. І. Назарку не вдалося уникнути деяких фактографічних помилок¹. Біографічні нариси митрополита Сильвестра, укладені співробітниками Львівського музею історії релігії [370; 441], базовані на вищезгаданій роботі і мають компілятивний характер.

В останні роки постать галицького митрополита Сильвестра Сембратовича стає об'єктом наукових зацікавлень молодого львівського історика Ірини Антоняк, яка успішно студіює суспільно-політичний аспект діяльності греко-католицького архієрея [344]. Використовуючи об'ємну джерельну базу і контекстові історіографічні напрацювання, дослідниця на основі аналізу головних етапів життєдіяльності церковного діяча характеризує формування, зміну та спроби реалізації політичних поглядів С. Сембратовича.

До питань біографії архієпископа Сильвестра дуже рідко проявляють зацікавлення зарубіжні вчені. Єдиним дослідженням іноземного автора з цієї проблематики є робота відомого польського історика Анджея Земби, що має високу наукову цінність. Укладений ним життєпис галицького митрополита, що міститься у «Польському біографічному словнику» («Polski Słownik Biograficzny») [500], ґрунтується на широкому джерельному матеріалі та висвітлює основні факти з життя та діяльності греко-католицького церковного діяча. Формат видання не дозволив дослідникові детальніше спинитися на характеристиці важливих подій і дати вичерпну оцінку роботі львівського архієпископа, що, очевидно, не було метою вищезгаданого біографічного нарису.

Другий комплекс використаних у дисертації історіографічних праць становлять наукові дослідження, що висвітлюють найважливіші події та явища церковного життя в Галичині періоду митрополита Сильвестра

¹ У згаданій роботі під час подання інформації про видавництво «Зборника благопотребних церковних чинів і служб» вказується 1870 рік [433, с. 207], хоча точною датою є 1873 рік.

Сембратовича. Насамперед, ідеться про історіографію василіанської реформи (1882–1904) і Львівського собору 1891 року.

Велику вартість для вивчення проблеми реорганізації ЧСВВ мають студії самих монахів-василіан. Особливе місце належить доробку о. Михайла-Макарія Каровця [389] і о. Михайла-Мирослава Ваврика [362–365]. Перший у своїй чотиритомній праці, базованій на значному масиві архівного матеріалу та повідомленнях тогочасної періодики, акцентував увагу на позитивних результатах василіанської реформи і безпідставності громадського опору її проведенню. Велика кількість помічених у вищезгаданій роботі документів визначає її джерелознавчий потенціал для досліджень з цієї тематики. Студії василіанина о. М. Ваврика, який також жив і працював у діаспорі, присвячені переважно історії розвитку ЧСВВ та історіографії проблеми.

Серед дослідників періоду української незалежності вартою уваги є доробок Петра Шкраб'юка [469–471], який студіює Василіанський чин у контексті суспільно-культурного розвитку русинів. Крім цього, важливе значення має збірник доповідей і матеріалів учасників Міжнародної конференції, присвяченої 120-річчю василіанської реформи, упорядкований Михайлом Гайковським. Згадана книга містить низку студій, у яких встановлено місце ЧСВВ у різних аспектах життя галицьких українців [369; 375; 382; 383; 411; 444; 460; 469].

Проблема Львівського собору 1891 року до 90-х років ХХ століття також довгий період залишалася предметом дослідження вчених за кордоном. Важливе значення дотепер зберігає захищена 1959 року у Римі докторська дисертація Мирона Стасіва [343, с. 160], яка ґрунтується на матеріалах Ватиканського секретного архіву.

Одне з основних питань згаданого вище соборного зібрання (целібат греко-католицького духовенства) розглядається в роботі теолога о. Юрія Герича [372], де проблема «безженства» кліру східного обряду аналізується в історичній ретроспективі.

Важливе значення має дослідження канадського історика Івана-Павла Химки [480]. Згадана праця, окрім наративної частини, присвяченої проблемі celibату на Львівському соборі, містить деякі соборні документи, а саме: тексти ухвали про великі семінарії, яка регулювала питання одруження греко-католицьких священників (редагований соборним духовенством, затверджений на загальному засіданні зібрання і змінений у Римі), а також протоколи соборних засідань, на яких обговорювали проблему «безженства».

Характеристика процесів підготовки, організації та перебігу Львівського собору, аналіз соборних постанов, визначення позиції духовенства і громадськості до зібрання здійснено у студії вже згадуваної Ірини Антоняк [343].

У нашому дослідженні ці події та явища розглядаються відповідно до поставлених мети і завдань роботи, а саме окреслено позицію С. Сембратовича стосовно проведення василіанської реформи і Львівського собору 1891 року, визначено підстави і мотиви його поглядів, охарактеризовано кроки їх реалізації та проаналізовано наслідки таких дій для церковного діяча.

До цієї ж групи історичних студій належать роботи, які використані для вивчення окремих аспектів науково-педагогічної та церковної діяльності митрополита Сильвестра Сембратовича. Ідеться про історіографію теологічного факультету Львівського університету¹, еміграційного руху галицького населення [392–394; 412], Греко-католицької церкви на Холмщині [450], парафіяльного духовенства кінця XIX – початку XX століття [397–400] тощо.

Нарешті, останній блок історіографічних досліджень українських та іноземних учених, використаний у дисертації, висвітлює церковну і громадсько-політичну ситуацію в Галичині другої половини XIX століття, в

¹ Особливо цінними для дисертації є студії з історії теологічного факультету Львівського університету Галини Матвієнко [417–419]. Не втратила своєї наукової значущості двотомна робота з історії ВНЗ професорів історика Людвіка Фінкеля та юриста Станіслава Стажинського [477]. Про сучасний стан наукової розробки питання історії Львівського університету дивись працю Володимира Кахничка [391].

умовах якої жив і працював архієпископ Сильвестр. Серед авторів таких історичних студій релігійного спрямування варто відмітити о. Атанасія Великого [367–368], о. Софрона Мудрого [432], о. Костя Панаса [436], о. Юрія Федорова [457–459], Івана-Павла Химку [461; 478–479], Вітольда Колбука [483], Анну Крохмаль [485], Владзімежа Осадчого [490-491] та інших.

Питання громадсько-політичного змісту вказаного періоду розглядаються в роботах Олени Аркуші [346–353], Мар'яна Мудрого [424–431], Костя Левицького [409], Ігоря Чорновола [466-468] тощо.

У згаданих працях стисло висвітлюються окремі сторони діяльності митрополита Сильвестра Сембратовича в контексті вивчення основного предмета дослідження. Перелічені історики виділяли позитивні і негативні риси роботи останнього та відводили йому важливе місце в церковному і політичному житті Галичини другої половини ХІХ століття. Проте деякі сучасні російські дослідники, ігноруючи або применшуючи усі заслуги митрополита Сильвестра перед Церквою та українським народом й однобічно висвітлюючи його діяльність, у своїх наукових працях зображають церковного діяча в суто негативних тонах [439].

Із проголошенням незалежності України частина вітчизняних істориків розпочала активно опрацьовувати церковну проблематику, щораз частіше обираючи об'єктами своїх студій тих чи інших релігійних діячів. Історіографічний огляд теми дисертації засвідчив, що наукова розробка проблеми науково-педагогічної та церковної роботи архієпископа Сильвестра Сембратовича далека від її вирішення. Низка питань, пов'язаних із діяльністю греко-католицького ієрарха, залишається недослідженою. Зокрема, належного вивчення потребують проблеми викладацької роботи церковного діяча у Львівському університеті та інших навчально-виховних закладах, визначення ролі галицького митрополита в розвитку теологічної науки, встановлення і характеристика основних складових його релігійно-обрядової політики і наслідків такої діяльності для розвитку Греко-

католицької церкви у майбутньому тощо. Недостатньо опрацьованими залишаються питання позиції архієрея під час проведення реформи ЧСВВ і Львівського собору 1891 року. Відсутність в історіографії комплексного дослідження зумовлює зростання наукового інтересу серед істориків і визначає доцільність появи ґрунтовної студії з цієї проблематики.

1.2. Джерельна база дослідження

Джерельна база представленого дисертаційного дослідження складається з неопублікованих і опублікованих документів. Для окреслення цілісної картини комплексу використаних у роботі історичних джерел варто згрупувати кожен блок матеріалів за визначеним критерієм і дати стисло характеристику кожній зі сформованих категорій документів.

Для досягнення мети і завдань дослідження були використані матеріали архівосховищ міст Львова і Перемишля.

Основну частку архівних джерел дисертації становлять документи Центрального державного історичного архіву України в місті Львові. Найбільше інформаційне наповнення для розкриття теми дослідження містить комплекс документів «Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів» (ф. 408). Зокрема, тут зберігаються матеріали, що відображають функціонування парафій Львівської архієпархії, діяльність духовно-благодійних організацій Галицької митрополії, листування священників і вірних, які емігрували з Галичини, з представниками церковної верхівки, документи самих очільників Греко-католицької церкви тощо.

До джерельної бази роботи залучені також матеріали інших фондів ЦДАІЛ. У фонді 684 («Протоігуменат монастирів Чину св. Василія Великого, м. Львів») поміщені документи, що висвітлюють основні етапи проведення реформи ЧСВВ і життя монахів-василіан у Галицькій провінції. Деякі відомості з церковної історії періоду Сильвестра Сембратовича зберігаються

у ф. 451 («Греко-католицька богословська академія, м. Львів»), ф. 830 («Конгрегація воскресенців, м. Львів») та інших.

Залучення до джерельної бази роботи матеріалів ф. 146 («Галицьке намісництво, м. Львів») дозволило віднайти інформацію про стан окремих греко-католицьких парафій Львівської архієпархії, інтерполяції депутатів Галицького сейму з церковних питань тощо. Крім цього, використано документи фондів архіву, що відображають проблеми громадсько-політичного життя в Галичині періоду С. Сембратовича, зокрема: «Політичне товариство «Руська Рада» («Русская Рада») м. Львів» (ф. 196), «Крайова шкільна рада, м. Львів» (ф. 178), «Кураторія шкільного округу, м. Львів» (ф. 179), «Романчук Юліан» (ф. 382).

До наукового обігу вводяться матеріали до вивчення педагогічної роботи о. Сильвестра Сембратовича на теологічному факультеті Львівського університету, що містяться у фонді «Львівський університет» (ф. 26) Державного архіву Львівської області. Тут зберігається особова справа професора С. Сембратовича. У згаданому фонді є протоколи засідань сенату теологічного факультету Львівського університету, каталоги успішності студентів, з якими співпрацював майбутній галицький митрополит, а також документи, що висвітлюють формування професорсько-викладацького складу і визначення заробітної плати університетських працівників, складання навчальних програм, лекцій тощо.

Джерельну базу дослідження розширюють документи відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника Національної академії наук України. Біографічні відомості про Сильвестра Сембратовича та осіб, які в той чи інший спосіб були з ним пов'язані, поміщені у ф. 167 («Біографічний словник Левицького І.»). Матеріали, що стосуються проведення василіанської реформи і життєдіяльності монахів ЧСВВ, зберігаються у ф. 3 («Бібліотека монастиря Василіян»).

У фондах «Бачинський Олександр» (ф. 233), «Барвінські» (ф. 11), «Бібліотека «Народного Дому» (ф. 10) дисертантом віднайдено окремі документи, що відображають церковну і громадсько-політичну діяльність С. Сембратовича.

Велику інформаційну цінність становлять неопубліковані джерела Перемишльського державного архіву, що зберігаються в комплексі документів «Архів греко-католицького єпископства» (zespół 142 – «Archiwum Biskupstwa Grekokatolickiego w Przemyślu»). Зокрема, ця група джерел містить матеріали, що висвітлюють проведення Львівського провінційного собору 1891 року і Перемишльського єпархіального синоду 1898 року, відзначення різних церковних ювілеїв другої половини XIX століття, функціонування парафій Перемишльського єпископства тощо.

Архівні матеріали, що становлять джерельну базу дисертаційної роботи, доцільно поділити за походженням на декілька груп: 1) папські енцикліки і декрети Конгрегації поширення віри; 2) вихідна і вхідна документація митрополичих та єпархіальних органів; 3) матеріали, пов'язані з діяльністю церковних і громадсько-політичних осіб; 4) джерела статистичного характеру, утворені у процесі функціонування закладів та організацій культурно-освітнього і релігійного спрямування.

До першої категорії документів належать вихідні матеріали папської столиці періоду Лева XIII (1878–1903), що регулювали організаційні та церковно-обрядові проблеми Галицької митрополії (кадрові питання, справи василіанської реформи, Львівського провінційного собору 1891 року тощо).

Наступний блок джерел – це розпорядження і пастирські листи архієреїв до кліру та вірних, протоколи засідань ювілейних комітетів, матеріали діяльності секцій Львівського собору 1891 року, листування між керівниками Греко-католицької церкви і представниками парафіяльного духовенства. До цієї ж групи архівних документів належать матеріали з відомостями про утворення і функціонування релігійно-освітніх та благодійних установ і товариств періоду архієпископа Сильвестра

Сембратовича (статути об'єднань, звіти про їхню роботу та інші), а також джерела, що регулюють питання педагогічної діяльності духовних осіб (шкільних учителів релігії, катехитів шкіл при монастирях тощо).

Третю категорію документів становлять неопубліковані спогади громадсько-політичних діячів та листування священників і світських осіб із церковною верхівкою з приводу певних релігійних питань.

Нарешті, останній блок архівних джерел, використаних у дисертації, – це статистичні матеріали різного типу (списки успішності студентів теологічного факультету Львівського університету; перелік парафій, де проводилися релігійні місії з нагоди відзначення 300-ліття Берестейської унії, тощо).

Опубліковані джерельні матеріали роботи типологічно можна розділити на три групи: 1) офіційні документи; 2) спогади сучасників митрополита Сильвестра Сембратовича; 3) тогочасні періодичні видання.

До першої категорії використаних у дослідженні друкованих джерел належать двотомний збірник документів папського престолу, упорядкований о. Атанасієм Великим та опублікований у Римі 1954 року [100]. Для дисертаційної роботи велику цінність мають поміщені в цьому збірнику матеріали папи римського Лева XIII. Серед них особлива роль належить не тільки документам організаційного характеру (заснування Станіславівської єпархії, затвердження церковних ієрархів, розпорядження стосовно проведення реформи ЧСВВ і Львівського собору 1891 року, надання представникам Греко-католицької верхівки церковних титулів тощо), але й зверненням римського понтифіка до руських паломників під час відзначення пам'ятних дат. Значущість останнього виду папських документів полягає, між іншим, у можливості визначити характер ставлення очільника римської курії до Греко-католицької церкви взагалі та галицьких українців зокрема. Для упорядкування матеріалів періоду С. Сембратовича о. А. Великий використав джерела архівосховищ Риму (значна частина опублікованих

о. А. Великим матеріалів зберігається у Ватиканському секретному архіві), окремі галицькі церковні видання та наявні в той час збірники документів.

Цінним джерельним матеріалом для вивчення основних питань Львівського собору 1891 року послуговували збірники документів, що стосувалися цього зібрання духовенства. Соборні рішення були затверджені папою Левом XIII у 1895 року, а вже наступного року у Львові були опубліковані у формі збірника [96]. З метою конкретизації постанов зібрання 1897 року було видано спеціальний додаток [93]. Окрім рішень Львівського собору, згадані збірники документів є важливим джерельним матеріалом до вивчення церковної історії в Галичині XVIII–XIX століть, оскільки містять папські булли, звернення греко-католицьких ієрархів до духовенства, ухвали попереднього провінційного собору 1720 року у Замості та інші.

Ще один комплекс документів, присвячений провінційному собору 1891 року, був упорядкований галицьким громадсько-політичним діячем Василем Вавриком [92] і містить цінну інформацію про перебіг духовного зібрання.

До опублікованих збірників документів, що використані у представленій роботі, належать програми навчальних курсів Львівського університету [99; 101]. За допомогою цих матеріалів реконструйовано педагогічну діяльність о. Сильвестра Сембратовича на теологічному факультеті згаданого навчально-виховного закладу. Зокрема, визначено університетські курси, які читав майбутній галицький митрополит, та охарактеризовано його викладацьке навантаження. Крім цього, матеріали навчальних програм містять відомості про студентів-богословів, з якими церковний діяч співпрацював протягом майже п'ятнадцяти років.

Наукові роботи о. С. Сембратовича також можна віднести до цієї групи джерел [296–304; 447]. Вони відображають погляди церковного діяча стосовно розвитку і реформування Греко-католицької церкви.

Ще одним, не менш цінним комплексом друкованих джерел дисертації, є спогади сучасників архієпископа Сильвестра Сембратовича.

Використані в роботі мемуарні матеріали доцільно поділити за походженням на дві групи: 1) матеріали громадсько-політичних діячів і 2) спогади представників кліру.

До першої категорії джерел цього типу належать мемуари адвоката і громадсько-політичного діяча Євгена Олесницького [103], що містять відомості про події з історії Галичини другої половини XIX століття. Поряд із високою інформативною наповненістю, у роботі чітко прослідковується авторська позиція стосовно описуваних подій та явищ. Виходячи з мети і завдань представленої дисертації, для здобувача цінними є дані про василіанську реформу, політичну діяльність С. Сембратовича, «нову еру» і роль митрополита в реалізації українсько-польсько-австрійського порозуміння тощо. Спогади вперше були видані 1935 року. Перевидання мемуарних матеріалів, упорядкованих зусиллями М. Мудрого, Б. Савчика, О. Аркуші, окрім самого тексту Є. Олесницького, містить примітки та коментарі, різнотипні словники і покажчики.

Тематика другої групи спогадів, використаних у роботі, стосується переважно Львівського провінційного собору 1891 року. Авторами спогадів цієї категорії є безпосередні учасники зібрання духовенства. Характеристика підготовчих заходів і перебігу собору Греко-католицької церкви 1891 року та єпархіального синоду у Львові 1897 року, аналіз змін до соборних рішень та їхні наслідки здійснено у спільній роботі члена наукової комісії о. Олександра Стефановича, нотаря обрядової секції о. Євстахія Клоевича, секретаря цієї ж комісії о. Корнилія Монцібовича та учасника Львівського єпархіального зібрання о. Григорія Чубатого [104]. При поданні важливого фактологічного матеріалу автори згаданих спогадів позиціонували себе протилежно до поглядів митрополита Сильвестра. Разом з тим вони говорили про сильний тиск на останнього з боку пропольських релігійних і політичних осіб. Автори праці шукали виправдання для греко-католицького архієрея в його прозахідному курсі та дотриманні субординаційної етики щодо представників папської столиці та віденського двору.

Цінним джерелом для дисертації є мемуари заступника голови дисциплінарної комісії та промотора собору о. Мирона Подолинського, поміщені у книзі о. Платона Мартинюка. Останній зібрав усі доступні матеріали, присвячені проблемі celibату греко-католицького духовенства [102]. Автор спогадів акцентував увагу на найбільш дискусійному питанні Львівського собору – запровадженні «безженства» католицького кліру східного обряду. Намагаючись звести до мінімуму власну «присутність» у тексті та зберегти нейтральну позицію при викладі матеріалу, о. М. Подолинський подав інформацію про події, що стосувалися врегулювання проблеми celibату.

Різноманітна джерельна інформація, використана в дисертації, поміщена на сторінках українських і польських періодичних видань другої половини XIX століття політичного («Галицкая Русь», «Галичанин», «Діло», «Слово», «Gazeta Narodowa», «Kurjer Lwowski») і релігійного («Душпастир», «Мир», «Рускій Сіон») спрямувань. Особливо цінними є відомості заснованих і редагованих безпосередньо митрополитом Сильвестром Сембратовичем часописів – «Рускій Сіон» і «Мир». Важливі матеріали опубліковано також на сторінках Львівсько-архієпархіальних відомостей.

Отже, у дисертації використані архівні матеріали, основу яких становить вхідна і вихідна документація галицького митрополичого ординаріату, а також різноманітні статистичні матеріали. Комплекс опублікованих джерел, залучених до роботи, представлений збірниками документів (матеріали папської столиці, документи Львівського собору 1891 року, університетські програми), спогадами сучасників С. Сембратовича (специфіка мемуарної літератури полягає в різнобічності авторських позицій стосовно особи греко-католицького ієрарха: якщо громадсько-політичні діячі прямо критикували проступки львівського архієпископа, то представники духовенства намагалися знайти логічні пояснення діям останнього) і тогочасною політичною та релігійною періодикою.

Проблема науково-педагогічної та церковної діяльності митрополита Сильвестра Сембратовича досі залишається недостатньо вивченою в історіографії. Велику коло питань, пов'язаних з особою цього греко-католицького архієрея, ще недосліджені. Відсутність в історіографічній спадщині комплексної студії з цієї тематики визначає мету нашої роботи. Джерельну базу дисертаційного дослідження становлять неопубліковані і друквані матеріали. У роботі використано документи архівосховищ Львова і Перемишля. Різноманітні збірники матеріалів, мемуарна література і пресові видання – основа опублікованої джерельної бази.

1.3. Методологічні засади роботи

Методи і принципи дослідження дозволяють перетворювати історичні факти в теоретичне знання. У дисертації використано загальнонаукові та спеціальні історичні методи, які відповідають фундаментальним принципам історизму, наукової об'єктивності та логіки.

Загальнонауковими методами, які застосовані здобувачем у дисертації, є аналіз і синтез, індукція і дедукція, метод узагальнення, історичний і логічний методи. Протягом усього дослідження використовувався біографічний метод. На різних етапах роботи встановлювалися та аналізувалися факти, події та явища, пов'язані з діяльністю Сильвестра Сембратовича. У такий спосіб здійснювалася реконструкція і характеристика основних етапів життєдіяльності галицького митрополита, формування його особистості, виконання ним суспільних функцій та вироблення індивідуальних цінностей і світогляду.

Серед використаних у дисертації спеціальних наукових методів дослідження слід відзначити типологічний, проблемно-хронологічний, структурно-функціональний, історико-генетичний, порівняльно-історичний і методи критики джерела.

За допомогою типологічного методу вдалося згрупувати історіографічний і джерельний матеріал, що полегшило висвітлення ступеня наукової розробки теми та джерельної бази дисертації. Використані в дослідженні історичні студії були поділені на три категорії: біографічні; присвячені окремим церковно-політичним подіям та явищам; церковного і політичного змісту. Джерельну базу дисертаційної роботи становлять два основні комплекси матеріалів: архівні та опубліковані. Крім цього, архівні джерела було поділено на декілька груп за походженням (матеріали папської столиці; документи органів управління Греко-католицької церкви; джерела особового походження; статистичні матеріали культурно-освітніх і церковних установ), а друковані – за типом (офіційні документи; спогади; періодика).

Застосування проблемно-хронологічного методу дозволило проаналізувати історичні факти у їх взаємозв'язку, визначити окремі періоди життєдіяльності Сильвестра Сембратовича. Зокрема, виділено головні етапи педагогічної роботи майбутнього галицького митрополита, а саме: виконання функцій катехита і вчителя релігії у школах, префекта греко-католицької духовної семінарії та викладача Львівського університету. Відтворено його проходження ієрархією Греко-католицької церкви. Майбутній кардинал був приватним сотрудником у парафіях своїх родичів, радником і референтом львівської консисторії, візитатором монастиря у Словіті, просинодальним архієпархіальним екзаменатором, архіпресвітером львівської капітули, львівським єпископом-суфраганом, адміністратором Галицької митрополії та митрополитом. За допомогою проблемно-хронологічного методу проаналізовано діяльність Сильвестра Сембратовича в контексті політичної ситуації в Галичині кінця XIX століття. Так, визначено причини його підтримки неузгоджених із руським комітетом («митрополичих») кандидатів під час виборів до парламенту Австро-Угорщини 1885 року, протегування ідей українсько-польсько-австрійського порозуміння («нової ери») тощо.

Використання структурно-функціонального методу дало змогу охарактеризувати діяльність Сильвестра Сембратовича під час перебування на різних церковних посадах.

Завдяки застосуванню історико-генетичного методу в дисертації висвітлено питання, пов'язані з одними з найважливіших подій в історії Греко-католицької церкви другої половини ХІХ століття, – реформа ЧСВВ, утворення Станіславівської єпархії, Львівський собор 1891 року. Зокрема, проаналізовано стан Василіанського чину до реорганізації та встановлено головні фактори, які спонукали Сильвестра Сембратовича підтримати оо. єзуїтів як реформаторів ЧСВВ. Наведено коротку передісторію та визначено причини утворення Станіславівського єпископства. Висвітлено підстави та підготовку проведення Львівського собору 1891 року.

Під час використання порівняльно-історичного методу було визначено основні спільні і відмінні риси діяльності та поглядів митрополита Сильвестра Сембратовича з його попередниками і наступниками. Так, окреслено різницю в поглядах митрополита Йосифа Сембратовича і тодішнього єпископа-помічника Сильвестра Сембратовича стосовно функціонування оо. воскресенців та проведення василіанської реформи. Однак установлено енергійне виконання душпастирської роботи майбутнього кардинала, започаткованої його дядьком (Й. Сембратовичем). Також визначено акції С. Сембратовича, які заклали підґрунтя для активної діяльності його наступників, а саме Андрея Шептицького.

Методи критики джерела були застосовані на всіх етапах дослідження. З їх допомогою вдалося встановити внесок церковного діяча в розвиток теологічної науки. Проаналізовано наукові студії Сильвестра Сембратовича, які є складовими догматики, пастирського богослов'я та канонічного права. Охарактеризовано його редакційну (заснування і редагування «Руського Сіону» та ініціювання заснування «Миру») і видавничу (участь у публікаціях «Ізборника благопотребних чинів і служб» і «Народного руського молитовника») діяльність. На підставі його

пастирських послань, розпоряджень та інших документів визначено позицію галицького митрополита під час проведення василіанської реформи і Львівського собору 1891 року. Опрацювання джерельного матеріалу дало змогу охарактеризувати душпастирську діяльність (проведення канонічних візитацій, організація парафіяльного життя, спроби розв'язання проблеми галицьких емігрантів тощо) і соціальні ініціативи (заснування і підтримка духовно-благодійних та освітніх установ, здійснення благодійних внесків тощо) Сильвестра Сембратовича.

Згадані вище методи дослідження дозволили дисертантові застосувати сучасну методологію історичних студій і запровадити в науковий обіг нові архівні матеріали, а також використати опубліковані джерела і літературу. Завдяки наведеним методам авторові вдалося досягнути поставленої мети і вирішити відповідні завдання.

РОЗДІЛ 2

ВИКЛАДАЦЬКО-НАУКОВА І ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

2.1. Катехит і вчитель релігії. Префект семінарії

Перед тим, як перейти до аналізу педагогічної діяльності о. Сильвестра Сембратовича, вважаємо за доцільне навести основні факти з перших років його життя і дати характеристику здобутої ним освіти.

Довголітній галицький митрополит Сильвестр-Самуїл Сембратович народився 3 вересня 1836 року у с. Дошниця Ясельського повіту (нині – Малопольське воєводство Республіки Польща) у родині священника [87, s. 116]. Його батько, Антоній, був місцевим греко-католицьким парохом¹, а мати, Анна, – дочкою о. Сильвестра Вислоцького, настоятеля парафії с. Флоринка Мушинського деканату Перемишльської єпархії (нині – Малопольське воєводство Республіки Польща). Таїнство хрещення здійснив 4 жовтня 1836 року [87, s. 116] його дідусь – о. Теодосій Сембратович, парох с. Крилиці Мушинського деканату Перемишльської єпархії (нині – Крилиця-Здруй (Krynica-Zdrój) Малопольського воєводства Республіки Польща), вислужений мушинський декан².

Початкову освіту хлопець здобув у народних (тривіальних) школах Ясла, Горлиць і Тарнова³ разом із двома своїми братами⁴ і «...відзначався між ними найкращими талантами, бо був завжди відмінним учнем...» [33, арк. 73 зв.]. Відвідування школи у Тарнові, де 1848 року отримували знання тільки сім учнів-русинів, спонукало майбутнього митрополита шукати нагоди навчатися в Перемишлі, де було більше можливостей студіювати

¹ Отець Антоній Сембратович був настоятелем храму Святого Дмитра в с. Дошниця Дуклянського деканату Перемишльської єпархії протягом 1833–1848 років [91, с. 152–153].

² Дідусь Сильвестра Сембратовича о. Теодосій був настоятелем парафії с. Крилиці у 1819–1844 роках [91, с. 256; 446].

³ Відомості про шкільні заклади Ясельського деканату Перемишльської єпархії дивись: [89].

⁴ Сильвестр Сембратович мав чотирьох рідних братів (Теодосій-Агапет, Михайло, Олександр-Людвіг і Юліан-Андрій) і три сестри (Антоніна-Степанида, Текля-Неоніла і Констанція) [35; 446].

українською (церковнослов'янською¹) мовою. Однак передчасна смерть батька 1848 року і пов'язане з цим скрутне матеріальне становище сім'ї змусила Сембратовичів припинити навчання.

Найбільш здібний із них, Сильвестр, відновив студії 1850 року, вступивши до першого класу гімназії в Перемишлі². Проте незадовільний стан здоров'я знову змусив його зробити перерву в навчальному процесі. Відтоді опіку над братами взяв їхній дядько (рідний брат їхнього батька [446]), майбутній галицький митрополит о. Йосиф Сембратович. У 1852 році двоє братів, Сильвестр та Юліан, успішно завершили другий клас Львівської гімназії³. У згаданих вище навчальних закладах прийдешній глава Греко-католицької церкви вивчав церковнослов'янську, польську, латинську і німецьку мови, релігію, математику, географію та історію [42, арк. 33 зв.–34, 64–64 зв.; 43, арк. 1–7]. Завдяки підтримці дядька о. Й. Сембратовича Сильвестр переїхав до Відня, де закінчив із відзнакою третій клас Цісарської греко-католицької генеральної семінарії. У 1853 році він вступив до Грецької Колегії Святого Атанасія в Римі, а протягом 1856–1860 років студіював філософію і теологію в Урбаніанській колегії при Конгрегації поширення віри в Римі.

С. Сембратович отримав ієрейські свячення 1 листопада 1860 року від архієпископа Стефана Миссира в римському храмі Святого Атанасія. Там же, у Римі, 20 червня 1861 року о. Сильвестр здобув ступінь доктора богослов'я⁴. Отже, Сильвестр Сембратович був вихований у священничій сім'ї і здобув ґрунтовну освіту в навчально-виховних закладах Лемківщини, Перемишля, Львова, Відня і Рима.

¹ Термін «церковнослов'янська мова» є тут більш актуальним, оскільки власне «українська» мова як така була усталена вже після 70-х роках XIX століття [374].

² Матеріали діяльності Перемишльської гімназії дивись: [88].

³ Прямих свідчень студіювання Сильвестра Сембратовича в одній із гімназій Львова виявити не вдалося. Проте аналіз доступних матеріалів дає змогу припускати, що майбутній галицький митрополит навчався в одній із державних гімназій міста [41; 44].

⁴ Відомості про навчання Сильвестра Сембратовича дивись: [33, арк. 63 зв., 71–71 зв., 73–74 зв.; 370, с. 68–70; 420, с. 46–47; 433, с. 205–206; 500, с. 212]. Біографічні дані про Сильвестра Сембратовича дивись у його біограмі (додаток А).

Повернувшись до Галичини в липні 1861 року, майбутній митрополит розпочав активну діяльність на педагогічній ниві. Склавши в листопаді 1861 року в Перемишлі іспити з канонічного права і пастирської теології [33, арк. 74 зв.], о. С. Сембратович отримав право проводити катехизацію в початкових навчально-виховних закладах. З березня до жовтня 1862 року він виконував функції катехита в місцевій тривіальній школі с. Тилич [33, арк. 71]. Катехит призначався Крайовою шкільною радою і мав постійну оплату. Окрім складання потрібних іспитів, отець-кандидат на шкільного катехита повинен був подати до місцевої консисторії свідоцтва хрещення, зрілості, успішності з теології, архієрейського рукоположення, а також (за наявності) похвальні грамоти, власні катехитичні проповіді або підтвердження декана про наявність досвіду роботи такого роду [399, с. 201]. Праця катехита (як і вчителя релігії) мала за мету не лише релігійне, але й національне виховання учнів, а тому в ХІХ столітті була політизована і включена в українсько-польські відносини [399, с. 200–206].

У 1862 році о. С. Сембратович переїхав із Перемишльського єпископства до Львівської архієпархії. Тодішній галицький митрополит Григорій Яхимович (1860–1863) призначив його на посаду капелана жіночого монастиря Воздвиження Чесного Хреста ЧСВВ у Словіті, яку молодий священик займав із 7 жовтня 1862 року до 5 серпня 1863 року [33, арк. 71; 74, арк. 89–90, 97–97 зв.] У Словітському монастирі капелан одночасно виконував функції й управителя, і катехита виховного закладу при обителі. На цю посаду спершу призначали тільки парафіяльних священиків, а згодом – отців-василіанів [464, с. 100]. У 60-х роках ХІХ століття школа (виховний заклад, інститут) при монастирі у Словіті складалася з чотирьох класів, де переважно німецькою (рідше польською чи церковнослов'янською) мовою викладали біблійну і світську історію, польську, церковнослов'янську і німецьку мови, математику, географію, рукоділля. Обов'язки вчителів виховного закладу виконували монахині. У період капеланства о. Сильвестра

Сембратовича старшою сестрою обителі у Словіті була Марія Янушевська [464, с. 96, 100].

Виконання педагогічних функцій управителя монастиря передбачало проведення катехизації, скерування молоді до побожності та моральності, контроль за роботою шкільного вчителя і надання йому допомоги [76, арк. 73-74].

За те, що о. Сильвестр Сембратович «з відмінною завжди ревністю» виконував функції управителя жіночого монастиря ЧСВВ у Словіті та катехита виховного закладу при цій обителі, 18 березня 1863 року йому було надано свідоцтво «благодійності» [74, арк. 97–97зв.]. У своїй подальшій діяльності о. С. Сембратович також опікувався черницями згаданого монастиря та ученицями школи при ній [72; 73].

Сильвестр Сембратович продовжив свою педагогічну роботу у Львівській греко-католицькій духовній семінарії (далі – ГКДС). Другого квітня 1863 року він був призначений на посаду префекта студій згаданого навчально-виховного закладу і займав її до 15 квітня 1870 року. Це зумовило його переведення з посади капелана жіночого василіанського монастиря у Словіті та катехита виховного закладу при цій обителі. Однак молодий священик виконував покладені на нього функції у згаданому вище монастирі ще більше ніж п'ять місяців (до 5 серпня 1863 року), оскільки упродовж того періоду проводився пошук кандидатури на посаду управителя Словітського монастиря [33, арк. 71 зв.; 67, арк. 9–9зв.; 74, арк. 98].

Обов'язки префекта студій ГКДС у Львові виконували чотири особи, кожна з яких прикріплювали до одного з курсів. Префекти вказаної навчально-виховної установи контролювали успішність і поведінку підопічних семінаристів та звітували перед ректором [93, с. 453–456].

Одночасно з початком виконання обов'язків префекта студій ГКДС о. Сильвестр працював учителем релігії у виховному закладі при монастирі оо. домініканців у Львові (з 20 серпня 1863 р. до 12 жовтня 1865 р.) [33, арк. 75]. У той час кандидатами на вчителя могли бути особи, які закінчили

вищі навчальні заклади або філософські курси, а також ті, хто здобув педагогічну освіту [476, s. 152]. Вони повинні були скласти іспити з таких предметів: догматика, моральна теологія, тлумачення Святого Письма, пастирське богослов'я, церковне право, катехитика і методика. Іспити приймала екзаменаційна комісія у складі митрополита чи єпископа (голова комісії), крилошан та офіціала [60, арк. 1]. Професія вчителя у ХІХ столітті була пов'язана з низкою проблем (низька зарплатня, невисокий рівень організації навчально-виховного процесу, непрестижність учительської роботи тощо) [476, s. 152–157].

У школі при домініканському монастирі, де о. Сильвестр протягом понад двох років викладав релігію, функціонувало чотири класи. У вищевказаному навчальному закладі кількість учнів латинського обряду майже удесятеро перевищувала число греко-католиків (На початку 1870-х роках число учнів греко-католицького обряду становило близько 30, а кількість латинників сягала 250–300 осіб [66, арк. 7]). У період, коли майбутній галицький митрополит працював у цій школі, заробітна плата учителя згаданого освітнього закладу становила близько 300 злотих ринських на рік [66, арк. 2].

Повернувшись з Рима, о. Сильвестр Сембратович розпочав педагогічну діяльність у Перемишльській єпархії, виконуючи функції шкільного катехита.

Після переїзду до Львівської архієпархії молодий священник продовжив катехитичну роботу в навчально-виховному закладі при монастирі сестер-василіанок у Словіті. Згодом протягом семи років був префектом студій ГКДС і впродовж двох років виконував обов'язки вчителя релігії у школі при монастирі оо. домініканців у Львові.

Здобуваючи досвід викладацької роботи, о. Сильвестр також отримував стабільний дохід.

2.2. Викладач Львівського університету

Педагогічні вміння і навички о. Сильвестра Сембратовича найбільш виразно проявились упродовж довголітньої діяльності у Львівському університеті. Майбутній галицький митрополит у цьому вищому навчальному закладі виконував не лише функції викладача, але й показав себе як здібний адміністратор і науковець.

Призначення о. Сильвестра на посаду суплента догматики теологічного факультету Львівського університету, що відбулося 11 серпня 1865 року [1, арк. 1; 33, арк. 67, 75], було пов'язане з переведенням професора о. Йосифа Черлюнчакевича до Кракова. Останній був змушений змінити місце роботи у травні 1864 року через конфлікт зі студентами з приводу права на одруження греко-католицького духовенства. Професор о. Й. Черлюнчакевич виступав проти права на одруження греко-католицьких духовних, називаючи при цьому їхніх дружин та дітей незаконними. Це викликало обурення серед студентів, більшість яких походила зі священничих сімей [104, с. 18–19; 433, с. 206; 500, с. 212; 477, 307]. В останній третині XIX століття серед студентів теологічного факультету переважали саме вихідці з родин священників, що обирали професію (покликання) від батьків. Ситуація поступово змінювалася з кінця XIX – початку XX століття, коли слухачами богослов'я Львівського університету, а, відповідно, і майбутніми духовними ставали переважно сини селян, держслужбовців, власників маєтків тощо¹.

Протягом 1864/1865 навчального року заняття з фундаментальної та спеціальної догматики, замість о. Й. Черлюнчакевича, проводив о. Ігнатій Грановський [16, арк. 1–9 зв., 34–41 зв.], а вже від зимового семестру 1865/1866 до літнього півріччя 1869/1870 навчальних років обов'язки

¹ Детальніше про соціальне походження студентів теологічного факультету та священників у вказаний період дивись у працях Галини Матвієнко та Анни Крохмаль [419, с. 333–336; 485, с. 74–75].

очільника кафедри догматики¹ теологічного факультету виконував о. С. Сембратович [1, арк. 1].

До викладацького складу університетів монархії Габсбургів належали звичайні (ординарні), надзвичайні (екстраординарні) та почесні професори. Представників перших двох згаданих груп затверджував імператор за клопотанням Міністерства віровизнань та освіти Австрійської імперії та поданням професорської колегії факультету. Кваліфікація ординарних та екстраординарних професорів була фактично на одному науково-педагогічному рівні. Вони були державними службовцями шостого і сьомого рангів відповідно. Надзвичайні університетські професори отримували меншу заробітну плату, ніж звичайні. Статус почесного професора міг отримати доктор наук, який вийшов на пенсію. Часто ними ставали державні чиновники, які за сумісництвом працювали в університеті [358, с. 215–218; 418, с. 99, 101]. Підставою для отримання посади професора теології була наявність рекомендації місцевого архієрея та габілітації (захист наукової роботи, складання колоквиуму зі спеціальності та проведення відкритої лекції). Колегія факультету, що подавала кандидатури на затвердження доцентів і професорів, складалася з декана, власне професорів і двох виборних представників від доцентів [477, s. 304–306].

Колегія теологічного віділу Львівського університету 3 грудня 1869 року подала кандидатуру о. Сильвестра Сембратовича на отримання посади звичайного професора догматики [7, арк. 3; 33, арк. 75; 433, с. 207; 500, s. 212]. Згідно із постановою Міністерства віровизнань та освіти від 21 березня 1870 року, він розпочав виконувати обов'язки приват-доцента загальної теології, але за умови, що римо- і греко-католицькі Львівські ординаріати нададуть докторові богословських наук право викладання згаданого курсу [418, с. 102]. Цісар Франц Йосиф I (1848–1916) розпорядженням від 15 квітня 1873 року затвердив о. С. Сембратовича як

¹ У другій половині XIX століття поняття кафедри асоціювалося з особою, яка читала той чи інший курс [358, с. 213].

звичайного професора догматики [33, арк., 75; 433, с. 207; 500, с. 212]. Вказані вище функції о. С. Сембратович виконував до кінця 1878/1879 навчального року [477, с. 92–93; 500, с. 212].

Надання йому статусу титулярного юліополітанського єпископа і львівського єпископа-помічника (28 лютого 1878 року) [100, р. 453–454] і прийняття ним єпископської хіротонії (20 квітня 1879 року) [433, с. 207] стали причиною завершення його університетської кар'єри.

Будучи професором Львівського університету упродовж 1869/1870–1878/1879 навчальних років, о. Сильвестр був членом професорської колегії теологічного факультету¹. У 1872/1873² і 1878/1879 навчальних роках він виконував обов'язки декана, а в 1873/1874 навчальному році – заступника декана богословського факультету. Принцип, за яким здійснювалась почерговість обрання професорів факультету на посаду декана з наступним виконанням ними функцій проректора, чітко дотримувався у Львівському університеті у другій половині XIX століття [477, с. 374–379]. Перебування на цих посадах давало змогу о. С. Сембратовичу брати участь у роботі академічного сенату (вищого керівного органу університету у складі ректора, проректора, деканів, проректорів і секретаря, що займався питаннями навчального процесу, наукової роботи, присудження вчених ступенів, адміністративними справами) [477, с. 304].

Навчання на теологічному факультеті Львівського університету тривало чотири роки. Згідно із розпорядженням Міністерства віровизнань та освіти Австрійської держави від 29 березня 1858 року, на першому курсі богословського віділу викладали фундаментальну догматику, вчення Старого Завіту і східні мови; на другому – спеціальну догматику і вчення Нового Завіту; на третьому – церковну історію, моральну теологію і

¹ Матеріали діяльності професорської колегії теологічного факультету за участі о. С. Сембратовича дивись у справах ДАЛО [8, арк. 32; 10, арк. 12–13; 14, арк. 18–19зв., 29; 15, арк. 2, 4, 11–13 зв., 24, 33].

² Процес обрання і затвердження о. Сильвестра Сембратовича на посаду декана богословського факультету на 1872/1873 навчальний рік відбувався у липні – серпні 1872 р. [13, арк. 21–26 зв.].

педагогіку; на четвертому – пастирську теологію, катехитику, методику і канонічне право [4; 5; 99; 101; 477, s. 306].

Під час викладацької діяльності у Львівському університеті о. Сильвестр Сембратович проводив заняття на теологічному факультеті з фундаментальної догматики на першому році навчання, а лекції зі спеціальної догматики читав студентам другого курсу. Викладання фундаментальної догматики відбувалося п'ять разів на тиждень по 1 годині, а заняття зі спеціальної догматики проводилися щотижнево по 9 годин. Тижневе навантаження о. Сильвестра становило 14 годин: у понеділок, середу, п'ятницю і суботу – по 3 години; у вівторок – 2 години. Четвер був вихідним (табл. 2.1). Професор читав лекції латинською мовою, якою викладались усі теологічні предмети, за винятком пастирського богослов'я, катехитики і методики [викладалися польською та українською (церковнослов'янською) мовами залежно від студентської аудиторії], а також педагогіки (проводилися німецькою мовою) [101].

Таблиця 2.1

**Педагогічне навантаження о. Сильвестра Сембратовича
під час роботи на теологічному факультеті Львівського університету
(1865/1866-1878/1879 н. р.)**

День тижня	Година	Предмет і курс	
		Фундаментальна догматика; 1-й курс	Спеціальна догматика; 2-й курс
Понеділок	8.00 – 9.00	–	+
	10.00 – 11.00	+	–
	11.00 – 12.00	–	+
Вівторок	8.00 – 9.00	–	+
	10.00 – 11.00	+	–
	11.00 – 12.00	–	–
Середа	8.00 – 9.00	–	+
	10.00 – 11.00	+	–
	11.00 – 12.00	–	+

Четвер	8.00 – 9.00	–	–
	10.00 – 11.00	–	–
	11.00 – 12.00	–	–
П'ятниця	8.00 – 9.00	–	+
	10.00 – 11.00	+	–
	11.00 – 12.00	–	+
Субота	8.00 – 9.00	–	+
	10.00 – 11.00	+	–
	11.00 – 12.00	–	+

Джерела: Державний архів Львівської області, ф. 26, оп. 8, спр. 95, 135; Akademische Behördem an der k. k. Universitätsu Lemberg (1860/1861–1870/1871); Program Wykładów w c. k. Uniwersytecie we Lwowie (1877/1878–1880/1881); *Корбяк Д.* Діяльність о. Сильвестра Сембратовича у Львівському університеті / Дмитро Корбяк // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. – Львів : Логос, 2014. – Кн. 1. – С. 258.

Студентська аудиторія університетів складалася з ординарних (звичайних), екстраординарних (надзвичайних) студентів та екстерністів (госпітантів). Серед трьох факультетів Львівського університету (правничого, філософського і теологічного)¹ найбільш чисельним за кількістю студентства був правничий. Однак лише на богословському відділі відсоток українців, більшість з яких у той час позиціонувала себе греко-католиками [479, р. 433–442], переважав частку університетських вихованців інших національностей. Наприклад, під час зимового семестру 1876/1877 навчального року на теологічному факультеті навчалося 226 осіб (47 – поляки; 179 – українці), на юридичному – 617 (448 – поляки; 133 – українці; 36 – німці), на філософському – 143 (105 – поляки; 36 – українці; 2 – німці) [101; 403, с. 259]².

Чисельність студентської аудиторії, з якою співпрацював викладач, залежала від навчальних курсів, які читав педагог. Під час роботи на теологічному факультеті Львівського університету (1865/1866–1878/1879) лекції о. С. Сембратовича в одному навчальному році в середньому слухали 150–160 осіб (*табл. 2.2*). Найбільша кількість студентів, з якими о. Сильвестр

¹ Протягом 1805–1894 років медичний факультет Львівського університету не функціонував. У той час проводилися дво- і трирічні медико-хірургічні студії [358, с. 209].

² Подібне співвідношення кількісного складу студентів, які навчалися на факультетах Львівського університету, можна простежити й в інші навчальні роки [101].

проводив заняття, зафіксована в зимових семестрах 1867/1868 і 1868/1869 навчальних років (222), а найменша – у літньому семестрі 1875/1876 навчального року (110) [17, арк. 1–8 зв., 36–41 зв., 112–118, 141–147 зв.; 19, арк. 113–116 зв., 132–136; 403, с. 261].

Професор уважно стежив за успіхами в навчанні та поведінкою своїх підопічних і намагався виховати високоосвічених богословів і священників. Тому інколи між викладачем і студентами виникали суперечливі ситуації з приводу незадовільних результатів навчання чи неприйнятної поведінки останніх. Так, 31 січня 1867 року о. Сильвестр у листі до батька одного зі студентів скаржився на погану поставу і низький рівень знань підопічного. Цікаво, що до цього викладач декілька разів робив зауваження студентові, однак це не дало очікуваного результату. У листі о. С. Сембратович звертається до згаданого батька з проханням знайти ефективні важелі впливу на сина, вказуючи на можливість застосування до останнього відповідного покарання [20, арк. 2–3].

Таблиця 2.2

Кількість студентів, з якими співпрацював о. Сильвестр Сембратович під час роботи на теологічному факультеті Львівського університету (1865/1866–1877/1878 навчальні роки)

Навчальний рік	Семестр	Кількість студентів		
		звичайних	надзвичайних	разом
1865/1866	зимовий	116	50	166
	літній	114	52	166
1866/1867	зимовий	118	73	191
	літній	111	67	178
1867/1868	зимовий	147	75	222
	літній	147	72	219
1868/1869	зимовий	154	68	222
	літній	155	58	213
1869/1870	зимовий	136	55	191
	літній	126	49	175
1870/1871	зимовий	145	36	181
	літній	137	38	175

1871/1872	зимовий	123	24	147
	літній	124	20	144
1872/1873	зимовий	120	14	134
	літній	119	8	127
1873/1874	зимовий	117	13	130
	літній	115	11	126
1874/1875	зимовий	102	21	123
	літній	99	20	119
1875/1876	зимовий	85	29	114
	літній	83	27	110
1876/1877	зимовий	85	46	131
	літній	86	47	133
1877/1878	зимовий	100	51	151
	літній	99	53	152

Джерела: Державний архів Львівської області, ф. 26, оп. 15, спр. 1055, арк. 86–98 зв., 115–124, 175–187 зв., 204–215; спр. 1056, арк. 1–16 зв., 36–47, 112–125, 141–155, 229–241, 257–268; спр. 1057, арк. 2–13 зв., 30–41, 117–126, 139–148, 210–219, 220–229, 242–251, 305–312; спр. 1058, арк. 1–10, 33–41, 109–116 зв., 127–136, 192–203, 218–225 зв., 278–287 зв., 301–310 зв.

Одним із засобів комунікації між професором і студентами був заснований та редагований професором о. С. Сембратовичем суспільно-релігійний журнал «Руський Сіон». Особливою формою викладацької діяльності о. С. Сембратовича були так звані «душпастирські випадки» (своєрідні завдання для студентів теологічного факультету). Постійність такої форми роботи свідчить про її ефективність для підвищення рівня знань студентів. Крім цього, у такий спосіб майбутній галицький митрополит контактував із греко-католицькими священиками і вірними, які, читаючи згаданий часопис, отримували богословські знання.

Матеріальне забезпечення університетських викладачів у монархії Габсбургів було різним і залежало від міста, де знаходився навчальний заклад, посади, яку займала особа, рангу державного службовця, стажу роботи, студентства, наявності надбавок тощо. Упродовж 1850-х – на початку 1860-х років професор університету у Відні щорічно отримував близько 1 600 флоринів (злотих ринських), у Празі – 1 300 флоринів, у Львові – 1 200 флоринів [477, s. 304].

Оплата праці університетських богословів була нижчою, ніж зарплата інших викладачів. Львівський університет, де в середині 1860-х – на початку 1870-х років заробітна плата викладачів правничого і філософського факультетів була вищою, ніж професорів-теологів [11; 12], не був винятком. Такий стан речей був зумовлений, по-перше, невисокими статками значної частини родин студентів-теологів, яких часто звільняли від оплати за навчання [418, с. 107]. Грошові внески студентів за навчальний процес становили науковий фонд, з якого університетські викладачі отримували зарплату. Так, призначення о. С. Сембратовича приват-доцентом фундаментальної теології (21 березня 1870 року) передбачало надання йому, окрім професорського окладу, щорічної суми у розмірі 500 флоринів власне зі згаданого фонду [12, арк. 8 зв.; 418, с. 107].

По-друге, нижча заробітна плата професорів-богословів пояснюється відсутністю у багатьох із них сімей і можливістю поліпшити своє матеріальне становище за рахунок виконання релігійних обов'язків при церквах, школах, семінаріях тощо¹. У той час, коли львівські професори правничого і філософського факультетів отримували близько 1 200 флоринів на рік, щорічна зарплата докторів теології становила 900–1 100 флоринів.

Підвищення оплати праці університетських викладачів відбулося в середині 1860-х років. Згідно з цісарською постановою від 4 червня 1864 року віденські професори-богослови щорічно отримували 1 600–2 000 флоринів, а професори теології Львівського університету – 1 000–1 100 флоринів. Згодом ці суми зростали в незначних розмірах [477, с. 307].

Виконуючи функції суплента догматики, о. С. Сембратович з урахуванням усіх надбавок² одержував 1 100 флоринів щорічно [7, арк. 3-3 зв.], а після надання йому посади професора його заробітна плата

¹ Наприклад, учитель навчально-виховного закладу при домініканському монастирі у Львові, де о. Сильвестр протягом двох років (1863–1865) викладав релігію, отримував щороку близько 300 флоринів [66, арк. 2].

² Додатки були загальні (стаж роботи), особисті (певні науково-педагогічні досягнення) і так звані активальні [418, с. 104].

збільшилася спочатку до 1 500 [12, арк. 8 зв.], а згодом – до 1 600 флоринів на рік [121, арк. 10]. Така оплата праці в той період була однією з найвищих на теологічному факультеті.

Будучи викладачем Львівського університету, о. Сильвестр Сембратович подекуди працював у науково-освітніх закладах за кордоном. Прикладом цього є розпорядження міністра віросповідань та освіти Австро-Угорщини Карла фон Штремайра від 4 лютого 1870 року, відповідно до якого професора на три місяці відправили до Рима. Очевидно, це було своєрідним стажуванням, оскільки кошти для організації поїздки виділялися з наукового фонду університету [6, арк. 5].

Таким чином, протягом роботи на теологічному факультеті Львівського університету о. Сильвестр Сембратович був суплентом, приват-доцентом і професором догматики, двічі займав посаду декана факультету та одного разу був заступником декана, входив до складу професорської колегії факультету та академічного сенату університету. Він проводив заняття на першому і другому курсах. Уже тоді майбутній галицький митрополит отримував досвід адміністративної діяльності, оскільки входив до органів управління навчального закладу. Крім цього, о. Сильвестр, використовуючи нові методи роботи зі студентами, демонстрував свої педагогічні вміння і навички. Праця у Львівському університеті дозволяла йому отримувати досить високу заробітню плату. Усю енергію о. С. Сембратович спрямовував на підвищення кваліфікації майбутніх і чинних священників, а також на забезпечення належного рівня богословських знань вірних.

2.3. Наукові праці

Особливої уваги заслуговує внесок о. Сильвестра Сембратовича в розвиток теологічної науки. Його наукова діяльність хронологічно збігається з викладанням у Львівському університеті та редагуванням релігійно-

суспільного журналу «Руський Сіон». Праці церковного діяча належать до різних частин богословської науки.

Великою науковою студією о. С. Сембратовича є «Розсудження і опроверження статті поміщеної в часописи «Слово» в чч. 84 до 93 сь года 1868, рочника VIII под заглавиєм: «Сходство и розница учения православной и римской Церквей» списаної Православным Архиепископомъ Минскимъ Кирь Антониемъ» (далі – «Розсудження...»), що вийшла 1869 року у Львові [447]¹. У цій роботі прийдешній галицький митрополит дискутував із православним мінським архієпископом Антонієм Зубком (1797–1884) стосовно основних відмінностей візантійського і латинського обрядів. А саме: вчення про походження Святого Духа не лише від Отця, але й від Сина (Filioque); різницю в уділенні таїнства Святого Причастя; догмат про непомильність пап римських та їх першість у церковній ієрархії [167–176]².

Структура наукової розвідки о. Сильвестра зумовлена складовими частинами праці згаданого вище православного архієрея і містить вступ, три розділи («точки») і висновки.

У вступі визначено мету роботи: «...осудити статтю (архієпископа Антонія Зубка. – Д. К.) ... і опровергнути помилкові пояснення, і спростувати противні думки і поняття в тій же наведені ... хочу довести, яке є вчення Церкви католицької щодо точок в статті наведених, і що те вчення єдине є правдиве, а всяке роздумування сочинителя (архієпископа Антонія Зубка. – Д. К.) тої ж (статті. – Д. К.) є безосновані ...; а тим способом (хочу. – Д. К.) охоронити від омани тих, котрі, читаючи тую статтю в «Слові», а не будучи знавцями Богослов'я, могли би легко ... увірити ...» [447, с. 3]. Крім цього, у вступній частині наведено перелік основних джерел студії (Святе Письмо, праці отців Церкви, рішення церковних соборів тощо) та охарактеризовано структуру праці [447, с. 4–7].

¹ Титульна сторінка «Розсудження...» відображена в додатку Б.

² Архієпископ Антоній Зубко навмисне опустив інші відмінності, які, на його думку, не витримують жодної критики (про чистилище, індульгенції, целібат тощо) [176, с. 2].

Перший розділ роботи о. Сильвестра Сембратовича присвячений ученню Католицької церкви про походження Святого Духа не лише від Отця, але й від Сина (Filioque) [447, с. 7–70]. У своїй праці мінський архієпископ Антоній, намагаючись довести помилковість і незаконність наведеного вищевчення, наводить такі тези: 1) у це католики почали вірити і визнавати лише у «темні» середні віки; 2) окремі римські понтифіки протестували проти внесення цього додатка; 3) це вчення є незаконним; 4) католики в середні віки неправильно пояснювали термін «ісходить», а тому додаток Filioque є «середньовічною плутаницею» [167–169].

Тодішній суплент догматики Львівського університету о. С. Сембратович доводить, що латинники увірували в це вчення задовго до середніх віків, а в той час тільки внесли додаток до Символу віри. Тут же майбутній галицький митрополит пояснює різницю між поняттями «віри» та «ісповідання», вказуючи, що незавжди від мирян вимагалось визнання усіх правд віри [447, с. 7–8].

Далі автор «Розсудження...» заперечує тезу архієпископа Антонія про протести деяких понтифіків (зокрема йшлося про папу римського Лева III (795–816)) проти додатка Filioque. С. Сембратович доводить, що Лев III, прагнучи зберегти усталену в той час форму Символу віри, не вважав за потрібне внесення всіх правд віри в «ісповідання» віри [447, с. 11–13].

Майбутній галицький митрополит заперечує думку православного архієрея про незаконність додатка про походження Святого Духа не тільки від Отця, але й від Сина. Майбутній глава Греко-католицької церкви наводить факти про погодження цього вчення зі Святим Письмом і його пояснення у працях отців Церкви [447, с. 13–18].

У подібний спосіб о. Сильвестр аргументовано доводить помилковість тези архієпископа Антонія про неправильність використання католиками терміна «ісходить». Більше того, вважаючи автора «Сходства...» ініціатором посилення суперечок між православними і латинниками, закінчує розділ іронічними словами: «Із всього видно, яким духом перейнятий був

сочинитель, коли писав цю статтю, ... і словами яскравими та образливими думає здійснити діло намірене і досягнути поставлену собою ціль: «просвітити релігійну совість тих, котрі жаждуть правди, і причинитися до ліквідації релігійної ворожнечі, яка так багато зла зробила цьому краю...» [447, с. 70].

У наступній частині наукової роботи майбутнього галицького митрополита розглядається і пояснюється здійснення в латинському обряді тайни святої Євхаристії [447, с. 71–96]. Автор «Розсудження...» не погоджується з думкою архієпископа Антонія про те, що звичай причащати католицьких вірних лише хлібом (Тілом Господнім) був усталений у середні віки, а єдиною причиною цього став «пустий і трусливий предлог, щоби не розповсюджувати зарази» [169, с. 1–2]. С. Сембратович зазначає, що причастя під одним видом (або хлібом, або вином) надавалося і до середньовічних часів, зокрема в разі уділення цієї тайни недужим, «пустиножителям» (у пустелях у часи гоніння християн), дітям, у домашніх умовах тощо [447, с. 71–80].

Далі греко-католицький священник пояснює причини усталення такого звичаю і трансформації його у правило. Він вказує, що, дійсно, одними з факторів причащання мирян тільки хлібом були можливість передавання хвороб, людська відраза, природне несприйняття тощо. Але, крім цього, у такий спосіб заперечувалося вчення єретиків, які проповідували заборону прийняття тайни під одним видом [447, с. 81–85].

Тут же о. Сильвестр робить припущення про те, що архієпископ Антоній ставить під сумнів присутність Ісуса Христа всеціло в кожній частині і під кожним видом. Майбутній кардинал аргументовано доводить «всецілу наявність» Ісуса Христа в кожній частині хліба і кожній краплі вина під час уділення тайни святої Євхаристії [447, с. 86–93]. Він зазначає: «Погоджуюся з шановним сочинителем, що ... Церква грецька справедливо і правдиво дотримується практики причастя під обома видами, котрий звичай нам не відбирає Церква латинська, ні тому спротивляється, але признає його і хвалить; але з другої сторони, ми повинні признати, що в тих словах нема

відвертого приказу, щоби всі так священники, як і мирські люди під обома видами обов'язково і під втратою спасіння причащалися... Приказ бо лише є загальний Христа, щоби Його приймати всеціло, но всецілого приймає Христа ... також той, хто приймає Його і під одним тільки видом; бо і в маленькій частиці є Христос всецілий» [447, с. 93–94].

Останній розділ наукової студії о. С. Сембратовича присвячений вченню про верховенство влади і непомильності папи римського [447, с. 96–220]. Мінський архієпископ Антоній Зубко у своїй статті намагається заперечити наведені вище тези, аргументуючи це рівністю всіх апостолів та обмеженнями вселенських соборів [169–176]. У свою чергу, прийдешній очільник Греко-католицької церкви обґрунтовує догмат непомильності понтифіків, коли вони виступають як глави апостольського престолу (з папської катедри). Він зазначає, що в разі внесення папою римським певної правди віри, це стає правдою віри цілої Христової Церкви. Тому в такій ситуації очільник апостольської столиці не може помилитися [447, с. 107].

Найбільше місця у своїй роботі о. Сильвестр Сембратович відводить доведенню верховенства церковної влади папи римського як намісника Ісуса Христа і наступника апостола Петра. Тезу архієпископа Антонія про рівність усіх апостолів він вважає виведеною не на теологічному, а на світському рівні, тобто науково не підтвердженою. Для доведення першості понтифіка в церковній ієрархії автор «Розсудження...» бере аргументи, які обрав і намагався заперечити «сочинитель»: 1) про камінь, на якому збудується Церква; 2) про ключі Царства Небесного, обіцяних апостолові Петру; 3) про молитву Христа, «щоб не змарніла віра апостола Петра»; 4) про доручення апостолові Петру «пасти овець»; 5) про перелік апостолів у Святому Письмі, який починається з Петра.

С. Сембратович відстоює думку про апостола Петра як ставленика Ісуса Христа над Церквою. Майбутній галицький митрополит заперечує припущення православного архієрея, що камінь, про який говорить Ісус у Святому Письмі, символізує віру, а не апостола Петра. Свою думку автор

«Розсудження...» підтверджує текстами з Євангелія та праць отців Церкви [447, с. 107–127].

Заперечення архієпископа Антонія того, що апостол Петро є власником ключів від Царства небесного, базується на тому, що це була лише обіцянка («дам тобі»), а не надання. У свою чергу, о. С. Сембратович, знову ж таки аргументуючи свою позицію текстами зі Святого Письма, доводить протилежне, оскільки обіцянка Ісуса Христа не може не бути виконаною [447, с. 111–119].

Молитву «про віру апостола Петра» прийдешній кардинал пояснює як накладання на Христового ученика обов'язку збереження чистоти віри, а не як реальну загрозу зневіри апостола [447, с. 128–132].

Автор «Розсудження...» доводить місію святого Петра як пастиря. Триразове питання Ісуса до цього ученика про любов до Нього о. Сильвестр Сембратович інтерпретує як представлення величі дорученої апостолові справи – піклуватися про духовенство і вірних («пасти вівці»). Пояснення того ж факту архієпископом Антонієм як ілюстрація ганьби наступного триразового відречення апостола Петра від Христа видається авторові «Розсудження...» безпідставним [447, с. 132–140]. Тому о. Сильвестр вважає несприйняття тези про верховенство церковної влади папи римського «пустою боротьбою, яку [богослови] повинні уникати» [447, с. 165].

На основі євангельських текстів та історичних подій майбутній галицький митрополит довів, що першість римського понтифіка в церковній ієрархії не обмежується жодними постановами вселенських соборів [447, с. 174–208]. Про відверту незгоду о. С. Сембратовича з положеннями, викладеними автором «Сходства...», свідчать його різкі слова, наведені у кінці розділу: «Обмани ..., не сходні з правдою і вірою після науки Церкви католицької, і є гріхом, а тому заслуговують на прокляття! ... Що стосується частих фактів таких обман, які наводить сочинитель, то кажу: що ті (обмани. – Д. К.) є лише із ненависті проти Церкви католицької від сочинителя

наведені, не доказують же найменшої обмани, ні не викладаються по правді!» [447, с. 211].

У висновках о. Сильвестр Сембратович підсумовує зазначене вище, акцентуючи увагу на тезі про верховенство папи римського. Професор вказує, що єпископи є «правдими пастирями повірених їм Церков, а не рабами Папи», які разом із римським понтифіком здійснюють управління Церквою [447, с. 215]. Завершує автор «Розсудження...» словами, наведеними в кінці роботи архієпископа Антонія, які закликають до церковної єдності: «Любов об'єднує, а ворожнеча роз'єднує» [176, с. 2; 447, с. 230].

Отже, у науковій роботі о. Сильвестра аргументовано пояснюються відмінні риси візантійського і латинського обрядів на основі праці православного мінського архієпископа Антонія Зубка. Головні помилкові (на думку о. С. Сембратовича) інтерпретації такої відмінності, викладені автором «Сходства...», прийдешній галицький митрополит спростовує на науковому рівні. Робота останнього свідчить про нього як захисника вчення Католицької церкви.

Інші наукові розвідки о. Сильвестра були розміщені на сторінках уже згаданого вище релігійно-суспільного часопису «Руський Сіон». Тут професор публікував власні доробки з різних галузей богословської науки.

Елементи догматичного вчення містить цикл його дописів «Про повідомлення характеристик або використання і присвоювання властивостей Ісусу Христу». У цій роботі автор закликає священників і студентів-теологів ретельно вивчати сутність Сина Божого. Особливий акцент робився на підготовці проповідей про Ісуса, у яких Він виступав як носій рис і Бога, і людини одночасно [300–302]. Отож, о. Сильвестр через донесення до вірних істинної природи Спасителя прагнув підвищити рівень їхніх знань із богослов'я.

«Порадник для початкових Сповідників», окремі частини якого о. Сильвестр Сембратович публікував майже в кожному номері «Руського

Сіону», – це частина пастирської теології. Цей «Порадник...» містить інформацію про підготовку, прийняття і виконання таїн Святої Сповіді і Святого Причастя. Тут визначаються властивості доброго отця-сповідника; надаються відомості про основні гріхи; характеризуються особи, які приступають до цих таїн, відповідно до їх поділу за гендерною, віковою, соціальною та іншими ознаками; робляться вказівки стосовно надання і виконання покути тощо [296–299]. Особливо цінним матеріалом цієї роботи є визначення вимог до священнослужителів, які вділяють таїни Святої Сповіді і Святої Євхаристії, і вказівок щодо їхніх дій при цьому. За переконанням о. С. Сембратовича, отець-сповідник повинен бути «суддею, лікарем, вчителем і батьком» та відповідати таким критеріям: 1) наявність відповідної освіти; 2) уміння справедливо оцінити проступки вірного; 3) проведення адекватних дій у кожному окремому випадку; 4) наявність щирого бажання допомогти мирянинові; 5) зберігання моральної непорочності; 6) перебування в постійній молитві; 7) роздумування над правдами життя [296, с. 9]. Серед негативних характеристик сповідників було виділено такі: рівнодушність і лінивість, славолюбство, слабодушність і боязливість, односторонність, користолюбство, безрозсудливість, зарозумілість, строгість і поблажливість [297, с. 198].

Усіх вірних, які приступали до таїн Святої Сповіді і Святого Причастя, майбутній галицький митрополит поділяє на дітей, дорослих і старців; наречених, одружених і вдівців; хлопців, дівчат, чоловіків і жінок; священнослужителів тощо. Він рекомендує враховувати особливості кожної з цих груп при наданні покути [299].

Сама покута в розумінні о. Сильвестра не обмежується тільки молитвою, а передбачає, між іншим, читання відповідної літератури, утримування від надмірних веселощів, добровільне прийняття докучливих справ, обмеження сну, надання милостині тощо [298].

Матеріали канонічного права містить «Руководство для початкових душпастирів у справах шлюбства», де о. С. Сембратович розміщував

настанови щодо підготовки наречених до шлюбу, здійснення самого таїнства вінчання і виконання шлюбних обов'язків. Зокрема, тут даються настанови стосовно проведення передшлюбного іспиту наречених, визначаються дії священника і молодої пари під час вінчання, робляться вказівки стосовно основних засад подружнього життя тощо [303; 304].

Наукові праці о. Сильвестра Сембратовича є частинами догматики, пастирського богослов'я і канонічного права. Особливе значення в переліку його теологічних студій займає «Розсудження...», яке дозволяє говорити про погляди майбутнього галицького митрополита. Аналіз наукового доробку о. С. Сембратовича свідчить про нього як захисника вчення Католицької церкви і прихильника внесення латинських практик.

Його студії мали на меті формування високоосвічених греко-католицьких священників та обізнаних вірних.

2.4. Редакторська і видавнича діяльність

Активну викладацьку роботу о. Сильвестр Сембратович уміло поєднував із редакторською і видавничою діяльністю. Тут, поряд із прагненнями священника до формування високоосвіченого греко-католицького духовенства, також проявляється проримська позиція та українофільські орієнтири майбутнього митрополита.

С. Сембратович був одним із головних ініціаторів заснування релігійно-суспільного журналу «Руській Сіон», що виходив у Львові з 1871 року [420, с. 48; 433, с. 207]. Спершу редакція часопису ставила перед собою три основні завдання: 1) підвищення наукового і релігійно-морального рівня греко-католицького духовенства («Істинно священство є покликане до оборони вічної правди Христом откровенної і в Церкві святій католицькій наявної, священство має тяжку задачу жити в світі і зі світом, но не датися опановати страстям його, але силою духа стояти над святом, для того і діло

наше, котре підняте є, щоб священству подати поміч духовну в тій боротьбі зі світом гріховним ... особливо узгляднятися буде розумове і моральне образованье стану духовного...» [333, с. 2]); 2) створення друкованого органу для публікації наукових доробків священників; 3) вирішення складних душпастирських питань [333, с. 3].

Автори статей згаданого церковного часопису в умовах пошуку греко-католицькими архієреями свого місця в суспільно-політичному житті Галичини декларували Церкву як національну українську політичну силу, що стоїть між русофілами і народовцями. Проте політичні погляди представників редакції уподібнювалися до позиції останніх [424, с. 586; 430, с. 105–106]. Це проявлялося у трактуванні греко-католицького священства, перш за все, як духовенства проримського спрямування¹. Крім цього, у дописах «Руського Сіону» засуджувалася ліквідація Греко-католицької церкви на Холмщині². Так, у двох циклах статей [144–147; 160] про так звану «холмську трагедію» автори поміщених у виданні повідомлень критикували священників, які, переїхавши в цей регіон, піддавалися релігійним конверсіям і ставали на захист тих ієреїв, які не бажали переходити на православ'я. Редакція журналу аргументувала свою позицію так: «...якщо несовісно і самолюбно до Православ'я наклонимся, то можем доконати свого, і насамперед ... поколебати, а потому і зовсім розрушити Унію» [147, с. 302]. Такий курс новоутвореного богословського часопису протиставляв його русофільському друкованому органу «Слово». Видавці «Руського Сіону» намагалися зменшити вплив православних і проросійських елементів серед греко-католицького кліру та обґрунтувати потребу орієнтації на Ватикан у церковних справах [344, с. 76].

У перші роки на сторінках журналу публікувалися статті, присвячені виключно теологічній проблематиці. Зі середини 1870-х років на шпальтах

¹ Яскравим прикладом цього є стаття, автор якої рішуче стоїть на захисті римо- і греко-католицького обрядів, протиставляючи їх православ'ю [143]. Таких фактів можна навести чимало.

² Детальніше про ліквідацію Греко-католицької церкви на Холмщині дивись у працях українських та іноземних дослідників [360, с. 7-9; 368, с. 30-34; 450; 478, р. 32-41, 57-64; 483].

«Руського Сіону» з'являється рубрика «Перегляд політичний», де наводилися відомості про актуальні світові, державні та крайові громадсько-політичні проблеми.

Журнал видавався «наближеною до української» мовою [420, с. 50]. У статтях церковного часопису чітко простежується проримська орієнтація їхніх авторів, що викликало невдоволення в середовищі вищого духовенства русофільського спрямування. Крім цього, дописувачі критикували стан справ у Львівській архієпархії. Результатом спротиву керівників Греко-католицької церкви стала заборона «Руського Сіону» 1880 року (приводом до заборони журналу став цикл статей о. Миколая Малиняка під назвою «Записки Римлянина» 1880 року, де наголошувалось на проблемах духовної семінарії у Львові та архієпархії в цілому [344, с. 77; 478, р. 51]), однак дуже швидко його видавництво було відновлено під іншим титулом¹. Богословський часопис публікувався протягом 1871–1885 років під назвами «Сіон Рускій» (1871), «Рускій Сіон» (1872–1880, 1882–1885) і «Галицкій Сіон» (1880–1882) [344, с. 76; 408, с. 166–167, 185–186, 200–201, 219–220, 242–244, 264–266, 283–284, 302–303, 338, 351–352, 365–366, 395–396, 447, 482–483, 527; 424, с. 586; 478, р. 49].

Редакторами журналу почергово були о. С. Сембратович (1871–1879), о. Теофіл Сембратович (1879), о. Йосиф Мільницький (1880–1882), о. Олександр Бачинський (1880, 1883–1884) та о. Іван Бартошевський (1884–1885). Крім цього, із журналом активно співпрацювали д-р о. Юліан Пелеш, д-р о. Климентій Сарницький, о. Михайло Малиновський, о. Олексій Торонський, о. Ілля Мордарович, о. Юліан Бачинський та інші [344, с. 76; 478, р. 49].

До роботи над часописом о. Сильвестр активно залучав близьких осіб. Зокрема, одним із дописувачів і співредакторів журналу був шкільний приятель майбутнього галицького митрополита, відомий галицький педагог і прийдешній член митрополичої капітули о. Олексій Торонський.

¹ З 1880 року часопис виходив під назвою «Галицкій Сіон» [408, с. 338, 351].

С. Сембратович відновив контакт і розпочав енергійно з ним співпрацювати одразу ж після повернення до Галичини ще 1861 року [33, арк. 74–74 зв.].

Упродовж 1876–1877 та 1880–1885 років «Руський Сіон» визнавався офіційним архієпархіальним журналом [344, с. 76]. Якщо у 70-х роках ХІХ століття о. С. Сембратович був редактором згаданого релігійно-суспільного часопису і брав енергійну участь у його видавництві, то після його номінації на львівського єпископа-помічника управління журналом перейшло до рук його однодумців.

Уже будучи галицьким митрополитом, 1885 року Сильвестр Сембратович ініціював заснування часопису «Мир». Основною метою видання було збереження провідної ролі Греко-католицької церкви в національно-політичному русі українців. Завдання цього богословсько-політичного органу – протиставлення позиції греко-католицької ієрархії як русофілам, так і народовцям, а також вироблення власної національно-політичної концепції. Головними ідеями цього проекту були: проголошення вірності папській столиці, визнання лояльності до монархії Габсбургів та організація спільної зі світською інтелігенцією роботи в інтересах народу [344, с. 86; 352, с. 122].

Така позиція митрополита Сильвестра Сембратовича спричинила гостру критику з боку русофілів і народовців. На шпальтах друкованих органів згаданих політичних сил поміщалися статті, спрямовані проти часопису «Мир» [164; 287; 316]. А тогочасний громадсько-політичний діяч народовецького спрямування Євген Олесницький назвав видання «найогиднішою пробою урядової політики» [103, с. 232], акцентуючи в такий спосіб увагу на тиску державних чиновників на церковного діяча.

Разом з тим архієпископ Сильвестр намагався широко популяризувати новозасновану газету і зменшити впливи її противників чи конкурентів. Так, він конфліктував із священником-емігрантом із Холмщини о. Лукою Бобровичем, який 1886 року очолив редакцію клерикального органу «Русь».

Наслідком суперечностей ледь не стала резигнація архієрея [29; 466, с. 144–145].

Незважаючи на короткочасне видання (1885–1887), невисокий науковий рівень дописів [500, s. 213], а також вплив польських політиків, заснування «Миру» можна розцінювати як ініціативу митрополита С. Сембратовича, спрямовану на формування нового національно-політичного курсу [344, с. 86; 424, с. 187–188].

Крім цього, о. С. Сембратович залучався до видавництва церковної літератури. У 1873 році він разом із професором пастирської теології, тодішнім просинодальним екзаменатором, референтом перемишльської консисторії та членом комісії з підготовки і видання катехитичних книг о. Юліаном Пелешем та філологом і релігійним діячем о. Онуфрієм Лепким опублікував «Изборникъ благопотребныхъ церковныхъ чинов и службъ» [500, s. 212]. Збірник був призначений як для греко-католицьких священників та дяків, так і для вірних, щоб останні мали змогу брати активну участь у богослужіннях [420, с. 48].

Особливо цінною виявилася робота о. Сильвестра під час підготовки до видання першого молитовника руською (українською) мовою. Досі греко-католицькі миряни користувалися збірниками молитов, опублікованими церковнослов'янською, що супроводжувалося неповним розумінням змісту та зближенням у тодішніх умовах із русофільством, і польською, що загрожувало введенням латинських практик до католицизму східного обряду, мовами [310; 420, с. 48]. Розв'язати проблему спершу намагалися Іван Пулюй і Василь Дідошак, однак спротив тогочасних церковних ієрархів унеможливив появу молитовника¹.

Наступна спроба видання збірника молитов українською мовою, ініційована відомим галицьким церковним і громадським діячем о. Олександром Стефановичем, увінчалася успіхом. До підготовки

¹ Тому укладений Іваном Пулюєм молитовник був виданий у Відні без ухвалення церковної влади, а роботу Василя Дідошака було визнано єретичною [420, с. 48].

молитовника були також залучені прийдешній галицький митрополит о. С. Сембратович, перекладач, громадський діяч о. Олексій Слюсарчук і філолог, доктор філософії та громадський діяч о. Омелян Огоновський. Кожен з авторів виконував довірений йому напрям роботи. Так, о. С. Сембратович і о. О. Слюсарчук займалися перекладом текстів молитов і літургій, о. Ом. Огоновський – редагуванням тексту з філологічного погляду, о. О. Стефанович – публікацією збірника. Зусиллями о. С. Сембратовича «Народный рускій молитвеникъ» був апробований церковною владою і виданий у друкарні Літературного товариства імені Тараса Шевченка у Львові 1878 року [420, с. 48–49; 433, с. 207; 500, с. 212]. Молитовник було опубліковано у трьох редакціях: дві з них (за загальною редакцією о. С. Сембратовича) призначалися для дорослих та одна (за загальною редакцією о. О. Стефановича) – для дітей [254–259].

Новий збірник молитов швидко поширили як серед греко-католицького духовенства і вірних Галичини, так і в середовищі руських емігрантів. У розмові з відомим галицьким церковним і громадським діячем о. Олексієм Торонським один зі священників говорив: «Відколи вийшов народний руський молитовник, маю ту приємність бачити, як той же [молитовник. – Д. К.] і між шкільною молоддю, і між міщанством чим раз більше поширюється, – і вже досвідчив, що багато [вірних. – Д. К.], які перше носили польські молитвослови, тепер з руськими молитовниками приходять до церкви» [261, с. 365]. Використання «Народного руського молитовника» сприяло кращому розумінню мирянами молитов та богослужінь і дало поштовх для активнішого вживання української мови [420, с. 49]. Видавці цього зібрання зробили «...прислугу ... дуже велику і для побожності, і для народності нашої...», оскільки «...через видання згаданих народних молитвословів закрився великий брак для нашого [українського. – Д. К.] народа...» [260, с. 61].

Редакторська і видавнича діяльність Сильвестра Сембратовича засвідчила його проримську позицію, яка з часом проявлялася все чіткіше.

Крім того, спроби формування незалежної національно-політичної концепції, однією з яких було функціонування часопису «Мир», є доказом прагнення церковного діяча зберегти провідні позиції греко-католицького духовенства в суспільно-політичному житті галицьких русинів. Участь у видавництві україномовної церковних книг вказує на сприяння С. Сембратовича українському національному руху.

РОЗДІЛ 3

ВІД СВЯЩЕНИКА ДО ГАЛИЦЬКОГО МИТРОПОЛИТА

3.1. Сотрудник. Консисторські і капітульні посади

Священики проходили ієрархією Греко-католицької церкви під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Серед останніх важливе місце належало польському факторові [431]. В умовах, коли роль провідника українського національного руху відігравали представники греко-католицького духовенства, польські політики і релігійні діячі намагалися впливати на основні процеси, що відбувалися в церковно-обрядовій сфері, протегуючи угодних для них архієреїв. Інколи інтереси поляків збігалися з позицією віденської нунціатури і папської столиці, яким належала визначальна роль у призначенні керівників Греко-католицької церкви. Тому підтримка внесення латинських практик до богослужінь у греко-католицьких парафіях і лояльність до державної влади позитивно вплинули на церковну кар'єру о. Сильвестра Сембратовича.

Молодий священик розпочав душпастирську діяльність одразу ж після отримання в Римі наукового ступеня доктора теології. Повернувшись до Галичини (липень 1861 року), він протягом двох наступних років виконував обов'язки приватного сотрудника (помічника) у парафіях Лемківщини, де настоятелями були його родичі. Спершу о. Сильвестр був помічником свого дідуся по материнській лінії о. Сильвестра Вислоцького в с. Флоринка Мушинського деканату Перемишльської єпархії¹ (нині Малопольське воєводство Республіки Польща). Наступного року майбутній галицький митрополит допомагав виконувати душпастирські функції своєму хворому дядькові о. Михайлу Криницькому (чоловікові Меланії Сембратович, рідної сестри батька Сильвестра Сембратовича [446]) у

¹ Отець Сильвестр Вислоцький був настоятелем храму Святого Михаїла в с. Флоринка протягом 1855–1863 років [91, с. 166].

с. Тилич Мушинського деканату Перемишльської єпархії¹ (нині Малопольське воєводство Республіки Польща) [370, с. 70; 433, с. 206; 500, с. 212].

Посада приватного сотруди́ника не була постійною і запроваджувалась у парафії на прохання настоятеля. Найпоширенішими причинами прохань парохів про призначення їм помічників були: літній вік, незадовільний стан здоров'я, бажання допомогти новорукоположеним родичам із початковим місцем роботи [399, с. 42]. Власне, дідусь о. С. Сембратовича – о. С. Вислоцький – сприяв майбутньому галицькому митрополитові здобути перший досвід душпастирської праці. Через хворобу дядька о. М. Криницького молодий священник змінив с. Флоринку на с. Тилич і вже там виконував обов'язки сотруди́ника.

Парох сам оплачував роботу приватного помічника, але в разі скрутного матеріального становища парафії кошти могли надавати з релігійного фонду [399, с. 42].

Уже на початковому етапі церковної діяльності о. С. Сембратович проявив себе як ревний виконавець покладених на нього обов'язків. Завдяки старанному відправленню богослужінь, емоційним проповідям і піклуванню про мирян церковний діяч мав великий авторитет серед вірних [370, с. 70; 433, с. 206]. Свідченням цього є характеристика о. Сильвестра як взірця священника, який виконував свої функції відповідно до усіх приписів [33, арк. 79 в], а також він був «...чоловіком надзвичайно доброго серця, вірним сином Церкви католицької, вірним громадянином держави австрійської і краю, добрим сином Руси» [33, арк. 79 д].

Переїхавши з Перемишльського єпископства до Львівської архієпархії 1862 року, о. Сильвестр Сембратович розпочав виконувати довірені йому нові церковні функції. Упродовж майже двох років (7 жовтня 1862 р. – 5 серпня 1863 р.) він займав посаду капелана монастиря сесетер-василіанок у

¹ Дядько о. Сильвестра Сембратовича о. Михайло Криницький виконував функції пароха громади с. Тилич упродовж 1843–1862 років [91, с. 501–502].

Словіті. [33, арк. 71; 74, арк. 89–90, 97–97зв.], де одночасно виконував обов'язки й управителя, і катехита школи при монастирі. Спершу управитель згаданої обителі слідкував за здоров'ям учениць і виконанням ними розпорядку дня [464, с. 102].

Однак відповідно до «Приписів для капелана сестер-василіянок у Словіті», затверджених 7 грудня 1848 року митрополитом Михайлом Левицьким (1816–1858), його функції суттєво розширювалися. Відтепер духовні обов'язки капелана зводилися до відправлення богослужінь, контролю за церковним інвентарем, нагляду за монастирською бібліотекою. Господарська робота управителя жіночого монастиря ЧСВВ у Словіті полягала у веденні реєстру доходів і витрат з ґрунтів і млина, контролі за посівами, нагляді за худобою тощо. Крім цього, капелан обителі проводив педагогічну роботу [76, арк. 73–74]. Майбутній галицький митрополит відмінно справлявся з покладеними на нього обов'язками капелана Словітського монастиря ЧСВВ [74, арк. 97–97 зв.].

Із 6 лютого 1866 року о. Сильвестр виконував функції візитатора (відпоручника) того ж монастиря сестер-василіанок у Словіті. До його обов'язків входило відвідування обителі принаймні один раз на три роки, затвердження керівництва монастиря, здійснення контролю за діяльністю новіціату, апробація заснування чи закриття обителі, сповідання черниць тощо [70, арк. 4]. Перебуваючи на посаді візитатора монастиря, о. Сильвестр Сембратович 1866 року затвердив старшу сестру василіанської обителі у Словіті, якою вже вдруге (уперше в 1861–1863 роках) стала Марія Янушевська [75, арк. 13].

У 1864 році він отримав статус референта, а 14 червня 1877 року був удостоєний титулу радника митрополичої консисторії¹ [33, арк. 75; 500,

¹ Консисторія – збори, на яких митрополит (єпископ) і його найближче оточення вирішували важливі проблеми митрополії (єпархії); своєрідний адміністративний орган, що виконував посередницькі функції між вищою церковною ієрархією, парафіяльним духовенством і державною владою. До її складу входили митрополит (єпископ), генеральний вікарій, радники та референти, настоятель катедральної церкви Святого Юра, ректор духовної семінарії, а також працівники канцелярії, архіву і церковного суду [462, с. 229].

s. 212–213]. Кількість радників і референтів згаданого церковно-адміністративного органу становила 12–15 осіб [481, s. 235; 493, s. 197]. У ХІХ ст. такі члени консисторії отримували державні виплати і належали до когорти урядовців монархії [487, s. 120]. Радники і референти консисторії реалізовували основну адміністративну функцію цього допоміжного митрополиту (чи єпископу) органу – надання священикам вакантних парафіяльних урядів [443].

Упродовж 1873–1879 років о. С. Сембратовича був одним із просинодальних архієпархіальних екзаменаторів [33, арк. 75; 500, s. 212–213]¹, колегія яких входила до складу львівської консисторії. Головним їхнім обов'язком був прийом конкурсів на парафіяльні уряди. Цей екзамен складався з трьох частин: письмової (оцінювання знань кандидатів на парафії з догматики, моральної теології, канонічного права, тлумачення Святого Письма, пастирського і катехитичного богослов'я, методики), усної (обговорення окремих теологічних питань) та «іспит стосовно інших потреб та якостей» (визначення поведінкових, моральних та інших особливостей кандидата на настоятеля релігійної громади). Оцінювання відбувалося шляхом голосування екзаменаторів, а рішення ухвалювалися більшістю голосів. Для визначення рівня знань кандидата на священика використовували чотири види оцінок: 1) «одобрення з відзнакою відмінності»; 2) «одобрення»; 3) «одобрення з достатнім успіхом»; 4) «відхилення» [36, арк. 13–14 зв.; 64, арк. 2–5; 314; 399, с. 46; 493, s. 197–198].

До прийняття єпископської свячень, 2 лютого 1878 року, о. Сильвестр Сембратович став архіпресвітером львівської капітули (крилосу)² [33, арк. 75; 500, s. 212–213]. У такий спосіб майбутній архієпископ очолив дорадчий орган глави митрополії, що користувався правом вирішального голосу при

¹ Синодальні екзаменатори призначалися на єпархіальному синоді, а просинодальні – поза таким зібранням [481, s. 235].

² Капітула – колегія вищого духовенства (крилошан), що функціонувала при кафедральному храмі і була дорадчим та допоміжним органом митрополита (єпископа) [462, с. 231].

розгляді таких важливих справ, як номінація на сотрудника для галицького митрополита з можливістю наступництва; призначення просинодальних архієпархіальних екзаменаторів; продаж, купівля чи застава церковного майна тощо [481, s. 238; 493, s. 199]. Функції архіпресвітера капітули могли виконувати виключно неодружені священики або вдівці [493, s. 199]. Така крилошанська посада надавала можливість скликати зібрання згаданого вище церковного органу, очолювати його, визначати питання для обговорення чи прийняття їх за пропозицією інших членів [381, с. 212]. Архіпресвітер, як й архідиякон, кустош і схоластик, був прелатом, окрім яких, до капітули належали соборні і почесні члени. Здебільшого, архіпресвітер мав найбільші шанси стати генеральним вікарієм митрополії чи єпархії [443].

Після повернення до Галичини о. С. Сембратович виконував функції приватного сотрудника в парафіях Перемишльської єпархії, де парохами були його родичі. Душпастирська діяльність у ролі помічника допомогла молодому священикові здобути важливий досвід, отримувати незначний дохід і зарекомендувати себе здібним церковним діячем. У Львівській архієпархії він працював капеланом і візитатором жіночого василіанського монастиря у Словіті, референтом і радником консисторії, просинодальним екзаменатором, архіпресвітером капітули. Виконання зазначених вище функцій дозволило о. Сильвестрові у майбутньому прийняти єпископську хіротонію.

3.2. Номінація на єпископа-суфрагана

Незважаючи на те, що всі засоби контролю над Греко-католицькою церквою були у Відні та Ватикані, на формування церковної верхівки останньої третини XIX століття намагалися впливати польські політики і релігійні діячі. Майже всі церковні ієрархи того періоду, затвержені

римськими понтифіками Пієм IX (1846–1878) і Левом XIII (1878–1903)¹ (Іван Ступницький, Юліан Пелеш, Юліан Куїловський, Йосиф і Сильвестр Сембратовичі), були протеговані представниками польської політичної еліти (Адамом Сапегою, Флоріаном Земляковським, Агенором Голуховським, Альфредом Потоцьким, Казимиром Бадені та іншими) і намагалися вести лояльну до польських політиків діяльність.

Показовим свідченням цього був план так званого «порятунку унії» Адама Сапєги, який князь намагався реалізувати у 1877–1879 роках. Він наголошував у Римі на поширенні в середовищі греко-католицького духовенства русофільських та антикатолицьких ідей. «Порятунок» Греко-католицької церкви А. Сапєга рекомендував розпочати з перетворень в ієрархічній структурі. Відкидаючи кандидатуру о. Сильвестра Сембратовича, він, протегував на митрополичий престол перемишльського єпископа Івана Ступницького (1872–1890) [430, с. 106–108].

Проходження о. С. Сембратовичем найвищими шаблями церковної ієрархії також відбувалося під впливом польського чинника. Уже 1870 року завдяки його проримській позиції представники польських релігійних і політичних сил розглядали його як одного з реальних кандидатів на митрополичий престол. Однак вікове обмеження (досягнення претендентом мінімум сорока років) не дозволило церковному діячеві уже тоді очолити Греко-католицьку церкву в Галичині [478, р. 46].

Із середини 70-х років XIX століття очільники польського політичного життя краю з настороженістю ставилися до діяльності тодішнього галицького митрополита і дядька о. Сильвестра Йосифа Сембратовича (1870–1882)². Передусім, ідеться про розгорнуту церковним архієреєм антиалкогольну кампанію. Саме за часів Йосифа Сембратовича була організована масштабна боротьба греко-католицького духовенства проти

¹ У роки перебування на митрополичому престолі Сильвестра Сембратовича римським понтифіком був Лев XIII [367, с. 210–214; 396, с. 214–215].

² Про Йосифа Сембратовича дивись: [2; 31; 359, с. 313, 319; 370, с. 57–67; 433, с. 195–203; 497; 499].

пияцтва, яка набула нового імпульсу і форм¹ [445, с. 92]. Звізитувавши частину парафій Львівської архієпархії, він констатував низький моральний стан греко-католицьких мирян, зумовлений надмірним споживанням населенням (особливо сільським) спиртних напоїв [433, с. 200–201; 499, с. 209].

Для протидії тенденції до зростання алкоголізму і, як наслідок, погіршення матеріального і морального становища вірних митрополит видав пастирські листи «Про високе достоїнство чоловіка» (3 квітня 1874 року), «Про братства тверезості» (4 серпня 1874 року) [395, с. 15] і кілька інших послань. Й. Сембратович ставив перед собою чітку мету: «...до поправи життя від всяких гріхів до всяких чеснот християнських, а саме від гріха п'янства до чесноти тверезості, від гріха безбожності до чесноти побожності, від гріха неробства і лінивства до чесноти працьовитості, від гріха марнотравства до чесноти ощадності» [65, арк. 9 зв.].

Засобом реалізації поставленої цілі було обрано братства тверезості, які організовувались при храмах. Очолював такі об'єднання парох, якому допомагали троє старших братів. Передбачалося ведення спеціальної книги товариства, де записували мирян і надавали основні відомості про них, у тому числі інформацію про дотримання правил для братчиків. Такі приписи, між іншим, передбачали утримання від надмірного вживання усіх видів алкогольних напоїв [65, арк. 9 зв.–13]. Братства тверезості були організовані у 75 % греко-католицьких парафій Галичини [395, с. 16].

Такі заходи митрополита сприяли зменшенню вживання алкогольних напоїв і спричинили скорочення доходів власників корчем, більшість з яких належала представникам польського середовища. Тому антиалкогольна діяльність митрополита Йосифа Сембратовича була негативно сприйнята значною частиною поляків-власників згаданих вище закладів, які не бажали зменшувати свої прибутки.

¹ Детально про організацію антиалкогольної кампанії греко-католицьким духовенством дивись роботу Бориса Савчука [445, с. 74–115].

Поширення в його найближчому оточенні русофільських настроїв також підривало становище львівського архієпископа. Сам Й. Сембратович намагався не брати активної участі в політичному житті, а всю свою енергію спрямовував на вирішення церковно-обрядових справ. Однак окремі представники митрополичої консисторії (зокрема, о. Михайло Малиновський) протегували русофільські ідеї [433, с. 200]. І хоча ставлення поляків до русофільства було неоднозначним і змінювалося залежно від розстановки сил громадсько-політичних течій у галицькому суспільстві [415, с. 97–98], підтримка значною частиною греко-католицького духовенства поглядів вищезгаданого суспільного напрямку підривала позиції Й. Сембратовича.

Великого резонансу в часи митрополита Йосифа набула також так звана «холмська трагедія» (ліквідація Греко-католицької церкви на Холмщині)¹. Представники вищої греко-католицької ієрархії виступали проти повернення холмських священників на територію Галицької митрополії, хоч австрійська влада і римська курія намагалися посприяти влаштуванню отців-переселенців. Так, профільне міністерство Австро-Угорщини рескриптом від 7 березня 1873 року дозволяло митрополитові Йосифу Сембратовичу надавати право душпастирства священникам, що емігрували з Холмщини. У свою чергу, папа римський Пій IX у листі до галицького архієрея від 4 січня 1876 року надавав можливість призначати отців-емігрантів на вакантні парафії без складання конкурсного іспиту [499, s. 209].

Цікаво, що о. С. Сембратович, на відміну від галицької церковної верхівки, намагався підтримувати «холмських» священників. З 1875 року він брав участь у роботі польського комітету з питань фінансування духовенства

¹ Після Віденського конгресу Холмщина потрапила під владу Російської імперії. Холмська єпархія була єдиною греко-католицькою церковною областю у державі. Несприйняття російською владою католицизму східного обряду зумовило складання 18 лютого 1875 року «Акту про возз'єднання Холмської греко-уніатської Церкви з Православною Російською Церквою». Останнім греко-католицьким холмським єпископом був Михайло Куземський, а новим очільником єпископства став Маркелл Попель. Протягом 1866–1875 років 155 греко-католицьких священників регіону були депортовані до Сибіру або емігрували до Галичини, а після 1875 року майже стільки ж духовних осіб було усунуто з парафій. Детальніше про це дивись: [360, с. 7–9; 367, с. 30–34; 450; 478, р. 32–41, 57–64; 483; 492, s. 205–235].

з Холмщини [344, с. 79; 500, s. 213]. Проте на сторінках редагованого ним «Руського Сіону» засуджувався перехід священників Холмської єпархії від греко-католицизму до православ'я [344, с. 79–80].

Зважаючи на наведені вище факти, що засвідчували неугодну для очільників польського політичного життя у краю позицію митрополита Йосифа Сембратовича, наприкінці 70-х років XIX століття робилися спроби усунути його від влади. Так, 1877 року після ревізій Львівської греко-католицької духовної семінарії, зумовлених підозрами поширення пропагандистської соціалістичної літератури, церковний і громадсько-політичний діяч о. Данило Танячкевич (1842–1906) пропонував надати галицькому архієрею помічника в особі його племінника о. Сильвестра [499, s. 209].

Папа римський Лев XIII 28 лютого 1878 року удостоїв останнього титулом єпископа. С. Сембратович прийняв єпископську хіротонію 20 квітня 1879 року від свого дядька, галицького митрополита Йосифа Сембратовича за участі перемишльського єпископа Івана Ступницького¹ (1872–1890), а також львівських архієпископів інших обрядів: латинського – Франциска-Ксаверія Вержхлейського (1859–1884) і вірменського – Григорія Ромашкана (1881–1901) [433, с. 207; 500, s. 213]. Після прийняття архієрейських свячень єпископ Сильвестр Сембратович розпочав виконувати функції львівського єпископа-суфрагана.

Призначення о. Сильвестра єпископом-помічником Львівської архієпархії мало політичний підтекст. Діяльність лояльного до державної влади і папської столиці ієрарха повинна була стримувати поширення русофільських настроїв серед греко-католицького духовенства.

Під час спільного управління архієпископством виявлялися деякі протиріччя в поглядах Йосифа і Сильвестра Сембратовичів. По-перше, ідеться про протилежність позицій церковних архієреїв у справі заснування

¹ Про Івана Ступницького дивись: [359, с. 320; 451; 489, s. 74-76; 494-495].

інтернату оо. воскресенців для греко-католиків у Львові¹. Така ініціатива виходила із середовища польських релігійних діячів. Убачаючи в цьому політичний мотив, галицький митрополит Йосиф не підтримав цю пропозицію. У свою чергу, львівський єпископ-помічник Сильвестр схвалював реалізацію згаданої справи. Урешті-решт, навчальний заклад було засновано 1881 року на чолі з о. Валеріаном Калінкою [420, с. 62; 486, s. 546–582; 500, s. 213]. Виконуючи згодом функції адміністратора митрополії та галицького митрополита, С. Сембратович сприяв активізації діяльності оо. «змартвихвстанців». Свідченням цього є функціонування Буського інтернату оо. воскресенців і листування митрополита Сильвестра з ректором закладу о. Павлом Смоликовським стосовно організаційно-обрядових пистань [78]. По-друге, предметом дискусій між двома Сембратовичами було проведення василіанської реформи.

Однак обидва церковні діячі у своїй роботі стояли на засадах декларування вірності папському престолу. Свідченням цього стало їхнє спільне паломництво до Рима 1881 року з нагоди 1000-ліття моравської місії святих Кирила і Мефодія. Єпископ Сильвестр на честь згаданої урочистості навіть склав вірш «Стих в пам'ять торжества Св. Кирила і Мефодія празднованого в Римі 5 ліпца 1881 года, посвященний Галицкою Русью» [500, s. 213].

Номінація Сильвестра Сембратовича на львівського єпископа-помічника мала політичний характер. Таке призначення було зумовлене невдоволенням польських політиків діяльністю тодішнього митрополита Йосифа Сембратовича та лояльною позицією С. Сембратовича. У той період проявлялася різниця в поглядах згаданих церковних діячів.

¹ Конгрегація воскресенців («змартвихвстанців») виникла 1836 року в Парижі в середовищі польських емігрантів після повстання 1831 року, організаційно сформована 1842 року. Основна мета конгрегації полягала в підтримці консервативних кіл польських переселенців. Воскресенці проводили підготовку відданих папському престолу духовних осіб для центрів польської еміграції. Організація налічувала близько 2 тис. членів. В Австро-Угорській імперії конгрегація отримала дозвіл на осідок у Львові 26 листопада 1880 року. Першим ігуменом 6 квітня 1881 року було призначено о. Валеріана Калінку [490, s. 215–218].

3.3. Адміністратор митрополії. Василіанська реформа

Тиск з боку Ватикану, Відня і польських політиків змусив Йосифа Сембратовича самоусунути з митрополичого престолу. Діяльність Сильвестра Сембратовича як адміністратора Галицької митрополії вкотре засвідчила різницю в поглядах обох церковних ієрархів. Яскравим прикладом цього стало проведення реформи ЧСВВ.

Приводом до резигнації митрополита Йосифа став конфлікт у с. Гнилички, що належало до греко-католицької парафії Гнилиці Великі Збараського деканату [97, с. 61]. Результатом суперечки, в якій активну участь брав відомий галицький русофіл о. Іван Наумович¹, міг стати перехід громади згаданого села до православного обряду. І хоча в основі проблеми були далеко не ідеологічні мотиви, у польських політичному та релігійному колах така ініціатива була розцінена як поширення проросійських настроїв (насправді, громада с. Гнилички, будучи дочірньою парафією Гнилиць Великих, у зв'язку з фінансовими проблемами, прагнула створити окрему релігійну спільноту; відмова у цій справі підштовхнула вірних до зміни обряду [344, с. 80; 478, р. 73–78, 94–98]) і привела до резонансного антирусофільського процесу Ольги Грабар [439, с. 68–70; 492, с. 246–255]. Ще більше ускладнило становище львівського архієпископа несприйняття реформування ЧСВВ оо. єзуїтами.

Після того, як під тиском державної влади, віденської нунціатури та папської столиці Йосиф Сембратович офіційно оголосив про резигнацію з митрополичої катедри², 11 листопада 1882 року адміністратором Галицької митрополії був іменований львівський єпископ-помічник Сильвестр Сембратович [100, р. 459–460]. Він розпочав управління митрополією з

¹ Детальніше про нього дивись роботу Наталії Щербінін [474].

² Сталося це 11 листопада 1882 року, а 22 листопада того ж року папа Лев XIII іменував його титулярним єпископом теодозіополітанським. Відтоді Й. Сембратович проживав у Римі, де був членом Конгрегації поширення віри та Індeksu і Надзвичайних справ, очолював Комісію ревізії церковних книг, редагував «Чинності і рішення...» Львівського собору 1891 року. Помер 23 жовтня 1900 року. [433, с. 202–203; 499, с. 211]

видання пастирського листа, в якому наголошував на політичному значенні греко-католицького духовенства, а також акцентував увагу на ролі українського народу для Католицької церкви: «Наше звання є важне, наша задача як католиків-русинів є велика. Вона виражена у словах папи Урбана XIII: “О мої Русини, на вас я покладаю надію до навернення Сходу”» [105, с. 2].

Номінацію єпископа С. Сембратовича на згадану вище посаду одобрили далеко не всі представники державної влади і громадсько-політичні діячі. Проти його кандидатури виступав польський аристократ Адам Сапега, який ще 1877 року пропонував на митрополичий престол перемишльського єпископа Івана Ступницького. Австрійські урядові кола підтримували кандидатуру настоятеля парафії Святої Варвари у Відні та ректора греко-католицької духовної семінарії о. Юліана Пелеша¹. Однак самостійність і непоступливість останнього (зокрема, у питанні про закриття семінарії) суперечила інтересам польських політиків та релігійних діячів [344, с. 81].

Номінація єпископа Сильвестра на посаду адміністратора митрополії, а не призначення митрополитом, була пов'язана з наявністю в австрійських урядників кандидатури о. Юліана Пелеша на цю посаду. Однак останній не влаштував польських політиків і релігійних діячів. Вони підтримали поміркованого Сильвестра Сембратовича, діяльність якого не суперечила також інтересам як Відня, так і Рима. З метою укріплення власного авторитету та відновлення провідних позицій Греко-католицької церкви він намагався, з одного боку, вдовольнити очікування австрійської влади і римської курії, а з другого – заручитися прихильністю парафіяльного греко-католицького духовенства і вірних [344, с. 81].

Єпископ Сильвестр Сембратович намагався врегулювати суперечності між прибічниками русофільства і прихильниками внесення латинських практик до греко-католицької традиції. Він, усупереч позиції колишнього

¹ Про нього дивись: [359, с. 320, 322; 420, с. 31-45; 489, с. 77-80].

митрополита, монахів-василіан, парафіяльного духовенства і галицької інтелігенції, став на бік оо. єзуїтів як реформаторів ЧСВВ.

Задля заспокоєння значної частини священиків, яка була стурбована можливістю латинізації Греко-католицької церкви, С. Сембратович курендою від 2 квітня 1883 року урегулював питання заміни юліанського календаря на григоріанський, заборонивши будь-які спроби реалізації такої ідеї [158; 266]. Він спростував чутки про визрівання такої ініціативи у папській столиці за поданням митрополичого ординаріату, назвавши таку інформацію «вигаданою та безпідставною» [266].

Того ж року єпископ Сильвестр розв'язав проблему трираменних хрестів¹, що стала предметом обговорення греко-католицьких церковних діячів ще від часів Йосифа Сембратовича. Дискусія була розгорнута перемишльським єпископом Іваном Ступницьким, який, вважаючи хрести такого типу «схизматицькими», видав пастирський лист від 30 липня 1877 року про заборону їх використання. Римська курія підтримала таку ініціативу, всупереч позиції митрополита Й. Сембратовича, який схвалював застосування трираменних хрестів греко-католицькими священиками [479, s. 64–66]. Під час канонічної візитації Кудринського деканату С. Сембратович оголосив рішення ревізійної комісії, створеної у березні 1883 року «для чистоти грецького обряду» [263, с. 301–302], що визнавало використання трираменних хрестів як давньої традиції східного обряду, несуперечливими католицькій вірі та не розцінювало їх як прояв православних впливів [262, с. 166].

Разом з тим адміністратор митрополії був змушений стримувати поширення русофільських настроїв серед духовенства і вірних. Задля досягнення цієї мети єпископ Сильвестр заборонив духовенству читати газети «Новий Пролом», що поширювала ідеї русофілів [344, с. 83; 408, с. 440, 476; 500, s. 213]. А курендою від 3 лютого 1884 року він не дозволив

¹ Відомості про історію, різновиди і значення трираменних хрестів для українців дивись у роботі Івана Огієнка [435, с. 344–349].

організувати паломництва до Свято-Успенської лаври Почаєва, яка ввжалася центром православ'я на Волині [500, s. 213].

Особливе місце в діяльності С. Сембратовича на посаді адміністратора митрополії займає початок проведення василіанської реформи. Важливу роль у цьому процесі відігравав політичний контекст. Польські політики та релігійні діячі, намагаючись зменшити поширення ідей русофільства, прагнули посилити свій вплив на функціонування Греко-католицької церкви. Це зумовило сприйняття частиною галицьких українців реформи ЧСВВ як один з етапів реалізації поляками вище вказаної мети.

У другій половині ХІХ століття Василіанський чин у Галичині перебував у кризовій ситуації. Основною причиною цього стала низка урядових заходів, відомий під назвою «йосифінської касати». У 80-ті роки ХІХ століття ЧСВВ було поділено на чотири провінції: Білоруську, Литовську, Руську і Галицьку. Галицька провінція Найсвятішого Спасителя, утворена 1780 року, складалася на той час із 36 монастирів і 314 монахів, без урахування новиків. Заборона від 1782 року василіанським монастирям підтримувати будь-які зв'язки з вищими настоятелями, які перебували за кордонами монархії Габсбургів, фактично обезглавила новостворену провінцію. Цісарський патент від 1783 року вніс нові корективи у життя галицьких василіан: обителі кожної єпархії відокремлювалися у провінцію; менші та бідніші монастирі закривали чи приєднували до інших (більших і багатших); ігумени не могли призначатися церковною владою поза кордонами Австрійської монархії. Тоді ж були введені суттєві обмеження у вишколі монахів-василіан [367, с. 215, 217; 382, с. 138; 387, с. 354–355; 405, с. 43–44]. Було закрито усі чернечі школи і всіх кліриків переведено до духовної семінарії у Львові чи до інших навчальних закладів, а заборона приймати до монастирів новиків перед закінченням ними шестирічних богословських студій та проходження відповідної душпастирської практики суттєво зменшила число осіб, які б мали змогу навчатись у новіціаті. Так, у хроніці Добромильського монастиря ЧСВВ було вказано, що «...восени

одного новика відіслано до Бучача, а двох до Лаврова у 1880 році. Прийшло на іскус ще сім новиків, з них більша частина без знань, не дотримавши наміру, перезимувавши, виступила, лише двоє залишилося на літо» [24, арк. 25]¹. Станом на 1882 рік у Галичині функціонувало чотирнадцять василіанських монастирів із шістдесятьма ченцями [367, с. 354–355; 382, с. 138].

Криза ЧСВВ була помітною для всієї католицької ієрархії. Папа римський Лев XIII у буллі «*Singulare praesidium*» («Унікальний захист») від 12 травня 1882 року серед основних причин занепаду Чину у Галичині визначав поділи Речі Посполитої, «йосифінську касату», незацікавлення громадськості у розвитку чернецтва і брак щирого покликання серед новиків [69, арк. 32–32 зв.; 100, р. 454–459; 367, с. 217–218].

Тодішній митрополит Йосиф Сембратович у листі до префекта Конгрегації пропаганди віри кардинала Джованні Сімеоні (1816–1892) від 2 січня 1882 року вказував на систематичні порушення оо. василіанами монастирських правил. Львівський архієпископ підкреслював занедбання щорічними реколекціями, недостатню частоту прийняття ченцями таїнств Святої Сповіді та Святого Причастя, відсутність постійного магістра новиків тощо [444, с. 76].

Проблеми Василіанського чину були добре відомі протоігуменові Галицької провінції ЧСВВ о. Климентію Сарницькому (1878–1909)², який у листі до папи Лева XIII від 25 грудня 1881 року акцентував увагу на неспроможності оо. василіан діяти у напрямі оборони та зміцнення католицизму через низькій рівень освітньої підготовки: «Провінція багато втратила ... і не здатна протидіяти пропаганді православ'я, ані поширювати в народі католицького духа ... бракує солідної освіти, а головно бракує духовного вишколу» [389, с. 95–96]³.

¹ Детальніше про історію та стан Василіанського чину дивись працю о. Йосафата Романика [444].

² Детальніше про нього дивись: [417, с. 107; 496, с. 855; 498].

³ Про цей лист також дивись: [444, с. 75]. Тут варто зазначити, що сам о. Климентій Сарницький, напевно, також був небезгрішним. У своїх спогадах галицький адвокат і громадсько-політичний діяч Євген Олесницький (1860–1917) згадував: «...провінціал оо. Василіян у Львові, Клим Сарницький, удержував собі

Незадовільна поведінка монахів-василіан була помічена частиною прогресивного галицького населення і викликала обурення у громадсько-політичному середовищі. Один із відомих тогочасних суспільних діячів Євген Олесницький, даючи характеристику ченців ЧСВВ, згадував: «Василіяни перестали сповняти навіть свої духовні обов'язки. Монастирі стали прибіжищем сибаритів і лінохів, що вели вигідне життя, яке часом ширило навіть згіршення ... Не забуду моєї гостини у василіянському монастирі в Бучачі 1881 року ... Вечерю подали в рефектарі; були при ній всі ченці разом з ігуменом Островерхою, гладким і грубим мужчиною. По вечері відмовлено молитви і зараз внесли столики на карти, а з ними цілі батареї пляшок вина. Засівши до столиків, пересиділи ми так до білого ранку серед великих лібацій, при чому о. ігумен бавив нас цілу ніч дуже масними дотепами й історіями та такими самими співами. З зачудуванням гляділи на нашу пияцьку компанію зі стін рефектаря портрети старих ігуменів та інших святих отців» [103, с. 222].

Більше того, у другій половині XIX століття поширеними стали релігійні конверсії оо. василіан до православного обряду. На початку 70-х років XIX століття до православ'я перейшли колишні василіани о. Софрон Прачук, о. Мар'ян Туцький, о. Юліан Свірнюк, о. Язон Коритко, о. Маркелл Попель, о. Іполіт Криницький, о. Филип Дячан [389, с. 39-40]. Навіть греко-католицьке парафіяльне духовенство зневажливо відгукувалося про монахів ЧСВВ. Заохочуючи своїх дітей до навчання, священники говорили: «Якщо так будеш вчитися, то віддамо тебе до василіян» [387, с. 356].

Спроби реорганізації Василіянського чину робилися ще зі середини XIX століття. Так, 25 червня 1852 року папа римський Пій IX розпорядився провести канонічну візитацію усіх чернечих орденів монархії Габсбургів. За дорученням празького архієпископа і візитатора австрійських монастирів

прилюдно під самим Львовом на фільварку Рясна наліжницю Броніславу, з якою мав діти. Про це знав цілий світ, про це говорили публічно і писали в часописах» [103, с. 222].

кардинала Фрідріха Шварценберга перевірка обителей ЧСВВ у Галичині була проведена в серпні 1858 року прясівським єпископом Йосифом Гаганцем [389, с. 30–31]. У вступі до нових василіанських правил, ухвалених того ж року у Дрогобичі, увага акцентувалась на педагогічній діяльності ченців у школах Бучача, Лаврова і Дрогобича як основній. Поряд з тим вказувалось на відсутність добрих проповідників, невиконання релігійних місій та реколекцій, занедбання видавничої діяльності тощо [387, с. 356].

Наступну канонічну візитацію монастирів ЧСВВ у Галичині провів митрополит Йосиф Сембратович 1874 року. У звіті він зосередив особливу увагу на ролі новіціату, значну кількість світських осіб в обителях та необхідність дотримання чернечої дисципліни. Митрополит вказував на потребу виконання чернечого обіту вбогості, заборону приймання жінок у монастирях, обов'язок виконання духовних функцій тощо [71, арк. 28].

У переддень реформи Йосиф Сембратович, виконуючи розпорядження Конгрегації пропаганди віри від 19 липня 1881 року, звізитував монастирі ЧСВВ¹. Під час візитації, яка тривала з 9 вересня до 14 жовтня 1881 року [389, с. 88], глава Греко-католицької церкви висловив свій погляд на причини занепаду Василіанського чину: брак монахів, зростання впливу оо. воскресенців, часті порушення оо. василіанами чернечих правил. Він запропонував поділити обителі Галицької провінції ЧСВВ на два розряди, один з яких був би підпорядкований очільникам митрополії, а інший мав би залишатися «при старих порядках»².

Результатом канонічної візитації василіанських монастирів Галичини 1881 року став уже згаданий вище лист Й. Сембратовича до кардинала Дж. Сімеоні 1882 року, де, поряд із зазначенням проблем, митрополит окреслив власний проект реформи ЧСВВ, а саме: проведення змін самими оо.

¹ Віддавши 6 вересня 1881 року розпорядження ігуменам підготувати усі потрібні для перевірки матеріали, Й. Сембратович визначив порядок канонічного огляду василіанських обителей. Порядок проведення візитацій був такий: 1) Жовква; 2) Крехів; 3) Кристинопіль; 4) Підгірці; 5) Золочів; 6) Краснопуца; 7) Бучач; 8) Улашківці; 9) Погінь; 10) Гошів; 11) Дрогобич; 12) Лаврів; 13) Добромиль; 14) Львів [69, арк. 1; 389, с. 35].

² Таку пропозицію Й. Сембратович озвучив під час візитації василіанського монастиря у Лаврові 5–7 жовтня 1881 року [69, арк. 1 зв.; 389, с. 36–37].

василіанами, підпорядкування обителей митрополитові та єпископові, створення новіціатів з високим рівнем організації [389, с. 98; 420, с. 63; 478, р. 80; 500, с. 210].

Тогочасний протоігумен Галицької провінції Василіанського чину о. К. Сарницький відстоював інший варіант проведення перетворень. Визнаючи занепад ЧСВВ, він у листі до ченців у справах науки і шкільництва від 10 грудня 1880 року закликав монахів поліпшувати ситуацію «для релігійно-морального виховання молоді, а тим самим для добра і щастя нашого (руського. – *Д. К.*) народу» [21, арк. 20 зв.]. У цьому посланні протоігумен подав приклад допомоги оо. єзуїтів при організації Василіанського чину в XVII столітті¹ [21, арк. 18 зв.–20 зв.].

Отець К. Сарницький при погодженні з провінціалом оо. єзуїтів о. Генріхом Яцковським окреслив план реформи оо. василіан у листі до папи римського Лева XIII від 1881 року. Керівник Галицької провінції ЧСВВ пропонував передати новіціати в управління членів Товариства Ісуса та, вилучивши монастирі з-під юрисдикції греко-католицької ієрархії, віддати обителі у безпосереднє підпорядкування папській столиці: «По-перше, майбутній розвиток та успіх нашого Чина залежить безперечно від добре улаженого життя монахів, а це знову залежить від доброї й основної науки і проведу тих, які хочуть присвятити себе монашому життю. До досягнення того допоможе добре улажений новіціат і добрий магістр новіціату, то є чоловік, який зумів би навчити, вести і вишколювати майбутніх монахів. Такого чоловіка даремно шукав би я між своїми отцями ... Звідки ж взяти чоловіка на доброго магістра? Вертаючи до початків Чина, знаходжу, що в початках виховували молодь для нашого Чина Отці з Товариства Ісусового ... Чи ж не могли б ті самі Отці й тепер ... виховати для нашого Чина молодь на добре, щиро католицьке покоління, зберігаючи її обряд і мову? Дуже радо відступили б ми з нашої сторони для призначення до тої справи Отців з

¹ У XVII столітті, за греко-католицького митрополита Йосифа Вельяміна Рутського (1613–1637), Василіанський чин був організований саме за єзуїтським взірцем [387, с. 354; 470, с. 20–22].

Товариства [Ісусового] один монастир до виключного їх розпорядження. В нім можна б урядити новіціат, котрим без жодного втручання новочасних настоятелів Чина управляли б ті Отці ... Замічу, по-друге, ... щоб наш Чин відразу був вийнятий з-під юрисдикції Ординаріїв, щоб вже зреформований [Чин] мав свого власного генерала, який мав би сталий осідок в Римі» [389, с. 48–50; 444, с. 79].

Спершу протоігумен мав намір провести реорганізацію Чину за допомогою оо. воскресенців, однак, отримавши тимчасову відмову від очільника цієї конгрегації о. Валеріана Калінки, надав перевагу оо. єзуїтам [313].

Таким чином, на початку 80-х років XIX століття було два варіанти проведення василіанської реформи, авторами яких були галицький митрополит Йосиф Сембратович і протоігумен Галицької провінції ЧСВВ о. Климентій Сарницький. Головні спільні риси планів обох згаданих релігійних діячів зводилися до створення нових навчально-виховних закладів при монастирях і проведення ефективних змін у функціонуванні діючих новіціатів. У питаннях вибору середовища, представники якого мали би здійснювати перетворення, та юрисдикційного підпорядкування зреформованого Василіанського чину автори проектів дотримувались протилежних поглядів. Так, якщо львівський архієпископ вважав за необхідне реформування ЧСВВ самими оо. василіанами, то протоігумен відстоював пропозицію проведення змін представниками інших орденів (оо. воскресенцями або оо. єзуїтами). Цікаво, що позицію Й. Сембратовича підтримував римо-католицький львівський єпископ-помічник Северин Моравський (1816–1900). Він називав проект реформи о. К. Сарницького «дивоглядним» і зазначав: «...якщо русини мають всього лише той єдиний чин, а скоро віддадуть його в руки єзуїтів, то будуть мати єзуїтів, а не оо. Василіан» [313].

Попри це, на нараді в галицького намісника графа Альфреда Потоцького (1875–1883), що відбулася 29 квітня 1882 року у Львові, було

затверджено проект реформи протоігумена. В обговоренні проблеми брали участь митрополит Йосиф Сембратович, перемишльський єпископ Іван Ступницький, римо-католицький львівський єпископ-суфраган Северин Моравський, протоігумен Галицької провінції ЧСВВ о. Климентій Сарницький. Глава Греко-католицької церкви вніс пропозицію про перехід оо. єзуїтів-виконавців реформи до східного обряду та їх вступ до Василіанського чину, однак така ініціатива не отримала підтримки решти учасників конференції. Належної уваги також не отримали застереження єпископа І. Ступницького про можливість громадського спротиву такому реформуванню [444, с. 80–82; 478, р. 80–81].

Після опрацювання проекту реформи на засіданнях кардиналів папа Лев XIII, змінивши і доповнивши деякі пункти проекту, 12 травня 1882 року затвердив буллу «*Singulare praesidium*». На початку згаданого документа римський понтифік акцентував увагу на значенні та заслугах різних чернечих орденів для Церкви. Він також згадав про значний розвиток Василіанського чину в XVII–XVIII століттях й одночасно з жалем говорив про його занепад у другій половині XIX століття. Важливим тут було наголошення на допомозі членів Товариства Ісуса в організації оо. василіан у XVII столітті. Основні постанови папської булли передбачали: 1) проведення реформи Василіанського чину оо. ісусівцями, які отримували в адміністративне управління монастир у Добромилі; 2) вилучення ЧСВВ з-під юрисдикції митрополита та єпископа і підпорядкування його безпосередньо апостольському престолу; 3) збереження усіх канонів і практик Греко-католицької церкви [68; 94; 100, р. 454–459; 383, с. 51–53; 475, с. 124; 482, с. XXIII–XXIV].

Передача василіанського монастиря в Добромилі було здійснено місцевим старостою Юліаном Федріхом 15 червня 1882 року у присутності місцевого ігумена о. Юліана Телішевського, протоігумена ЧСВВ о. К. Сарницького, провінціала оо. єзуїтів о. Г. Яцковського, майбутнього ректора місцевого василіанського новіціату о. Кацпера Щепковського та

інших [207, с. 3–4]. Через три роки після цього глава Галицької провінції ЧСВВ у пастирському посланні до чернецтва, присвяченому реформі оо. василіан, закликав невдоволених монахів особисто переконатись у позитивних результатах процесу: «...прошу, Преподобні Отці, заїдьте, загляньте в Добромильський монастир, то наочно переконайтеся і пересвідчитесь...» [25, арк. 1].

Поступово в управління отців Товариства Ісуса переходили монастирі у Лаврові¹, Львові², Крестонополі³, Жовкві⁴, Бучачі⁵, Крехові, Улашківцях, Дрогобичі, Краснопущі, Підгірцях та інші⁶. Офіційним роком завершення василіанської реформи вважається 1904 рік, коли в управлінні обителів ЧСВВ не залишилось жодного члена Товариства Ісуса [434, с. 337].

Добромильська реформа 1882 року спричинила хвилю протестів отців-василіан і парафіяльних священників, а руські галицькі часописи закликали митрополита і все духовенство до активного спротиву таким перетворенням [334]⁷. Автор затвердженого проекту реформи о. К. Сарницький 19 травня 1882 року видав куренду до василіанських ченців із проханням висловити подяку папі римському Леву XIII за сприяння у проведенні перетворень в організації Чину. Внаслідок цього вже 23 травня в Бучачі проведено зібрання отців і братів місцевого василіанського монастиря, на котрому було складено протест проти затвердженого проекту

¹ Монастир у Лаврові було передано в руки оо. єзуїтів декретом Конгрегації пропаганди віри від 25 квітня 1884 року. Ігуменом, замість попереднього настоятеля обителі о. Модеста Лободича, став о. Дмитро Жуковський, який один з перших оо. василіан прийняв реформу і закінчив Добромильський новіціат [22, арк. 42].

² Керівництво монастиря ЧСВВ у Львові перейшло до рук зреформованих оо. василіан 13 березня 1886 року [69, арк. 30].

³ Офіційне передавання монастиря у Крестонополі новим оо. василіанам та оо. єзуїтам відбулося 14 вересня 1888 року, коли ігуменом став представник Товариства Ісуса о. Андрій Міль [465, с. 72].

⁴ Декрет Конгрегації пропаганди віри від 26 листопада 1891 року передав у відання зреформованих оо. василіан монастир у Жовкві, хоча ще в січні того ж року сюди прибули о. Юліан Дацій (майбутній ігумен і завідатель парафією), о. Єремія Ломницький (майбутній сотрудник), о. Мелетій Лончина (майбутній катехит) і два брати (Теодозій Король та Юліан Давидович). Офіційна зміна керівництва відбулася після смерті ігумена о. Йосифа Франковського [23, арк. 71 зв.].

⁵ Відповідно до декрету Конгрегації пропаганди віри від 28 квітня 1893 року Бучацький монастир ЧСВВ перейшов до рук зреформованих оо. василіан. Тодішній ігумен о. Ієронім Островерха уступив місце о. Віссаріону Кулику [177].

⁶ У Крехові оо. ісусівці почали управляти монастирем 1892 року, в Улашківцях – 1893 року, у Дрогобичі – 1897 року, у Краснопущі та Підгірцях – 1900 року [375, с. 180; 434, с. 334–335].

⁷ Детальніше про реакцію галицьких українців на реформу ЧСВВ дивись працю Богдана Якимовича [475].

реформи. Монахи-протестувальники вимагали від Міністерства віросповідань та освіти Австро-Угорщини відміни рішення про передання обителі в Добромилі в управління оо. єзуїтам і вказували на доцільність проведення реформи під безпосереднім контролем митрополита Й. Сембратовича [280].

До середини червня до протесту приєдналися представники більшості василіанських монастирів Галичини¹. Проти передання Добромильської обителі ЧСВВ членам Товариства Ісуса виступила значна частина парафіяльного духовенства, що виражала свої претензії у рішеннях місцевих деканальних соборчиків [203–210].

Йосиф Сембратович не сприйняв такого варіанта здійснення перетворень і не робив рішучих заходів для припинення хвилі протестів проти реформи². Він вбачав у такій реорганізації крок до латинізації та полонізації руського населення. Явища латинізації та полонізації українського населення є визнаними як польськими, так і вітчизняними дослідниками. Разом з тим багато авторів акцентують увагу на зворотному впливі (греко-католиків на латинників та українців на поляків). Історики констатують паралельність таких процесів як латинізація та уніатизація, полонізація та рутенізація [488]. Погоджуючись із такою тезою, слід однак брати до уваги масштабність і значення цих явищ для українців та поляків. Слушною також є думка про умовність понять «українськість» і «польськість», оскільки значна частина галицького населення мала чітке усвідомлення про свою належність до певного обряду, чого не скажеш про національну ідентифікацію. І хоча у більшості випадків підтверджувалась тотожність греко-католик-українець і латинник-поляк, нерідко траплялися випадки, коли уніатом був поляк, а римо-католиком – русин [491]. Однак треба визнати, що греко-католики Галичини були охоронцями від польського

¹ Наприклад, 10 червня 1882 року заява з протестом була підписана монахами Золочева [26]. На той час протест не був підписаний лише ченцями монастирів у Крехові, Кристинополі, Жовкві та Улашківцях [204–206].

² Під тиском державної влади, віденської нунціатури і папської столиці митрополит Йосиф Сембратович ненав'язливо закликав духовних не чинити опору, однак разом з тим пропонував нові форми протесту [210].

наступу [448, с. 14], а східний обряд – одним із найусталеніших факторів, що відрізняв русинів від поляків [366, с. 16]. Тиск на митрополита через ситуацію, що склалася, з боку державної влади, віденської нунціатури та папської столиці, а також проблема зміни обряду в с. Гнилички Збарзького деканату змусили його оголосити резигнацію.

Новоіменований адміністратор Галицької митрополії і небіж колишнього глави Греко-католицької церкви єпископ Сильвестр Сембратович одразу ж зайняв протилежну до свого дядька сторону щодо василіанської реформи, протиставляючи себе критикам реформування і демонструючи свою підтримку оо. єзуїтів [500, s. 213].

Водночас опозиція громадськості до такого проведення змін ЧСВВ набувала нових форм. Проблема передання Добромильського монастиря в управління членів Товариства Ісуса обговорювалася на руському всенародному зібранні у Львові 29 червня 1883 року. У петиції галицьких українців до Міністерства віросповідання та освіти Австро-Угорської імперії вимагалось передати василіанську обитель у Добромилі представникам ЧСВВ на підставі фундаційної грамоти від 24 червня 1613 року і строго виконувати закон про віросповідання від 21 грудня 1867 року, відповідно до якого справи уніатів повинні були вирішуватися виключно представниками Греко-католицької церкви [281]. Однак згадана петиція залишилася без відповіді.

Проблемі василіанської реформи було присвячене і друге руське всенародне віче, скликане у Львові 4 травня 1884 року. Адміністратор митрополії Сильвестр Сембратович і перемишльський єпископ Іван Ступницький заборонили духовенству брати участь у зібранні [389, с. 256–257]. Така заборона підтверджує їхню підтримку оо. єзуїтів як реформаторів Василіанського чину. На другому руському всенародному вічі було прийнято рішення вислати до австрійського уряду депутацію у складі професора Львівського університету о. Омеляна Огоновського, львівського купця Михайла Димета, посла до австрійського парламенту Василя Ковальського,

громадського діяча Ярослава Кулачковського, а також представників Ставропігійського інституту (Володислава Федоровича та Ісидора Шараневича). С. Сембратович, звичайно, не підтримав такої ухвали, тому намагався відмовити від участі в депутації о. Ом. Огоновського. Однак останній вирішив виступити проти реформування ЧСВВ і взяти участь у делегації [103, с. 229; 213–214].

Аудієнції русинів, проведені під час їхнього перебування в кінці квітня – на початку травня 1885 року у Відні з цісарем Францом Йосифом I, з міністром внутрішніх справ Австро-Угорської монархії Едуардом Таффе, з папським нунцієм Серафином Ванутеллі, з міністром у справах Галичини Флоріаном Земляковським і з міністром віросповідання та освіти Конрадом Айбесфельдом, не дали очікуваних результатів. Папський нунцій запевнив, що представники Товариства Ісуса управляють василіанськими монастирями тимчасово. Прохання русинів відмінити папську буллу від 12 травня 1882 року С. Ванутеллі не підтримав, вважаючи, що це буде проявом неповаги греко-католицького кліру до понтифіка [288]. Вислухавши претензії учасників делегації, нунцій відповів: «Святий отець не міг знати, що намірена реформа Василіян може оскорбити Русинів. Єзуїти мають наказ ні в чому не уближати ані народові руському, ані обрядові греко-католицькому...». Він убачав причину протестів у діяльності провінціала оо. єзуїтів о. Г. Яцковського [289]. Крім цього, С. Ванутеллі, знаючи про підтримку василіанської реформи адміністратора Галицької митрополії Сильвестра Сембратовича, був здивований участю в делегації представника греко-католицького духовенства – о. Ом. Огоновського [288]. Міністр у справах Галичини Ф. Земляковський говорив про значну роль у процесі підготовки реформування ЧСВВ оо. єзуїтами галицького намісника А. Потоцького [288]. Міністр віросповідання та освіти К. Айбесфельд головною причиною невдоволення русинів вважав неоднозначність поглядів колишнього митрополита Йосифа Сембратовича, оскільки «...се муж вельми чесний, святий, але ж і крайньо нерішучий: раз казав се, другий раз те; то

признавав, то не признавав потреби передачі діла реформаційного єзуїтам» [289, с. 2]. Очевидно, міністр, говорячи про підтримку церковним діячем реорганізації Василіанського чину оо. єзуїтами, мав на увазі останній пастирський лист Й. Сембратовича від 16 серпня 1882 року, який був написаний під диктовку урядових та релігійних діячів і в якому акцентувалося на «високих цілях» папи [389, с. 124–129]. Загалом же руська депутація до Відня змусила найвищих урядовців монархії підтвердити гарантії недоторканості прав українського населення і звичаїв Греко-католицької церкви.

Позиція єпископа С. Сембратовича стосовно реформування Василіанського чину чітко прослідковується в його звіті до Міністерства віросповідань та освіти монархії Габсбургів, складеному в Товмачі 12 червня 1884 року. Адміністратор митрополії заперечував можливість проведення перетворень самими оо. василіанами чи представниками парафіяльного духовенства. Він констатував факт занепаду ЧСВВ у Галичині, наголошуючи на недотриманні чернечої дисципліни та обіту вбогості. Такий стан речей, на його думку, виключав можливість поліпшити організацію Василіанського чину самими монахами Конгрегації. Варіант реформування ЧСВВ парафіяльними священиками С. Сембратович узагалі вважав абсурдним з огляду на поверхневе знання представників світського духовенства канонів монастирського устрою. Ураховуючи відсутність інших греко-католицьких чернечих орденів у регіоні, окрім ЧСВВ, він підтримав вибір оо. єзуїтів як реформаторів Чину з-поміж представників інших католицьких Конгрегацій. При цьому він наголошував на історичному досвіді членів Товариства Ісуса в організації оо. василіан. Сильвестр Сембратович, пояснюючи спротив галицької громадськості такому реформуванню ЧСВВ, вказував на національне підґрунтя ситуації. Стереотипи, що сформувалися в українському середовищі в результаті діяльності оо. єзуїтів і зводилися до латинізаційних та полонізаційних ініціатив членів Товариства Ісуса, він назвав «безосновним поглядом»: «Знаною річчю є [те], що шляхта майже

загально і значна частина вірних греко-католиків – показала невірною своєму обрядові і своїй народності – і з латинським обрядом прийняла й польську народність. Як спрчинників того історичного факту вважається тепер Єзуїтів і тому особливо від пробудження національної ідеї поборюється їх якнайгостріше, і, очевидно, виробився безосновний погляд, що ціле змагання і заходи Єзуїтів в Галичині є спрямовані на латинізацію і полонізацію Русинів, та що вони для того лише піднялися реформи василіянського Чина, щоб при допомозі вихованих ними Василіян тим легше златинізувати і сполонізувати» [389, с. 378–379]¹. Єпископ говорив про безпідставність таких поглядів, зважаючи на заборону папи Лева XIII оо. єзуїтам, які, за словами С. Сембратовича, відзначаються найбільшим послухом апостольському престолу, вносити латинські елементи до греко-католицького обряду та обмежувати права руського населення [389, с. 376–401]. Більше того, члени Товариства Ісуса отримали застереження і від представників світської влади (а саме від міністра закордонних справ Австро-Угорщини Густава Кальнокі) не проводити діяльність, спрямовану на денаціоналізацію українців чи введення латинських практик до східного обряду [375, с. 177]. У такий спосіб, наголосивши на тимчасовості управління оо. єзуїтів василіянськими монастирями, керівник Греко-католицької церкви вказував на брак достатньої аргументації всіх пунктів вічевої петиції 1883 року, що була покладена в основу меморандуму руської депутації до Відня 1885 року.

Позиція Сильвестра Сембратовича стосовно проведення реформи ЧСВВ чітко простежувалась у дописах видань («Руський Сіон» і «Мир»), які він заснував і редагував. Бачення реорганізації Чину авторами статей згаданих часописів було протилежним у порівнянні з іншими українськими періодичними виданнями. У газетах русофілів («Слово») і народовців («Діло») прослідковувався явний спротив реформі. Русофільське «Слово»

¹ Про стереотипність поглядів галицьких українців стосовно діяльності оо. єзуїтів докладніше дивись роботу Івана Гречка [375].

23 червня 1882 року містило таке повідомлення: «Галицька Русь вимагає від Риму, щоб все таки робилось в руській Церкві, як було з давніх давен, не пристане, не погодиться на ніякі польськими Валєнродами з Женсни (під Валєнродом з Женсни» (Рясної), очевидно, малося на увазі протоігумена ЧСВВ о. Климентія Сарницького, який був власником земельної ділянки у Рясній [389, с. 41]. – Д. К.) і Римом нам накинута нововведення... бо без синода нічого не сміє у нас робитись, особливо вводити єзуїтів...» [389, с. 41].

У народовецькій газеті «Діло» 20 травня 1882 року читаємо такий емоційно забарвлений уривок у справі василіанської реформи: «Тільки на силу можемо стриматися, щоб не висказати тих почуттів загалу русинів і не сповістити тої постанови, яка мусить викликати таке визвання до боротьби... Не є це почуття страху і тривоги. Русини вже в силі підняти кинену рукавичку, на виклик відповісти викликом і без трепету стати до оборони своєї народності, своєї віри, своєї честі...» [334]. Представники двох провідних руських суспільно-політичних напрямів Галичини паралельно виступали проти членів Товариства Ісуса, розцінюючи діяльність останніх як латинізаційну та полонізаційну.

У свою чергу, автори статей на відповідну тематику, поміщених у «Руському Сіоні» та «Мирі», активно підтримували василіанську реформу. Вони були твердо переконані, що оо. єзуїти «хочуть народної справедливості для Русинів, а насамперед і передусім (і для Русинів, і для Поляків) [хочуть] щирого і рішучого католицизму...» [151, с. 215]¹. Разом з тим вони різко критикували і статті інших друкованих органів, спрямовані проти подібного реформування ЧСВВ, і протести оо. василіан та представників парафіяльного духовенства, і рішення відповідних народних зібрань, й організацію руської депутації до Відня: «Цілий крик газет, протести старих Василян, віче і висаджена ним депутація, що мала ніби представляти загальну волю руського народу, були то щонайменше неумісні і безтактні проби бунту

¹ Його позиція стосовно реорганізації ЧСВВ простежувалася й в інших дописах «Руського Сіону» [150; 152].

проти так місцевих владик духовних, як і вселенського Владики, проби з гори осуджені на безуспішність, проби, що вводять розкольну гниль в наше церковне життя, а наш народ перед цілим світом сильно компрометуючи» [182, с. 84]. Крім цього, дописувачі «Руського Сіону» і «Миру» ставили під сумнів одностайність поглядів галицьких українців, виражених учасниками зібрань і делегації. Так, у часописі «Мир» говорилося про те, що о. Ом. Огоновський, який брав участь у руській депутації до Відня 1885 року, не міг виражати ставлення всього греко-католицького духовенства до василіанської реформи [290]. Таким чином, друковані органи, що перебували під впливом С. Сембратовича, окреслювали його позицію до реорганізації ЧСВВ, протиставляючи себе іншим українським періодичним виданням Галичини.

Проведена оо. єзуїтами василіанська реформа позитивно змінила організацію Чину. По-перше, зросла кількість ченців і новиків у монастирях. Якщо 1882 року у чотирнадцяти обителях Галичини проживало шістдесят монахів, то 1904 року їх число становило 173 [434, с. 316, 340–342].

По-друге, поліпшилась якість студій у новіціатах, про що писали навіть ті пресові видання, що критикували проведення реорганізації оо. василіан представниками Товариства Ісуса. У русофільській газеті «Галицкая Русь» читаємо таке: «Не можна оспорювати того, що єзуїти взяли до свого діла енергійно і розумно. Щоб привернути в новіціат велике число руської молоді, спочатку полегшили монастирський ригор і тільки тоді з новиків вибирали найздібніших – посвятили їх освіті всі свої сили. З цього зрозуміло, з якої причини реформованих священників-монахів вийшло до тепер порівняно невелике число, однак ті, які стали священниками, виділяються широкими ... знаннями і майже всі вони хороші проповідники» [129, с. 1].

По-третє, посилювався контроль над дисципліною оо. василіан. Так, з приходом до обителі у Жовкві оо. єзуїтів на чолі з о. Юліаном Дацієм у січні 1891 року тут одразу ж почали вести монастирську хроніку і встановили

сталий розпорядок дня ченців із фактично похвилинним розкладом виконання робіт [23, арк. 77–184]. Тому всі найбільш проблемні сторони функціонування монастирів Галицької провінції ЧСВВ були впорядковані членами Товариства Ісуса. Крім цього, помітно активізувалась діяльність зреформованих оо. василіан у всіх напрямках¹.

Підтримка єпископа Сильвестра Сембратовича реорганізації ЧСВВ була зумовлена об'єктивними причинами. Зокрема, потрібно зазначити неможливість проведення реформи Василіанського чину самими монахами Згромадження, наявність досвіду в оо. єзуїтів у цій справі, проголошення папської та урядової заборони вносити латинські елементи до літургічних практик Греко-католицької церкви і порушувати права русинів. Крім цього, треба визнати вірність твердження С. Сембратовича про стереотипний погляд на діяльність отців Товариства Ісуса, сформований галицькою громадськістю.

Розуміючи доцільність проведення василіанської реформи, церковний архієрей активно її підтримував. Це проявлялось у забороні греко-католицькому духовенству брати участь у другому всенародному вічі, у спробі відмовити о. Ом. Огоновського бути учасником руської депутації до Відня та у висвітленні процесу реорганізації оо. василіан в органах, на які митрополит мав певний вплив.

Позитивні наслідки василіанської реформи є вирішальним аргументом у підтримку позиції, яку у процесі внесення змін в організацію Василіанського чину зайняв глава Греко-католицької церкви. Зреформовані оо. василіани розгорнули активну діяльність, спрямовану на національно-політичний розвиток українців [469]. Однак в умовах напруженої релігійної та національно-політичної ситуації в Галичині кінця XIX століття, за яких діяльність оо. єзуїтів сприймалася значною частиною населення як латинізаційна та полонізаційна, підтримка василіанської реформи не сприяла зростанню авторитету С. Сембратовича серед духовенства і вірних.

¹ Детальніше про це дивись у таких працях: [369; 382; 411; 460].

Прийдешній галицький митрополит мав підтримку польських політиків і релігійних діячів. Це надавало йому перспективи для сходження ієрархічною драбиною Греко-католицької церкви. Складність національно-політичної ситуації в Галичині змушувала віденських урядовців і представників римської курії прислухатися до думки поляків при призначенні церковних архієреїв. Адміністратор митрополії діяв у напрямі формування духовенства, пристосованого до нових суспільно-політичних умов.

Особливе місце в діяльності С. Сембратовича займає його підтримка реформування ЧСВВ. Позитивні зрушення в організації зреформованих монахів-василіан свідчать про правильність його позиції. Однак поширений у суспільстві стереотип про оо. єзуїтів як латинізаторів і полонізаторів українського населення підривав авторитет Сильвестра Сембратовича.

РОЗДІЛ 4

ГАЛИЦЬКИЙ МИТРОПОЛИТ МІЖ ЦЕРКВОЮ І ПОЛІТИКОЮ

4.1. Канонічні візитації

Вигідна віденським урядовцям і папським представникам діяльність єпископа Сильвестра Сембратовича дозволила йому отримати від царя номінацію на митрополичий престол 20 лютого 1885 року, яку 26 березня затвердив папа римський Лев XIII, а 5 травня відбулася інтронізація нового очільника Греко-католицької церкви [100, р. 467–469; 132, с. 2; 212; 265, с. 2; 433, с. 208; 500, s. 213]. Протягом наступних тринадцяти років він управляв Галицькою митрополією. За той період відбулися церковні та політичні події, які стали визначальними в подальшому розвитку національно-політичного і релігійного життя українців. Важливе місце в цьому процесі, безперечно, займав очільник Греко-католицької церкви.

Сильвестр Сембратович одразу ж розпочав ретельно виконувати покладені на нього душпастирські обов'язки. Одним із напрямів такої діяльності було проведення канонічних візитацій. Ще будучи адміністратором митрополії, він відповідально приступив до виконання цієї функції. Канонічні огляди були найпоширенішим засобом пастирського піклування і церковно-адміністративного нагляду за діяльністю парафіяльного кліру та життям вірних [449, с. 47]. Далі наведено перелік деканатів (протопресвітерств), які С. Сембратович звітував упродовж управління Галицькою митрополією (*табл. 4.1*).

Таблиця 4.1

Канонічні візитації, проведені Сильвестром Сембратовичем (1883–1897 рр.)

Деканат	Час проведення	Джерело
Кудринський	червень – липень 1883 року; липень 1892 року	Новинки // Діло. – 1883. – Ч. 67, 16 (28) червня. – С. 3; Новинки // Руський Сіон. – 1883. – Ч. 13, 16 (28 липня). – С. 434; Новинки // Діло. – 1892. – Ч. 143,

		30 червня (12 липня). – С. 3
Підгаєцький	травень 1886 року	Дописи // Мир. – 1886. – № 53, 12 (24) травня. – С. 2
Львівсько-Загородський	травень 1889 року	Новинки // Діло. – 1889. – Ч. 105, 11 (23) травня. – С. 3
Буський	травень – червень 1890 року	Новинки // Діло. – 1890. – Ч. 120, 30 травня (11 червня). – С. 3
Журавельський	червень 1892 року; червень 1894 року	Новинки // Діло. – 1892. – Ч. 120, 1 (13) червня. – С. 3; ЛННБУ, відділ рукописів, ф. 167, оп. 2, спр. ЛВЦ-2851, п. 85, арк. 22, 42-42 зв.
Роздільський	червень 1893 року	ЛННБУ, відділ рукописів, ф. 167, оп. 2, спр. ЛВЦ-2851, п. 85, арк. 42 зв.; Новинки // Діло. – 1893. – Ч. 132, 15 (27) червня. – С. 3
Холоївський	липень 1893 року	ЛННБУ, відділ рукописів, ф. 167, оп. 2, спр. ЛВЦ-2851, п. 85, арк. 45
Олеський	травень 1895 року	ЛННБУ, відділ рукописів, ф. 167, оп. 2, спр. ЛВЦ-2851, п. 85, арк. 46; Новинки // Діло. – 1895. – Ч. 92, 27 квітня (9 травня). – С. 2
Щирецький	травень 1896 року	ЛННБУ, відділ рукописів, ф. 167, оп. 2, спр. ЛВЦ-2851, п. 85, арк. 50
Бережанський	травень – червень 1897 року	ЛННБУ, відділ рукописів, ф. 167, оп. 2, спр. ЛВЦ-2851, п. 85, арк. 15-16; Новинки // Діло. – 1897. – Ч. 96, 30 квітня (12 травня). – С. 3

Сильвестр Сембратович проводив канонічні візитації у травні – липні, коли були сприятливі погодні умови. На огляд одного деканату він витрачав близько місяця. Починаючи з 1889 року, галицький митрополит щорічно візитував протопресвітерства Львівської архієпархії. Окремі церковні округи (Кудринецький і Журавельський) він оглянув навіть двічі. Цікаво, що

Кудринецький деканат під час першої візитації, здійсненої С. Сембратовичем 1883 року, належав до Львівської архієпархії. Повторний огляд згаданого протопресвітерства галицький митрополит провів 1892 року, коли воно входило до складу сформованої 1885 року Станіславівської єпархії [98]. А 1886 року С. Сембратович здійснив візитацію Підгаєцького деканату, де канонічні огляди не проводилися понад півстоліття¹.

Прийом галицького митрополита в парафіях відбувався урочисто і з почестями. Так, у м. Жидачеві Журавельського деканату в червні 1894 року візитатора зустрічали представники греко-католицького і латинського духовенства, державні урядовці, світська інтелігенція тощо [33, арк. 42 зв.]. За допомогою проповідей він намагався закріпити серед кліру і мирян любов до східного обряду [420, с. 91]. Під час візитації Холоївського деканату місцеві душпастирі говорили про митрополита як щирого опікуна і покровителя Греко-католицької церкви та її духовенства [33, арк. 45].

Проводячи канонічні візитації, С. Сембратович, по-перше, виконував душпастирську роботу. Зокрема, 23 травня 1895 року під час огляду Олеського деканату галицький митрополит освятив церкву в с. Стронибаби [236, с. 2]. У червні 1894 року, візитуючи Журевельське протопресвітерство, С. Сембратович висвятив на священника диякона Тому Бородайкевича в с. Рудники [33, арк. 42-42 зв.]. Під час канонічних оглядів митрополит контактував із духовенством усіх обрядів. Перевірка Бережанського деканату «викликала велике враження», бо С. Сембратович спілкувався як зі священниками, так і з ксьондзами [33, арк. 16].

По-друге, задля підтримки парафіяльним духовенством його політичної лінії він робив спроби здобути прихильність священників, незалежно від їхніх політичних переконань і належності до тих чи інших суспільних напрямів [420, с. 91]. Прийняття галицьким намісником Казимиром Бадені (1888–1895) митрополита Сильвестра на обід і висловлення подяки останньому за вірність австрійській владі та римській

¹ До 1886 року тут візитація не проводилася 51 рік [125, с. 2].

курії 9 червня 1890 року в Буську під час огляду Буського деканату [216, с. 3] було свідченням підтримки такої діяльності архієпископа з боку державних чиновників. А під час соборчику в с. Велика Воля, яким завершувалася канонічна візитація Роздільського деканату в червні 1893 року, С. Сембратович заявив про своє непохитне дотримання «новоерівської» програми і вимагав такої ж позиції від парафіяльних священників [33, арк. 42 зв.].

Проведення канонічних візитацій було важливою складовою діяльності митрополита Сильвестра Сембратовича. Під час деканальних оглядів він не тільки виконував душпастирські функції, але й намагався нав'язати парафіяльним священникам і вірним власні політичні погляди.

4.2. Проблема галицьких емігрантів

У другій половині XIX століття постала проблема еміграційного руху населення з Галичини [368, с. 139–152; 379]. Греко-католицькі ієрархи були змушені реагувати на цю ситуацію. Послаблення контролю над переселенцями могло спричинити вихід вірних з-під опіки керівників Греко-католицької церкви.

Сильвестр Сембратович ще як адміністратор Галицької митрополії намагався організувати душпастирство серед переселенців і знизити обсяги еміграції. Він доволі часто отримував листи від галицьких емігрантів і представників духовенства з інформацією про незадовільний стан справ греко-католиків та з проханнями прислати вірним священників. Наприклад, відомі листи українцві з Шенондоа (США) 1884 року [344, с. 83; 394, с. 117; 412, 49], о. Стефана Обиткевича з Оліфанту (США) 1893 року [63, арк. 1–4 зв.], о. Нестора Дмитріва з Кармел (Канада) 1897 року [62, арк. 1–1 зв.] тощо.

Подібні звернення не залишалися без відповіді архієрея. Так, у листі С. Сембратовича від 24 жовтня 1884 року до українців у Шенондоа (США) інформувалося про відправлення до згаданої парафії о. Івана Волянського. Священик прибув у США у грудні 1884 року. Він одразу ж проявив себе як активний релігійний та культурно-освітній діяч. За сприяння о. І. Волянського було засновано першу греко-католицьку парафію у Шенондоа і збудовано церкву Святого Михаїла. При згаданому храмі було зорганізовано братство Святого Миколая, хор, читальню, школу і драматичний гурток. Священик заохочував інші українські громади США до створення церков і каплиць [412, с. 50]. С. Сембратович заявляв про свою готовність надалі сприяти греко-католицьким мирянам в еміграції: «Старайтеся триматися свого руского обряду і святої нашої греко-католицької Церкви... Напишіть до мене, що будете потребувати, а я постараюся про все для Вас» [412, с. 49].

Галицькі переселенці в Північній Америці стикалися з низкою проблем релігійно-обрядового характеру, що було пов'язано з браком священиків, суперечками в церковно-правовій сфері, провокаціями з боку представників інших обрядів тощо [62, арк. 1–1 зв.].

Апостольська столиця і митрополичий ординаріат намагалися врегулювати питання еміграції з Галичини. Так, розпорядженнями від 1890 року римська курія вводила посилений контроль за духовними з Європи за океаном, установлювала їхню залежність від місцевих церковних ієрархів та визначала основні вимоги до таких священиків (одним з основних серед таких побажань був «безженний стан» [412, с. 54–55], але було вирішено, «...щоб насильно жонатих священиків не забирати, але поступово замінити їх целібсами» [283, с. 2–3]).

Зі свого боку, митрополичий ординаріат збирав інформацію про переселенців. У відозві цього церковного органу від 1 грудня 1891 року про збір даних щодо еміграції визначалися такі питання: напрями, причини та розміри переселення; групування емігрантів за віросповіданням, родом

занять, освітою, сімейним станом; контакти з рідними і близькими переселенців; наявність еміграційної агітації тощо [49, арк. 1–4; 394, с. 117].

Крім цього, митрополит Сильвестр Сембратович сприяв обговоренню цієї проблеми на сеймових засіданнях [48, арк. 1–1 зв.]. Він видав чимало доручень священикам з метою запобігання еміграції галицьких українців. Так, у розпорядженні від 16 квітня 1891 року львівський архієпископ давав настанову духовним особам, «щоб відвертали бажаючих емігрувати в Бразилію, бо вони [переселенці. – *Д. К.*] [...] западають скоро на здоров'ю і марно гинуть по поводу нездорових тамошніх кліматичних умов, і що не маючи за життя ніякого заспокоєння своїх духовних потреб умирають також без примирення з Богом, без св. Тайн» [127, с. 78].

Він також заохочув духовенство і мирян вступати до Товариства святого Рафаїла у Відні, що давало можливість отримати належні поради щодо пов'язаних з еміграцією питань, бути забезпеченими греко-католицькими молитовниками та україномовною літературою тощо [399, с. 127–128].

Особливе напруження помічалось в період зростання еміграції сільського населення Галичини до Російської імперії. Цей напрямок переселення часто асоціювався з активізацією православних впливів на Греко-католицьку церкву. У пастирському посланні від 27 вересня 1892 року митрополит Сильвестр Сембратович виступив проти переходу галицьких переселенців до православного обряду і паломництв до святинь Почаєва [107; 222; 325; 329; 344, с. 92; 500, s. 214], бо «...Російське правительство не терпить у себе католиків гр.-руського обряду і примусить їх до прийняття шизми» [107, с. 110]. Видавці русофільської газети «Галицкая Русь» одразу ж відреагували на архієрейське звернення. Вони стверджували, що церковна верхівка звинуватила греко-католицьких священиків, які «...стараються лише для заспокоєння своїх потреб, ... не маючи вищих поглядів та ідеальних засад...» [282, с. 1], у моральному і релігійному занепаді руського населення,

що спричинив еміграцію до імперської Росії, яка, у свою чергу, супроводжувалася релігійними конверсіями [110; 312].

Галицьке намісництво намагалось донести до духовенства і вірних, що згадані вище звинувачення були спрямовані не до більшості кліру, а лише до його окремих представників [282]. Подібні закиди пробували спростувати і самі греко-католицькі ієрархи. Так, перемишльський владика Юліан Пелеш звертався до духовних осіб своєї єпархії в цій справі зі словами: «...я цього не робив і вас не звинувачую...» [112, с. 1]. Та й у самому посланні є докази безпідставності таких звинувачень: «І з приємністю можемо тут зазначити, що так ВСЧ. Духовенство як і вірні дали того доказ, а тим утішили серце Наше, що суть до св. кат. Церкви нашого греч. обряду всеціло прив'язані і що лише в ній шукають і знаходять всі для досягнення спасіння потрібні средства і що її будуть завжди і на будучність непоколебимо держати... ВЧ. Душпастирі Наші свої обов'язки знають і тії же сповняють...» [107, с. 111-112]. Попри це, звинувачення, висунуті греко-католицьким архієреям, спричинили падіння авторитету митрополита Сильвестра серед частини греко-католицького священства та мирян і в середовищі світської інтелігенції.

Проблема еміграції галицьких українців до Росії інколи визначала вирішення окремих внутрішніх питань митрополії. Показовими в цьому плані були дискусії на сеймових засіданнях стосовно включення до крайового бюджету статті витрат на католицькі місії. Ініціатор такого внесення Омелян Торосевич звинувачував греко-католицьких священників у пасивності їхньої душпастирської роботи, що начебто була однією з причин еміграції та пов'язаних з нею релігійних конверсій [466, с. 169–170]. При обговоренні цього питання руські послы розділилися на дві групи: 1) на чолі з Теофілом Окуневським, що виступала проти такої пропозиції; 2) на чолі з митрополитом Сильвестром, що об'єднувала депутатів – представників духовенства і підтримувала ініціативу [33, арк. 29]. Захищаючи власну позицію, львівський архієпископ на сеймових засіданнях відзначав роль католицьких місій у піднесенні морального та релігійного рівня українського

населення [33, арк. 29] і вказував на безпідставність звинувачень О. Торосевича стосовно невідповідності дій греко-католицького кліру: «...це був би закид і проти мене, бо я не виконував би свого обов'язку, якби не знав про недбалість священників і не зарадив цьому...» [33, арк. 33–33 зв.]. Події початку 1890-х років (так звана «тучапська справа», закриття і реорганізація греко-католицьких духовних семінарій, еміграція тощо) змусили руських послів адекватно реагувати на можливу активізацію латинських і православних впливів на греко-католицький обряд. Очевидно, саме цим була зумовлена полеміка в сеймі у справі католицьких духовних місій.

У середині 1890-х років до митрополита Сильвестра продовжували надходити листи греко-католицьких священників з Канади, США, Бразилії та інших заокеанських країн, де інформувалося про складне становище Греко-католицької церкви. Наприклад, 12 січня 1897 року о. Нестор Дмитрів, парох однієї з канадських греко-католицьких парафій, звертався до львівського архієпископа з проханням прислати «молодого, здорового та енергійного священника» на його місце через хворобу духовного. Разом з тим о. Нестор повідомляв про тиск на греко-католиків з боку православного населення [62, арк. 1–1 зв.]. Подібна інформація надходила також зі США [63, арк. 1–4 зв.].

С. Сембратович особливо переймався станом справ у Бразилії. З метою припинення так званої «бразильської еміграційної гарячки», що вибухнула в 1894–1896 роках, він у червні 1896 року ініціював створення при церквах так званих «запомогових кас» для бідних [394, с. 119], що мало би закласти підвалини для заснування фонду взаємодопомоги греко-католицьким переселенцям [394, с. 127]. Намагаючись зменшити вплив латинників на греко-католиків у згаданій південноамериканській країні, львівський архієпископ неодноразово писав у цій справі до Конгрегації пропаганди віри з проханнями адекватно реагувати на ситуацію [33, арк. 3–4]. У зверненні до о. Олексія Торонського митрополит, вказуючи на проблеми Греко-католицької церкви в еміграції, зазначав: «...а тепер знов з Бразилією: пропадає без науки і потіхи релігійної, хочу їм дати священників, а

тут роблять труднощі» [33, арк. 79 д]. Говорячи про перешкоди у справі направлення священників до країн Південної Америки, архієрей мав на увазі відсутність очікуваної відповіді від представників Конгрегації пропаганди віри. Він намірявся навіть звернутися зі скаргою до папи Лева XIII, який діяв на засадах розвитку Греко-католицької церкви [33, арк. 3–4]. Затягування часу в розв'язанні проблем галицьких переселенців у Бразилії, де латинізаційні процеси були дуже сильними, могло бути причиною польських впливів у Римі.

Сильвестр Сембратович не мав конструктивної позиції в еміграційному питанні, а результати його діяльності в цьому напрямі були незначними¹. Однак його робота була стрижнем в еволюції ставлення очільників Греко-католицької церкви до переселення українців від несприйняття останнього до визнання його як реального явища [394, с. 117], що потребувало актуалізації та вирішення. Проблема еміграції ускладнювалася постійними закидами духовенству з боку галицької громадськості стосовно безвідповідальності та пасивності священників, що нібито було однією з причин переселення. Це змушувало С. Сембратовича активізувати діяльність, спрямовану на вирішення питань галицьких емігрантів. Він намагався зменшити обсяги еміграції як у східному, так і в західному напрямках, а також організувати парафіяльне життя греко-католицьких переселенців.

4.3. Утворення Станіславівської єпархії

Реалізація проекту створення нового єпископства стала одним із першочергових завдань новоіменованого митрополита, яке було успішно вирішено. Уже з кінця XVIII століття греко-католицькі архієреї ініціювали

¹ Підсумок діяльності С. Сембратовича в еміграційній сфері був таким: 10 священників у США, 2 – у Канаді, 1 – у Бразилії, жодного – в Аргентині [388, с. 15–16; 394, с. 122].

питання відновлення Галицької митрополії з трьома єпархіями. Ця справа була вирішена 1807 року, коли було відроджено митрополію, складовими частинами якої стали три церковно-адміністративні одиниці: Львівсько-Галицько-Кам'янецька архієпархія, Перемишльсько-Самбірсько-Сяноцьке і Холмське єпископства. Однак після ліквідації Холмської єпархії [380, с. 15; 450, с. 41] знову постала проблема утворення третьої церковної області.

Спроби заснування нової єпархії робились із середини XIX століття, коли 1850 року галицький митрополит Михайло Левицький (1816–1858) і перемишльський єпископ Григорій Яхимович (1848–1860) подали петицію до цісаря для врегулювання цієї справи. Серед основних аргументів для позитивного вирішення цього питання наводились такі: територіальна розлогість Львівської архієпархії, що ускладнювало управління нею, і неможливість скликання провінційного собору для розв'язання важливих церковно-обрядових проблем за наявності лише двох архієреїв. Тому керівники Греко-католицької церкви запропонували поділити Львівську архієпархію на дві церковно-адміністративні одиниці (Львівську і Станіславівську). Проте втілити в життя цей задум через низку причин тоді не вдалося¹.

На момент номінації Сильвестра Сембратовича на главу Греко-католицької церкви до Галицької митрополії належали Львівська архієпархія і Перемишльське єпископство. У двох згаданих церковних областях налічувалось 87 деканатів (у Львівській – 48; у Перемишльській – 39), 1 739 парафій (1 182 і 557 відповідно) і понад 2,5 млн. вірних (близько 1,6 млн і понад 980 тис. відповідно) [95, с. 305–307; 98, с. 318–321].

У середині 1880-х років справа заснування третього єпископства набула нового церковно-політичного контексту: позитивне вирішення питань розглядалось у польських політичному і релігійному колах як можливість послаблення русофільських настроїв серед греко-католицького духовенства і

¹ Детальніше про передісторію заснування Станіславівської єпархії дивись роботу Руслана Делятинського [380].

як інструмент для «заспокоєння» галицьких українців, які негативно реагували на посилення полонізаційних і латинізаційних процесів [344, с. 84].

Офіційне оформлення Станіславівської єпархії відбулося 25 березня 1885 року, коли папа Лев XIII підписав ерекційну грамоту [100, р. 460–467], а наступного дня видав буллу “*De universo dominico grege*” («У цілому Господньому стаді») [380, с. 19; 478, р. 98–101]. До нової церковної області належало 20 деканатів, які були відлучені від Львівської архієпархії (Богородчанський, Буковинський, Буцацький, Галицький, Городенський, Гусятинський, Жуковський, Заліщицький, Коломийський, Косівський, Кудринський, Надвірнянський, Пістинський, Скольський, Снятинський, Станіславівський, Толмацький, Тисьменський, Устецький і Чортківський) [98, с. 320–321]. У єпархії налічувалося 435 парафій із майже 750 тис. вірних. Храм Воскресіння Господнього у Станіславові відтоді почав функціонувати як катедральна церква [344, с. 84–85].

Ще зі січня 1885 року австрійський уряд розглядав кандидатури на очільника нової єпархії. Серед претендентів на єпископський престол найпопулярнішими в середовищі політичних і релігійних діячів були о. Климентій Сарницький і о. Юліан Пелеш [130]. Ураховуючи попередню діяльність Сильвестра Сембратовича, можемо припускати, що обидві особи стояли з ним на одних засадах. Він, будучи професором Львівського університету і префектом Генеральної ГКДС, співпрацював з о. Юліаном Пелешем під час підготовки до видання «Изборника благопотребныхъ церковныхъ чинов и службъ» 1873 року. А вже як адміністратор галицької митрополії С. Сембратович підтримав проект василіанської реформи, запропонований о. Климентієм Сарницьким. Зрештою, зважаючи на адміністративні та наукові здібності о. Юліана Пелеша, проявлені ним у період перебування на посаді ректора ГКДС і душпастирства у храмі Святої Варвари у Відні, вибір уряду Австро-Угорщини був зроблений на його користь. Імператор Франц Йосиф I 12 лютого 1885 року іменував його

станіславівським владикою, а 26 березня папа римський затвердив номінацію [212; 380, с. 19].

З утворенням Станіславівського єпископства до складу Галицької митрополії входило три єпархії. Це полегшувало церковній верхівці здійснювати контроль над греко-католицьким духовенством і вірними. Крім цього, наявність трьох греко-католицьких архієреїв створювала перспективи проведення в недалекому майбутньому провінційного собору, який мав би вирішити низку релігійно-обрядових питань.

4.4. «Митрополічі» кандидати

Кінець XIX століття характеризується активними пошуками греко-католицького духовенства свого місця в нових суспільно-політичних умовах. Якщо протягом першої половини – середини XIX століття кліру вдавалося очолювати духовне і політичне життя галицьких українців, то у 80-х роках XIX століття на такий провід почали претендувати представники світської інтелігенції [352, с. 120–121].

Статус галицького митрополита вимагав від Сильвестра Сембратовича вираження та реалізацію власних політичних поглядів, які мали би визначати політичну роль Греко-католицької церкви в Галичині кінця XIX століття. З початком виконання функцій адміністратора митрополії єпископ став членом Крайового сейму як віриліст, де протягом 1883–1897 років був віце-маршалком. У порівнянні з більшістю своїх попередників він проводив енергійну політичну діяльність. Однак така активність часто зумовлювалася чи використовувалася польськими громадсько-політичними діячами для реалізації власних інтересів.

Одразу ж після своєї номінації митрополит Сильвестр Сембратович намагався сформувати незалежну від домінуючих у той час політичних сил Галичини (русофілів і народовців) національно-політичну програму Греко-

католицької церкви. Однією з таких його спроб було заснування згаданого вище релігійно-суспільного часопису «Мир».

Іншим показовим прикладом прагнення С. Сембратовича окреслити власну політичну концепцію стали вибори 1885 року до Державної ради Австро-Угорської імперії. Львівський архієпископ, піддавшись впливові галицького намісника Філіпа Залеського (1883–1888), підтримав кандидатів (о. Корнила Мандичевського, о. Володимира Сінгалевича і Ксенофонта Охримовича), які не були узгоджені з об'єднаним руським комітетом [166; 344, с. 85–86; 352, с. 123; 353, с. 243–244; 425, с. 178 –179; 466, с. 94]. Митрополит Сильвестр у виданій ним куренді спонукав провінційне духовенство голосувати за його висуванців [466, с. 94].

Зрештою, до парламенту увійшли так звані «митрополичі» кандидати, що суттєво підірвало авторитет церковного архієрея. Ось як характеризує наслідки такої позиції майбутнього кардинала український громадсько-політичний діяч кінця XIX – початку XX століття, народовець Євген Олесницький: «Отже вив'язалася страшно деморалізуюча боротьба, до якої причинився головню митрополит. Відіграв він тут крайню нікчемну ролю і ... настроїв усіх супроти себе» [103, с. 233]. Таке різке висловлювання, очевидно, було пов'язане з тим, що народовці хотіли відділити Церкву від політики. У свою чергу, С. Сембратович намагався зберегти провід Греко-католицької церкви в національно-політичному русі українців Галичини.

Падіння авторитету Сильвестра Сембратовича у другій половині 1880-х роках серед представників парафіяльного духовенства і громадськості не могло вдовольняти польських урядників. Вони були зацікавлені в наявності впливового митрополита, спроможного підтримувати лояльні до крайової влади настрої серед кліру і мирян. Як наслідок, польські діячі пропонували розширити повноваження глави Греко-католицької церкви, утворивши Галицький патріархат¹. Однак ця ідея не була реалізована [466,

¹ Проблема організації руського патріархату має давню історію. Вона завжди лежала в площині ідеології та політичних спекуляцій, хоча об'єктивно мала би розвиватися на теологічному рівні [357]. Ідея утворення в

с. 154; 500, с. 215]. Нового імпульсу подібна ініціатива отримала на Львівському соборі 1891 року. Соборне духовенство пропонувало надіслати звернення до папи римського з проханням надати галицькому митрополитові статус патріарха, що дало би можливість самостійно затверджувати єпископів. Проте папський делегат Агустин Чяска зазначив, що подібне рішення не може бути ухвалене на провінційному соборі [92, с. 24].

У зв'язку з тим, що Греко-католицька церква довгий час була провідником українського національно-політичного руху, Сильвестр Сембратович не міг стояти осторонь політичних процесів, що відбувалися в Галичині у кінці XIX століття. Очоливши митрополію, він розпочав виконувати політичні функції. Спершу церковний діяч намагався сформувати власну національно-політичну програму, відмінну від русофільської та народовецької. З цією метою на виборах до австрійського парламенту 1885 року С. Сембратович підтримав неузгоджених із руським комітетом («митрополичих») кандидатів. Це значною мірою підірвало авторитет галицького митрополита серед кліру та вірних і змусило його шукати зближення з політичними рухами.

4.5. «Нова ера» і митрополит

Спроби митрополита Сильвестра Сембратовича сформувати власну суспільно-політичну програму виявилися неефективними і привели до зниження його авторитету серед польських політиків, греко-католицького духовенства і вірних. Це спричинило зміну його політичної позиції. Він розумів неможливість збереження за Греко-католицькою церквою політичного проводу галицьких русинів і шукав зближення з політичними силами.

межах монархії Габсбургів Греко-католицького патріархату активно обговорювалося у 1840-х роках. У 1880 році о. Данило Танячкєвич знову ініціював обговорення цього питання на сторінках пресових видань. Така ініціатива схвалювалася на деканальних соборчиках греко-католицького кліру [355, с. 5–8].

Зважаючи на проримські орієнтири архієрея і зосередження громадсько-політичного проводу в руках представників сили, що була прийнятною для польських діячів¹, С. Сембратович розпочав співпрацювати з народовцями. І хоча останні використовували клір задля зміцнення власних позицій і чітко розмежовували національні та релігійні інтереси, надаючи перевагу першим, співпраця з іншими політичними напрямками була фактично неможливою. Адже русофіли не допускали жодних латинських впливів на Греко-католицьку церкву, ініційованих С. Сембратовичем з метою реформування Церкви. У свою чергу, радикали стояли на засадах повного відсторонення духовенства від будь-яких справ, не пов'язаних із церковним життям [399, с. 149–151].

Після аудієнції в галицького намісника Казимира Бадені 24 листопада 1890 року, у якій брав участь також митрополит Сильвестр Сембратович, Юліан Романчук 25 листопада того ж року на засіданні Крайового сейму виголосив промову, де визначив основні постулати «нової ери»: визнання окремішності українського народу та мови; проголошення вірності Австро-Угорській імперії та династії Габсбургів; декларування відданості католицизму східного обряду; протегування поміркованого лоялізму; сприяння економічному розвитку міщанства і селянства. Варто відзначити, що «нова ера» була зумовлена зовнішньополітичними обставинами, а саме наростанням німецько-російського протистояння. Попри те, що таке порозуміння не знизило міжнаціональної напруги, воно мало вагомий вплив на внутрішній розвиток українського руху в Галичині [30, арк. 21; 45, арк. 2 зв.; 103, с. 357–362; 295; 361, с. 42–47; 454, с. 77–79; 463, с. 409–414; 466, с. 247; 467, с. 71–81]. Схвалюючи так звану «нову еру» (українсько-польсько-австрійське порозуміння), митрополит повністю підтримав цю програму під час виступу 27 листопада 1890 року у Галицькому сеймі [28,

¹ До останньої чверті XIX століття провід українського національного руху належав русофілам. Однак у другій половині 1880-х років спостерігався значний прогрес народовців, які поступово перебирали першість політичного руху галицьких українців від русофілів до власних рук. Детальніше про це дивись у таких працях: [349, с. 73–74; 360, с. 11; 378, с. 75–76; 452, с. 120–175; 456, с. 96].

арк. 85–88; 103, с. 362–363; 466, с. 126]. Більшість представників провінційного духовенства і мирян поділяла таку позицію з церковним діячем, про що свідчить численна кількість листів від греко-католицьких священиків з подякою за згадану промову [28, арк. 1–3, 9–10, 13–15, 17–20, 21–23, 25–27, 29–30, 33–37, 41–42].

Згодом митрополит Сильвестр опублікував кілька документів, направлених до ієреїв та вірних, із закликом підтримати «нову еру». Він разом із перемишльським владикою Іваном Ступницьким і станіславівським єпископом Юліаном Пелешем 9 грудня 1890 року видав «Відозву до русинів галицької землі», де спонукав галичан дотримуватися проголошеної політичної лінії [500, s. 214]. Уже 31 січня 1891 року С. Сембратович підписав повідомлення до греко-католицького кліру і мирян про необхідність дотримання такої програми [46, арк. 13–14 зв.; 267; 344, с. 87–88], оскільки вона «...повністю відповідає достоїнству і потребам руського народу, бо тільки на тих підвалинах можуть русини дійти до своєї цілі, до розвитку просвітницького, національно-політичного та економічного, добитися рівноправності, гаразду і добробуту поруч інших народів австрійської держави» [46, арк. 14].

Підтримка архієпископа Сильвестра Сембратовича була потрібною і для австрійських урядовців, і для польських діячів. На зборах «Народної ради» 1 листопада 1890 року були виголошені вимоги віденського двору у справі українсько-польсько-австрійського порозуміння, однією з яких було залучення до цієї «акції» галицького митрополита [45, арк. 1 зв.]. Вирішення цього завдання взяв на себе намісник Казимир Бадені. У своїх спогадах тогочасний український громадсько-політичний діяч Анатоль Вахнянин писав: «Позискати митрополита ми [члени «Народної ради». – Д. К.] не обіцяли, але намісник сам жертвував своє посередництво в тій справі» [45, арк. 1 зв.–2]. Зрештою, К. Бадені¹ домогся позитивного результату у справі

¹ Галицького намісника українці розглядали як реалізатора монархістських інтересів, особливо це стосувалося питання національного рівноправ'я. У свою чергу, поляки, використовуючи можливості цієї

залучення глави Греко-католицької церкви до українсько-польсько-австрійського порозуміння.

Втягнення архієрея австрійським урядом і представниками польських політичних кіл у власні політичні схеми з метою отримання підтримки державного курсу більшістю українського населення може свідчити про зростання авторитету митрополита в той час. З другого боку, С. Сембратович розумів неможливість співпраці з іншими суспільно-політичними рухами, окрім народовців, і загрозу повністю втратити позиції Греко-католицької церкви у разі аполітичності єпископату.

Сильвестр Сембратович робив кроки, спрямовані на зближення з народовською течією, ще до офіційного проголошення політики «нової ери», а в період післясеймових промов про українсько-польсько-австрійське порозуміння його діяльність у цьому руслі стала ще енергійнішою. Спочатку така робота була спрямована проти русофільських часописів. У 1888 році він не дозволив духовенству читати «Рускую правду» [500, s. 214]. Протягом 1890–1891 років неодноразово видавалися архієрейські розпорядження про заборону кліру читати і зберігати газети «Червоная Русь» [131; 286]. Згодом це видання функціонувало під назвами «Галицкая Русь» (цей часопис також було заборонено [103, с. 360; 332; 344, с. 87]) і «Галичанин». Львівський архієпископ також намагався обмежити доступ греко-католицького населення до газет радикального спрямування. У 1889 році було припинено видання часопису «Батьківщина» [500, s. 214]. Розпорядження галицьких архієреїв 1892 року забороняло галицьким українцям читати газети «Народ» і «Хлібороб» [124], бо це були «...шкідливі письма, котрі підривають в народі св. Віру, підкопують повагу священства, ворожо виступають проти св. Церкви і захитати можуть з'єднання нашого руського народу зі св. Церквою римською» [159, с. 1–2; 276, с. 162]. С. Сембратович застерігав

представницької особи, намагалися розширити свою автономію. Попри те, що галицькі намісники у другій половині XIX століття були репрезентантами польських інтересів, саме через цю інституцію, що, насамперед, уособлювала владу цісаря, українці могли найшвидше знайти компроміс із австрійською державною владою і національними спільнотами (особливо поляками) [426].

редакторів новозаснованих і чинних часописів від розміщення в їхніх випусках статей русофільського чи радикального характеру. Яскравим свідченням цього є листування митрополичого ординаріату з редакційною колегією українського двотижневого ілюстративного журналу для дітей та юнацтва «Дзвінок». Галицький митрополит рекомендував передплачувати це видання священикам і парафіянам, бо «...часопись тая буде у всьому редагована в дусі християнсько-католицькому» [126, с. 214]. У зверненні до першого редактора згаданого журналу Олександра Барвінського від 1 січня 1890 року архієрей розпорядився обмежити публікацію статей відомого українського письменника і громадсько-політичного діяча Івана Франка, бо «...він [Іван Франко. – *Д. К.*] став на цілій нашій Русі голосним через своє всенародно об'явлене і досі постійне совершенне безвір'я...» [59, арк. 1]. Разом з тим з кінця 1890 року почала видаватися урядова україномовна газета «Народна часопись» [103, с. 360].

Митрополит Сильвестр у своїх посланнях до духовенства намагався активізувати роботу священиків у читальнях, де мала би розповсюджуватися пропагована ординаріатом література: «Ми про тоє з невивідженою радістю вітаємо прошення Достойного Львівського Товариства «Просвіта» до Нас [...] звернене, щобиьмо взяли тую неоціненної ваги справу повстаючих у нас народних читалень під Наше покровительство і щобиьмо в тій цілі завізували ВЧ. Духовенство Архієпархіяльне до заснування нових і підтримки уже існуючих Читалень народних...» [108, с. 126–127]. Архієрей, звертаючись до кліру, зазначав: «... задача Ваша [священиків. – *Д. К.*] не закінчується в Церкві, вона має продовжуватися і поза Церквою, а особливо в читальнях і школах» [108, с. 139]. У такий спосіб греко-католицьке духовенство мало стати активним учасником та організатором читального руху в Галичині [399, с. 206–213].

Давно назриваючий розкол «новоеристів» відбувся 1894 року. Ю. Романчук, розчарований невиконанням обіцянок віденського двору, заявив про відмову від політики польсько-українсько-австрійського

порозуміння [33, арк. 29 зв.; 466, с. 175-176]. Попри це, Сильвестр Сембратович продовжував підтримувати основні засади «нової ери». Свідченням цього була його промова на засіданні Галицького сейму 14 лютого 1894 року, яка неодноразово переривалась оплесками переважно польських депутатів, про підтримку «угодової» політики і відмову від опозиції до уряду. Він говорив: «Русини не мають в своєму характері опозиції ... історія вчить, що той народ стоїть на ґрунті лояльності. Народ руський тримається програм: вірності католицькій церкві, вірності династії, окремішність від поляків, але й від москалів і згода з поляками. Рівноуправнення з поляками можна досягнути лише шляхом згоди і взаємних поступок. Люди, яким добро руського народу лежить на серці, будуть держатися програми угодової, бо то єдина для русинів дорога – здобути належні їм права» [33, арк. 29 зв.]. У цьому ж виступі він заперечував управління поляків над українцями, а справу закриття і реформування руських семінарій визначав як необхідність, зумовлену лише педагогічними факторами [33, арк. 29 зв.].

Митрополит також намагався знайти шляхи зміцнення «угодового» курсу у співпраці із впливовими політиками. У квітні 1894 року він зустрічався з послом крайового сейму і братом галицького намісника графом Станіславом Бадені та обговорював з ним перспективи укріплення «нової ери» [33, арк. 23].

С. Сембратович намагався пропагувати «угодові» ідеї серед духовенства і мирян. У березні 1895 року він видав інструкції для деканів (протопресвітерів) Львівської архієпархії, які зводились до таких пунктів: 1) греко-католицькі священники повинні були підтримувати і поширювати серед вірних пропаговані митрополитом політичні погляди; 2) декани зобов'язувались складати таємні донесення архієпископу з відомостями про неугодних такій політиці отців; 3) протопресвітери мали співпрацювати з місцевою владою і римо-католицьким кліром у цій сфері [200, с. 1–2; 235, с. 3].

Такі інструкції зумовили гостру критику у пресі (зокрема русофільській), де наголошувалося на свободі політичної діяльності парафіяльного духовенства і перебуванні кліру тільки в церковній юрисдикції галицького митрополита. Крім того, акцентувалася увага на браку в архієпископа Сильвестра політичного і дипломатичного хисту: «До сих пір, на жаль, митрополит не надав нашому народу незаперечного доказу в тому, що він політик і дипломат такої міри і дарувань, який був би в стані своїм владичим омофором охоронити і забезпечити руський народ проти виміренних в нього стріл і затій зі сторони його завидних недругів» [165, с. 1]. Галицька громадськість застерігала духовенство від перспективи повної залежності українців від поляків у разі виконання вказаних вище рішень: «...якщо б інструкції митрополита, дані деканам львівської архієпархії, були введені у життя, то руська церква перетворилась би в арену політичних агітацій, руське духовенство в легіон шпигунів і денунціатів, а старости, польські олігархи і латинські ксьондзи стали би розпорядниками долі і життя руського народу і церкви» [165, с. 1].

Після розколу «новоеристів» прихильники політики порозуміння згуртувалися навколо Олександра Барвінського (так звані «реалісти») і за підтримки галицького намісника отримали мінімальну кількість мандатів на так званих «кривавих баденівських» виборах до Галицького сейму 1895 року [348]¹.

Падіння авторитету архієпископа Сильвестра засвідчив і з'їзд духовенства, скликаний ним 10 грудня 1896 року у Львові з метою популяризації серед греко-католицького кліру новоутвореного Католицького русько-народного союзу (14 жовтня 1896 р.). Ідейними провідниками Союзу були О. Барвінський та А. Вахнянин². Результати зібрання виявилися абсолютно протилежними до свого першочергового завдання. Після з'їзду

¹ К. Бадені, застосовуючи жорстокі методи, знівельював шанси народовців, русофілів і радикалів на отримання сеймових мандатів з метою ілюзорної міжнаціональної згоди для віденського двору [349, с. 75; 353, с. 250].

² Детальніше про утворення, функціонування та значення Католицького народно-руського союзу дивись: [345].

народовці і русофіли об'єдналися у спільний комітет для підготовки до парламентських виборів 1897 року, спосіб проведення та підсумки яких були подібними до «баденівських» виборів [344, с. 88; 346, с. 176; 349, с. 75; 353, с. 36–39].

Зближення Сильвестра Сембратовича з народовцями було зумовлене його прагненням відновити політичну значущість Греко-католицької церкви. З цією метою він активно підтримував українсько-польсько-австрійське порозуміння і протегував ідеї « нової ери ». Зрештою, « угодова » політика не принесла очікуваних результатів, але виявила високу авторитетність особи галицького митрополита і бажання С. Сембратовича зберегти за греко-католицьким духовенством роль провідника українського національного руху.

4.6. Львівський собор 1891 року

Львівський собор Греко-католицької церкви 1891 року займає особливе місце в церковному і суспільно-політичному житті Галичини кінця XIX – початку XX століття. Його скликання було зумовлене необхідністю вирішення багатьох питань церковного життя, що накопичились за більш ніж 170 років з часу попереднього провінційного зібрання (Замойського собору 1720 року) [492, с. 492].

Ідея проведення собору стала нагальною ще в 60-х роках XIX століття, коли поширились ідеї так званих священників-обрядовців, які виступали за очищення східного обряду від латинських елементів. Крім цього, парафіяльне священство хвилювали питання, що потребували вирішення: справа патронату, проблема релігійних конверсій, відносини між парохами і сотрудниками тощо [420, с. 9–10].

Сприятливі умови для проведення провінційного собору визріли у 80-х роках XIX століття. Політика папи Лева XIII була спрямована на

розвиток католицизму східного обряду [343, с. 161]. Зокрема, під час його понтифікату була скасована теза про вищість латинського обряду, а Східній католицькій церкві було надано ширшу автономію [399, с. 82]. Глава римської курії також ініціював розгортання активної соціально-економічної діяльності греко-католицького духовенства [399, с. 121]. Крім цього, у зв'язку із загостренням протиріч між об'єднаною Німеччиною і Російською імперією (політична ситуація у Європі кінця XIX століття визначалася рішеннями Берлінського конгресу 1878 року; відтоді посилювалося напруження між Німецькою і Російською імперіями. Загострення у відносинах цих держав відбулося у 1885–1888 роках, коли кожна зі сторін прагнула поставити свого прихильника на болгарський престол [466, с. 97–98]) зросло зацікавлення австрійського цісарського уряду до «українського питання», де особливе місце належало Греко-католицькій церкві. Разом з тим проведення соборного зібрання стало можливим після заснування 1885 року Станіславівської єпархії, адже тепер був третій архієрей, потрібний для організації такого заходу.

Митрополит Сильвестр Сембратович пропонував скликати Львівський собор ще 1888 року, коли галицькі архієреї відвідали Рим з нагоди 50-літнього ювілею священства папи римського Лева XIII¹. Глава апостольської столиці та очільник Конгрегації поширення віри 2 травня 1888 року офіційно схвалили проведення собору Греко-католицької церкви в Галичині [367, с. 246–247]. Відтоді розпочалися переговори стосовно цієї справи між представниками папського престолу, віденської нунціатури, цісарського уряду і греко-католицької ієрархії. У цих багатосторонніх переговорах апостольська столиця була представлена головою Конгрегації поширення віри Дж. Сімеоні та секретарем С. Кретоні; віденський двір – нунцієм С. Ваннутелі, представником Католицької церкви монархії Габсбургів у Римі Л. Галімберті, міністром релігії та освіти П. Гаучем і

¹ Власне, святкування 50-річчя ієрейства папи Лева XIII проходилося 1887 року, однак руська депутація відвідала Рим з цієї нагоди у квітні 1888 року [86].

міністром закордонних справ Г. Кальнокі; греко-католицький клір – митрополитом С. Сембратовичем, єпископами І. Ступницьким (перемишльський) та Ю. Пелешем (станіславівський) [343, с. 162]. Відчутним при цьому був вплив польських політичних і релігійних діячів, які хотіли реалізувати власні інтереси. Галицький намісник Казимир Бадені 26 липня 1888 року у звіті міністрові віросповідань та освіти Австро-Угорщини Паулю Гаучу інформував останнього про наміри греко-католицької верхівки провести провінційне духовне зібрання і сповіщав про визначені митрополитом та єпископами основні засади його організації [104, с. 3–4].

Архієпископ Сильвестр Сембратович 5 грудня 1888 року у Львові підписав «Лист галицько-руської митрополичої провінції до Апостольського Престолу з проханням про дозвіл скликати і відбути собор». У цьому документі він повідомив про зміну політичної ситуації після останнього до цього часу Замойського собору 1720 року, що вплинула на релігійне становище¹, а також про потребу вирішення низки обрядових питань. Крім цього, С. Сембратович писав про наявність формальних підстав для проведення провінційного собору у зв'язку з утворенням нової церковно-адміністративної області: «...оскільки наша ієрархія поширилась на один єпископат, з'явилася можливість скликати синод» [381, с. 59]. Більше того, у вказаному листі галицький митрополит згадував про ті єпископства, що не підвладні його юрисдикції, але на території яких проживає значна кількість українців: «...дві руські єпархії, що знаходяться в Угорщині (йшлося про Мукачівське і Пряшівське єпископства². – Д. К.), через віддаленість місць не мають жодного ієрархічного зв'язку з Галицькою митрополією, а підпорядковані примасові Угорщини, і через це з майже незапам'ятних часів не мають жодного зв'язку з русинами з Галичини... Третя єпархія,

¹ Йшлося про поділи Речі Посполитої, внаслідок яких українські землі потрапили під владу монархії Габсбургів і Російської імперії [367, с. 9–11].

² Детальнішу інформацію про Мукачівську і Пряшівську єпархії дивись у таких роботах: [386, с. 277–280; 407, с. 251–255; 413, с. 509].

Крижевська (Св. Хреста)¹, розміщена в Хорватії, яка використовує в церемоніях той самий обряд і літургійну мову, що й русини, не пов'язана з Галицькою митрополією, а підпорядковується архієпископу Хорватії та Словенії латинського обряду» [96, с. 3–5; 381, с. 59–60].

Протягом липня – серпня 1889 року активно опрацьовувались матеріали майбутнього собору [217–218]. Навіть був складений текст архієрейських послань із повідомленням про організацію скликання [219]. Однак польських політиків не задовольняли окремі етапи підготовки запланованого на листопад 1889 року духовного зібрання. Так, К. Бадені виступив проти попереднього обговорення соборних питань на деканальних соборчиках, вбачаючи в цьому інструмент політичної агітації перед сеймовими і парламентськими виборами. Альтернативний варіант розв'язання цієї проблеми, відповідно до якого деканальні соборчики змінювались підготовчими зборами духовенства, також не був прийнятий намісником Галичини. Урешті-решт, останньому вдалося домогтися підготовки предметів обговорення на соборі лише митрополитом та єпископами, без участі представників парафіяльного кліру і світських осіб [104, с. 3–5]. Ініціативи введення загального целібату для греко-католицького священства і головування на зібранні папського делегата тощо також виходили від очільників польського політичного життя [104, с. 5–8]. З огляду на вплив останніх у Ватикані та Відні, 12 серпня 1889 року папський престол вислав інструкцію проведення собору, де прогнозувалася можливість певних «труднощів і непорозумінь» на зібраннях [367, с. 247]. Тому запланований на листопад 1889 року Львівський собор відбувся лише у вересні – жовтні 1891 року.

Однією з підстав для перенесення соборного зібрання також стала смерть 22 грудня 1890 року перемишльського єпископа Івана Ступницького (1871–1890), місце якого зайняв Юліан Пелеш (у 1885–1891 роках був владикою у Станіславові, у 1891–1896 роках очолював Перемишльське

¹ Відомості про Крижевацьку, чи Крижівську, єпархію дивись: [413, с. 509].

єпископство) [489, с. 74–80]. Станіславівський престол 1891 року зайняв єпископ Юліан Куїловський (1891–1899) [100, р. 472–473].

Ставлення представників галицьких суспільно-політичних напрямів до соборного скликання диктувалося протегуванням тих чи інших ідей течії та соціальною належністю її репрезентантів. Своє бачення програми майбутнього собору народовці, які стояли на засадах національної окремішності українського народу у складі двох держав [352, с. 127–128], окреслювали на шпальтах свого друкованого органу газети «Діло». Їхня програма базувалася на створенні національної Церкви. Цій проблемі редактори згаданого видання присвятили три цикли статей: «В справі руського провінційного синоду церковного» [121], «З нагоди будучого синоду провінційного» [133–141] та «Русько-католицький синод у Львові» [291–294]. Статті містили інформацію про підготовку до проведення собору, про сподівання народовців, про перебіг і наслідки зібрання. Уявлення представників народовецького напрямку про програму майбутнього соборного зібрання відповідало їхнім політичним поглядам. Вони пропонували заміну терміна «греко-католицький» на «русько-католицький», упорядкування виборів руських духовних ієрархів, створення відповідного представництва галицьких українців у Ватикані.

Русофіли, які на той час поступилися провідними позиціями в суспільно-політичному житті Галичини народовцям і виступали проти колонізаційних і латинізаційних процесів, з острахом ставилися до ідеї проведення провінційного собору. Вони, небезпідставно вважаючи, що основним завданням собору буде введення латинських практик до греко-католицької традиції, вбачали в цій події політичний підтекст [278, с. 1]. Оскільки опорою галицького русофільства було парафіяльне духовенство, запити представників цього напрямку зводились до вирішення обрядових та адміністративних питань провінційних священиків. Представники русофільської партії свій перелік вимог до собору викладали у двох циклах

статей («Матеріали для учасників провінційного синода» [161–163] і «Чого потребує від синода?» [335–338] на сторінках газети «Галицкая Русь».

Окрім українських політичних течій, свої очікування від розгляду питань собору мали й польські політики. Вони за допомогою соборного зібрання прагнули посилити контроль над греко-католицьким духовенством. Значною мірою польські сеймові клуби всіх напрямів (консервативного, ліберально-демократичного, радикально-соціалістичного) маніпулювали «українським» питанням у процесі внутрішньої боротьби з метою зміцнення своїх позицій¹. Вони намагалися показати незрілість греко-католицького духовенства і його неспроможність співпрацювати з римською курією [343, с. 168].

Проект соборних постанов був ухвалений у Ватикані 4 липня 1891 року префектом Конгрегації поширення віри для східних обрядів кардиналом Джовані Сімеоні, а вже 27 липня того ж року галицький митрополит Сильвестр Сембратович видав послання до духовенства та вірних. У пастирському зверненні містилася інформація про попередні соборні зібрання, необхідність проведення собору та сприятливі умови для цього в даний період, узгодження основних питань організації цієї події з папськими представниками [82, с. 17–22; 277, с. 1].

Згадане послання львівського архієпископа також визначало порядок проведення церковного зібрання. Відповідно до нього передбачалась організація напередодні відкриття собору підготовчого засідання з метою визначення основних питань, які мали б обговорювати, та обрання так званих офіціалів (урядників), функції яких були чітко визначені [82, с. 26–27]. Апарат урядників складався із соборних суддів (займалися перевіркою повноважень делегатів на собор; вивченням пояснень священників, які не з'явилися; урегулюванням спірних питань між духовенством; забезпеченням

¹ Детальніше про політику польських політиків стосовно русинів дивись: [350; 425; 442, с. 14-16].

таємниці обговорень)¹, промоторів (приспівників) (упорядковували матеріали засідань; слідкували за дотриманням соборних інструкцій; зберігали соборні протоколи і декрети)², секретарів (оголошували час проведення соборних засідань і зачитували декрети собору)³, нотарів (упорядковували протоколи соборних зібрань; інформували про розпорядження голови засідань; оголошували про відсутніх на зібраннях)⁴, церемоніала (регулював правила поведінки священників на соборних засіданнях)⁵, богословів і каноніків⁶.

Крім інструкцій для соборних офіціалів, лист С. Сембратовича відповідними декретами регламентував поведінку учасників собору. Перший з них «Про відкриття синоду» зобов'язував учасників собору прибути до Львова 23 вересня, оскільки перше засідання повинно було відбутися вже наступного дня.

Відповідно до декрету «Про зложення сповідання віри», кожен із членів зібрання повинен був скласти визнання віри, згідно із текстом, затвердженим Конгрегацією поширення віри.

У розпорядженні «Про спосіб життя у синоді» від духовенства вимагалось виконання християнських чеснот, складання молитов та утримання від «похотей плотських».

¹ Суд складався з голови (перемишльський єпископ Юліан Пелеш) і чотирьох членів (архіпресвітер митрополичої капітули М. Сінгалевиц, архідиякон перемишльської капітули В. Літинський, кустош станіславівської капітули І. Литвинович і схоластик митрополичої капітули А. Білецький) [82, s. 26; 96, с. 20–21, 46–47].

² Було обрано трьох промоторів з-поміж крилошан усіх греко-католицьких капітул Галицької митрополії: з львівської – Л. Туркевич; з перемишльської – М. Подолинський; зі станіславівської – К. Костецький [82, s. 26–27; 96, с. 21, 46–47].

³ Першим секретарем був К. Строчкий, іншими були: К. Монцібович, Л. Лушпинський, Т. Дмоховський, А. Долинський, І. Тихович, І. Радкевич, А. Танчаковський [82, s. 27; 96, с. 47; 220; 317].

⁴ Нотарями були: О. Торонський, Є. Клоевич, П. Крип'якевич, Т. Мишковський, В. Чернецький, В. Богонос, С. Юрик [82, s. 27; 96, с. 47; 220; 317].

⁵ Церемоніалом було призначено крилошанина львівської капітули М. Пакижа, його помічниками були: Т. Кордуба, Є. Гузар, І. Гробельський, В. Петрушевич, А. Здековський [82, s. 27; 96, с. 47].

⁶ Було обрано десятьох богословів і каноніків, з яких шість являлися репрезентантами Львівської архієпархії, а кожне з інших єпископств було представлено двома такими урядниками собору. Богословами і каноніками були: К. Сарницький, Й. Комарницький, Й. Черлунчакевич, Й. Левицький, І. Делькевич, І. Дольницький, А. Княгиницький, Т. Сембратович, А. Білецький, І. Литвинович [82, s. 27; 96, с. 47; 220; 317].

Постанова «Про непорушення прав інших» зберігала права усіх представників священства митрополії, які вони мали до проведення собору, незалежно від участі чи неучасті їх у зібранні.

Нарешті, декрет «Про те, що не можна із синоду відступати» забороняв учасникам собору залишати зібрання без дозволу на те соборного суду та представників греко-католицької ієрархії [82, s. 28–30; 96, с. 25–26].

Митрополиче послання визначало склад учасників собору. Членів зібрання не обирали, їх запрошували [82, s. 20–21] (фактично, призначали під контролем церковної верхівки). До участі в соборі були залучені вищі греко-католицькі ієрархи¹, крилошани митрополичої та єпархіальних капітул², протоігумен та ігумени монастирів ЧСВВ³, професори теології⁴, ректори духовних семінарій і директор Львівської академічної гімназії⁵, декани та управителі деканатів⁶ і ті, хто «особливими листами запрошення від нас (митрополита та єпископів. – *Д. К.*) одержав» [82, s. 21]⁷.

Папським делегатом на соборі був призначений титулярний архієпископ Ларисси, префект архівів Ватикану, член Конгрегації пропаганди віри кардинал Августин Чяска [100, р. 471–472]. Право вирішального голосу належало лише митрополитові та єпископам, решта членів зібрання мали дорадчий голос [82, s. 22; 277, с. 1].

Обговорення питань і ухвалення рішень мало відбуватися за такою схемою: винесення питань на загальні зібрання, у яких брали участь усі члени собору; детальний розгляд питань на нарадах спеціальних комісій (секцій); прийняття рішень на загальних засіданнях [96, с. 32–34].

¹ Галицький митрополит Сильвестр Сембратович, перемишльський єпископ Юліан Пелеш і станіславівський єпископ Юліан Сас-Кулювський.

² Митрополичу капітулу представляло 14 осіб, а єпархіальні – по 3 [96, с. 57, 258–259].

³ Участь у соборі взяли: протоігумен К. Сарницький, ігумени – М. Бушак, Л. Карпович, І. Островерха, П. Пилинський, М. Тибника та І. Федорчук [96, с. 61, 260–264].

⁴ Й. Делькевич, Й. Черлюнчакевич. І. Бартошевський, О. Огоновський, І. Гробельський, П. Кмить [96, с. 58].

⁵ О. Бачинський (ректор Львівської семінарії), Т. Сембратович (ректор Віденської семінарії), І. Войтович (ректор Перемишльської семінарії) та В. Ільницький (директор академічної гімназії у Львові) [96, с. 57–58].

⁶ Учасниками собору були 55 деканів, 5 заступників деканів, 7 завідателів деканатів і 4 сотрудники [96, с. 57–61, 258–267].

⁷ Членом зібрання був також військовий капелан К. Куницький [96, с. 59] та єдина світська особа – голова Ставропігійського інституту у Львові професор Ісидор Шараневич.

Архієпископське послання передбачало створення трьох соборних комісій, у яких мала би відбуватись основна робота [82, s. 35–36]. Під час проведення собору функціонувало три спеціальні секції: обрядова, дисциплінарна і наукова. Склад обрядової комісії: голова – перемишльський єпископ Юліан Пелеш; заступники голови – архідиякон перемишльської капітули Володимир Літинський і кустос митрополичої капітули Антоній Петрушевич; інші члени – Л. Туркевич, І. Стеткевич, Д. Гузар, І. Губчак, В. Фортуна, І. Слюзар, Є. Мерунович, В. Дорожинський, К. Куницький, І. Кобилянський, О. Лепкий, Т. Лісевич, Г. Тимяк, Т. Шанковський, П. Мишковський, М. Гулла, О. Чехович, Д. Добрянський, С. Химяк, Ю. Желеховський; богослови і каноніки – К. Сарницький, Й. Комарницький, Й. Мельницький та І. Грабельський; нотарі – Є. Кloseвич і П. Крип'якевич; секретарі – К. Монцібович, Л. Лушпинський і Т. Дмоховський [114, с. 2; 220, с. 3]. Склад дисциплінарної комісії: голова – станіславівський єпископ Юліан Сас-Куїловський; заступники голови – схоластик митрополичої капітули Андрій Білецький і крилошанин станіславівської капітули Мирон Подолинський; інші члени – Т. Павликов, М. Кульматицький, Й. Заячківський, М. Кобринський, І. Юркевич, П. Ступницький, Й. Кернякевич, Ю. Левицький, І. Копистенський, Т. Шумило, І. Яблоновський, Т. Мельник, М. Малиняк, А. Кобринський, І. Михалевич, Г. Олесницький, І. Грабович; богослови і каноніки – І. Бартошевський, Й. Черлюнчакевич і Й. Тихович [114, с. 2; 220, с. 3]. Склад наукової комісії: голова – архіпресвітер митрополичої капітули Михайло Сінгалевич; заступники голови – кустос станіславівської капітули Іван Литвинович і крилошанин перемишльської капітули Іван Войтович; інші члени – М. Карочевський, Й. Комарницький, Е. Билинський, О. Стефанович, В. Копитчак, О. Чемеринський, І. Залуцький, А. Давидович, А. Пашковський, І. Сохацький, Г. Словицький, Й. Макогонський, К. Селецький, С. Копистянський, Н. Роздільський, П. Паславський, В. Чемарник, Р. Мох, М. Гошовський, І. Патрицький; богослови і каноніки –

І. Дольницький, Й. Делькевич та О. Княгиницький; нотарі – О. Торонський та І. Михалевич; секретарі – І. Педкевич та О. Танчаковський [114, с. 2; 220, с. 3].

У кінці серпня 1891 року архієреї Галицької митрополії видали ще низку документів з метою організації майбутнього провінційного собору. Митрополит Сильвестр 25 серпня надіслав єпископським ординаріатам примірники програми соборного зібрання та дописи, у яких розпоряджався скласти поіменні списки учасників собору від епархій [82, s. 1–2; 90, s. 1–3]. У свою чергу, перемишльський і станіславівський владика видали пастирські листи, у яких інформували клір та вірних своїх єпископств про проведення церковного зібрання, повідомляли про архієрейське послання від 27 липня і, відповідно до інструкцій митрополита, залучали до участі в соборному зібранні духовних осіб¹.

У провінційному соборі, що тривав з 24 вересня до 8 жовтня 1891 року, взяло участь 168 осіб із 250 запрошених [96, с. 57–61, 258–264; 294, с. 1]. Показовою була кількісна перевага представників Львівської архієпархії над учасниками зібрання від двох інших церковних областей Галицької митрополії [96, с. 258–264]. Це свідчить про бажання С. Сембратовича вплинути на позицію духовенства архієпархії під час обговорення спірних питань, а відтак і на соборні рішення. Значна кількість священиків, які не прибули на зібрання (майже третина), може пояснюватися невдоволенням системою формування соборного скликання (фактичне призначення учасників) і схемою підготовки предметів обговорення (затвердження проекту ухвал у Римі та втручання в цей процес польських діячів).

Питання celibату, яке було предметом дискусій упродовж багатьох століть², стало найбільш складним і суперечливим під час проведення Львівського собору. Воно повинно було вирішитись через прийняття

¹ Такий пастирський лист видав перемишльський єпископ Юліан Пелеш 26 серпня 1891 року [82, s. 14–16].

² Характеристику історичного аспекту проблеми celibату дивись у праці Юрія Герича [372, с. 111–115].

постанови про духовні семінарії. За позбавлення греко-католицького духовенства права на одруження активно виступали, по-перше, папські представники, які намагалися зміцнити католицизм у Східних церквах, по-друге, польські політичні та релігійні діячі, які в такий спосіб прагнули зробити черговий крок у напрямі латинізації русинів [343, с. 164; 344, с. 89].

Галицька громадськість розцінювала спробу запровадження «безженства» для греко-католицьких священників саме як один з інструментів внесення латинських елементів до східного обряду та як основну причину проведення соборного зібрання [148, с. 1]. Зокрема, Іван Франко, попри його антиклерикальні погляди, називав целібат «поразкою для нашого краю», наголошуючи на значенні священницьких родин у культурно-освітньому та громадсько-політичному розвитку українців [377, с. 256]. Ще один відомий громадсько-політичний діяч першої половини ХХ століття В'ячеслав Липинський, вважаючи наявність неодруженого духовенства позитивним явищем, одночасно припускав можливість національної катастрофи для галицьких українців у разі запровадження целібату для греко-католицького священства. Він називав право руських священнослужителів на одруження «необхідним злом» [410, с. 71–73].

Головними прихильниками запровадження целібату на соборі були львівський архієпископ і папський делегат. Сильвестр Сембратович поширював ідею загального безшлюбного стану духовенства ще зі середини 80-х років ХІХ століття. У заснованому і редагованому ним релігійному часописі «Руский Сіон» публікувалися статті та повідомлення, присвячені священничому (обов'язковому) і добровільному (бажаному для всіх) «безженству»¹.

Підготовка до офіційного запровадження целібату греко-католицького кліру відбувалася поза межами Галицької митрополії: ініціатива цього

¹ До безшлюбного життя автори часопису закликали не лише священників, але й усіх парафіян, вважаючи це «великою офірою для Господа Бога» [153; 154].

процесу виходила з польського середовища, основні підготовчі заходи проводились у Відні, а їхні результати передавали до Рима¹.

Неможливість одномоментного впровадження «безженства» греко-католицького духовенства була очевидною і для польських політичних та релігійних сил, і для віденської нунціатури, і для римської курії. Тому було вирішено внести у проекти соборних рішень пункти, виконання яких у майбутньому мало би сприяти поширенню целібату серед греко-католицького кліру. Учасникам собору пропонували питання на зразок: «Чи синод визнає за корисну річ, щоб руські єпископи впливали на підвладне їм духовенство, щоб якнайбільша кількість духовних висвячувалась в целібаті?» [342, s. 1]; «Чи не потрібно обирати на посади, що вимагають вільного умислу і постійної уваги, безженних?» [341, s. 1] тощо.

Перший варіант постанови про семінарії підносив статус неодружених священників (целібсів) над одруженим духовенством. У проекті рішень наводилися слова апостола Павла: «Нежонатий старається про Господнє, як угодити Господеві, а жонатий старається про світське, як угодити дружині» [102, с. 177–178; 104, с. 10; 480, с. 654]. Крім цього, ректорам духовних навчальних закладів рекомендувалося заохочувати «питомців» не одружуватися і не заручатися в період здобуття освіти: «...намагати належить настоятелям семінарії, щоби їх (семінаристів. – *Д. К.*) у даному випадку поучали поздерженість життя або безженство (целібат) в вищій ціні мати... Ті ж питомі, котрі хочуть прийняти стан супружій, хай не відважуються того скоріше зробити, як після відповідно закінчених всіх наук богословських і відпущені уже із семінарії, що також повинно розумітися і про самі заручини...» [102, с. 177]. Метою такого рішення було обмеження впливу представників одруженого кліру та заснування семінарій нового зразка, які б виховували кандидатів на священників із переконанням необхідності безшлюбного стану.

¹ Свідченням цього є таємне листування галицького намісника Бадені, австрійських міністрів Кальнокі та Гауча і послів при Ватикані Ревертери і Брандіса [372, с. 116–120].

Не дивно, що соборне духовенство не сприйняло такого нововведення. Спротив греко-католицького кліру запровадженню «безженства» у публічних обговореннях обґрунтовувався численними аргументами ідеологічного характеру (сприяння сімейних відносин взаєморозумінню настоятелів і парафіян; генерування священицькими родинами основної частини національної духовної та світської інтелігенції тощо [400, с. 239, 247]), хоча, насправді, така позиція визначалася тривалою традицією та реаліями душпастирського життя. Право на одруження розцінювалось греко-католицьким духовенством як чи не єдина можливість прожити якщо не заможну, то принаймні в рамках більш-менш нормального матеріального забезпечення [400, с. 239–240].

Священики виразили своє невдоволення у протесті, укладеному о. Іваном Негребецьким, який підписали близько вісімдесяти отців, і 27 вересня депутація у складі чотирьох духовних (о. Й. Заячківський, о. І. Кобринський, о. Л. Гриневський і о. М. Роздільський) передала документ львівському архієпископові. У петиції (до речі, про неї митрополит Сильвестр не повідомив перемишльського і станіславівського єпископів) ішлося про можливість ліквідації Греко-католицької церкви в разі затвердження подібних рішень, а також про одруження священиків східного обряду як офіційно задокументоване право [102, с. 178–180; 104, с. 11].

Проблема цілібату була основним предметом дискусій протягом усього собору. З подальшим її обговоренням рівень напруги постійно зростав. Гострі суперечки супроводжувалися переданням урегулювання цієї справи з однієї соборної комісії до іншої. Спершу проблему ухвали про духовні семінарії обговорювали на засіданнях наукової комісії, однак 30 вересня розгляд цього питання було передано в компетенцію членів обрядової секції, у зв'язку з гостротою суперечностей навколо цієї справи. Більшість духовенства на секційному засіданні виступила проти запропонованого проекту постанови. Після завершення обговорень того ж дня доповів голова обрядової комісії перемишльський єпископ Юліан Пелеш,

який зазначив, що не має наміру вводити «безшлюбність» [102, с. 180]. Передання відповідальності за прийняття рішення про духовні семінарії від однієї секції до іншої свідчить про особливу значущість цієї проблеми для греко-католицького кліру.

Обговорення питання «безженства» подекуди проходило в кулуарах. На засіданні 3 жовтня з промовами проти celibату повинні були виступити о. Йосиф Левицький, о. Євстахій Мерунович, о. Омелян Огоновський та о. Василь Чернецький. Проте дискусія з цієї проблеми того дня велася поза офіційними зібраннями [102, с. 181–182].

Складання протестів було ще однією особливістю обговорення питання celibату. На загальному засіданні 4 жовтня Ісидор Шараневич від імені Ставропігійського братства вручив папському делегатові листа з протестом проти запровадження «безженства» [102, с. 183]. Своє право на одруження греко-католицькі священники намагалися зберегти шляхом узгодження з папським представником. Так, 3 жовтня вони вислали депутацію до А. Чяски у складі о. Василя Чернецького, о. Івана Негребецького, о. Йосифа Крушинського та о. Теофіла Сембратовича. У ході розмови зі священниками папський делегат зазначив, що в Римі йому не було надано жодних вказівок стосовно запровадження «безшлюбності» для греко-католицького духовенства. Він був здивований позицією кліру, оскільки вважав, що саме священники були ініціаторами введення «безженства». Архієпископ говорив про свою підтримку відповідної постанови і вказував, що йдеться тільки про прийняття слів святого апостола Павла: «жонатий піклується про світських, як угодити дружині». У відповідь представники депутації вказували, що одруження є канонічним правом Східної церкви, яке неодноразово підтверджувалося папами римськими. Крім того, соборні отці зазначали, що згадані вище слова зі Святого Письма є тільки порадою, а не обов'язком. Після того, як А. Чяска не захотів змінити свою позицію, священники заявили про готовність передчасно покинути собор [102, с. 181–182; 104, с. 11–13; 372, с. 121].

Ще одна депутація духовенства у складі о. Василя Чернецького, о. Івана Негребецького та о. Михайла Матковського 4 жовтня передала папському делегатові варіант постанови про духовні семінарії, спроектований о. Йосифом Мельницьким. Згідно з цією ініціативою, безженний стан священників вважався кращим і бажаним. Але якщо семінаристи відчували, що celibat буде для них «небезпечним чи навіть шкідливим», їм пропонувалось одружуватись. Таким чином, за вихованцями семінарії залишалось право на шлюб [102, с. 184–185]. Цей проект постанови був узгоджений з перемишльським єпископом Юліаном Пелешем. В остаточному варіанті тексту постанови безшлюбний стан духовенства вважався кращим, ніж одружений, однак наголошувалось на пораді celibatu у Святому Письмі, а не обов'язку для священників¹. А. Чяска наполягав на запровадженні celibatu, аргументуючи це несприйняттям латинниками одружених ієреїв як справжніх католиків [104, с. 14–16; 372, с. 123].

Зростання опозиції до Сильвестра Сембратовича в середовищі духовенства змусила його шукати шляхи компромісу насамперед зі священством Львівської архієпархії. Тому 4 жовтня під час обіду він зустрівся з їхніми представниками. У ході розмови він заявив, що не хоче вводити загальний celibat, а також просив не допустити передчасного завершення собору [102, с. 182–183].

На соборному засіданні 5 жовтня митрополит Сильвестр виступив із промовою, в якій засудив учасників депутацій до папського делегата, назвавши їх бунтівниками. Окремим з них він навіть погрожував суспензою. Архієрей також вказав мету своїх дій і позиції – збільшення кількості неодруженого греко-католицького духовенства, а не запровадження загального celibatu: «Я ніколи не наміряв вводити celibatu, а не випомінаючи імен мав я случаї, що котрий питомець хотів ординуватися в celibаті, то йому відраджували і кілька разів відсилали, доки не оженився! Правда, що і я звертаю таким увагу на трудности життя дівственного, але не

¹ Повний текст цього проекту постанови дивись: [104, с. 13–14; 372, с. 121–122].

відганяю, бо хто чує звання, тому Бог допоможе. Я, мої Всеч. Отці, вихований в родині священничій і знаю їх побожне і праведне життя, але потреба у нас конечно більше священників безженних, бо нема ким висші становища заміщати!» [102, с. 187–188]. З гострою критикою слів архієрея виступили отці Іван Негребецький і Йосиф Крушинський. Перший наголошував на порушенні митрополитом папського декрету про свободу слова на соборі. Другий звинувачував архієрея в поступках Риму задля отримання нових титулів [104, с. 17–18].

Остаточне рішення стосовно celibату було прийняте 6 жовтня на загальному засіданні. Учасники собору розглядали два проекти постанови про семінарії: 1) ухвалений напередодні соборного скликання в Римі та 2) змінений уже під час проведення церковного зібрання о. Іваном Копистянським та о. Теофілом Сембратовичем за погодженням із перемишльським єпископом Юліаном Пелешем [104, с. 18; 372, с. 124].

Під час обговорення першого варіанту ухвали проти його затвердження виступили о. Йосиф Левицький (не одобрював запровадження «безженства» і звернув увагу на значну чисельну перевагу одружених священників серед греко-католицького духовенства) [102, с. 191–192], о. Омелян Огоновський (прогнозуючи ймовірність затвердження варіанта ухвали митрополита, він вказав на можливу перспективу поділу семінаристів на дві групи з наступною перевагою celibсів у наданні чинів та обсадженні парафій) [102, с. 192–193], Ісидор Шараневич (наголошував на доцільності збереження традиції обрання священничого сану у греко-католицьких родинах із покоління в покоління)¹, о. Миколай Малиняк (відстоював вільний вибір семінаристів стосовно шлюбу) [102, с. 195] і навіть о. Йосиф Черлунчакевич, який у 60-х роках XIX століття виступав проти права на одруження греко-католицьких священників, називаючи при цьому їхніх дружин і дітей незаконними [104, с. 18–19]. Про стійкість позиції духовенства свідчить

¹ Цікаво, що С. Сембратович і А. Чяска протестували проти надання слова світській особі, однак решта учасників собору не підтримала цього протесту [102, с. 193–195].

висловлювання одного зі священників до Сильвестра Сембратовича: «Якщо би й ангел зійшов з неба і до вас говорив, то не змогли би ви нас переконати» [104, с. 16–17]. Щоправда, кілька духовних осіб усе ж підтримали перший проект постанови¹. Однак більшість соборного кліру разом із перемишльським єпископом Юліаном Пелешем і станіславівським владикою Юліаном Куїловським виступила за апробацію другого варіанта ухвали. Відповідно до нього визнавалася перевага celibatів над одруженими священниками, проте за семінаристами залишалось право вибору стосовно шлюбу. Постанова завершувалась словами святого апостола Павла: «краще одружитися, ніж розгулювати»². Львівський архієпископ не дав остаточної згоди на затвердження такого рішення. Тому учасники собору побоювалися його зміни на урочистому засіданні. Незважаючи на прочитання 8 жовтня затвердженої духовенством постанови стосовно celibату [102, с. 197–199; 104, с. 20], в опублікованих 1896 року ухвалах собору згадане рішення все-таки було змінено.

Різниця поглядів серед духовенства і світських кіл наприкінці XIX століття стосовно реформи ЧСВВ зумовила дискусію на відповідну тему під час проведення Львівського собору 1891 року. Реформування Василіанського чину було доручено оо. єзуїтам. Сильвестр Сембратович рішуче протиставляв себе критикам реформи і демонстрував свою підтримку членам Товариства Ісуса. Здійснення перетворень ЧСВВ оо. єзуїтами було засуджено більшістю духовенства Львівського собору 1891 року. Священники вважали важливішим не стільки реорганізацію новіціатів, скільки реформування старших монахів. Представники греко-католицького кліру вимагали передати керівництво перебудовою Чину церковній верхівці. Дізнавшись про дискусію навколо василіанської реформи, митрополит С. Сембратович заборонив обговорення цієї проблеми під час духовного зібрання [92, с. 26–27, 31].

¹ Зокрема, це були о. Кобилянський і о. Костецький [102, с. 195–196].

² Повний текст цього проекту постанови дивись: [102, с. 189–190; 480, с. 654–655].

Згідно із соборними рішеннями, оновлення ЧСВВ повністю схвалювалося [96, с. 237–238]. Позитивні наслідки реорганізації оо. василіан засвідчують правильність позиції архієпископа Сильвестра.

Визначення статусу і повноважень ієрархів Греко-католицької церкви було не менш дискусійним питанням Львівського собору, оскільки з часу Берестейської унії їхні права поступово обмежувались [459, с. 27–42, 64–73]. Так, о. Олексій Торонський запропонував звернутися до папи римського з проханням надати галицькому митрополитові статус патріарха, що дало би змогу останньому самостійно затверджувати єпископів [92, с. 12–13]. Цікаво, що питання про створення Галицького патріархату піднімалося у Ватикані ще у другій половині 80-х роках ХІХ століття. У свою чергу, о. Олександр Стефанович вимагав створення належного представництва греко-католиків у Римі [92, с. 24]. Крім цього, соборне духовенство виступило за скасування постанови Замойського собору «Про єпископів», згідно з якою очолити єпархію міг лише вихованець монастиря ЧСВВ: «синод ... вирішив постановити, щоби в майбутньому ніхто, хіба отримав би дозвіл Святого Престолу, не міг бути Єпископом, котрий не зложив ісповідання монашого. Ніхто же не може зложити таке ісповідання, хто перед тим не відбув у стінах монастирських рік іспитання монашого і шість тижнів після установ і звичаїв чина св. Василя Великого» [93, с. 236].

Власне, тільки остання вимога була узаконена соборними ухвалами [96, с. 194]. Стосовно інших пропозицій священників з питань статусу і повноважень греко-католицьких ієрархів папський легат А. Чяска висловив чітку позицію – подібні рішення не можуть ухвалюватись на провінційному соборі [92, с. 24].

Спроба внесення до руського календаря латинських свят, а також поповнення списку святих Греко-католицької церкви римо-католицькими праведниками була ще однією точкою зіткнення поглядів учасників Львівського собору [148, с. 1; 342, с. 1]. Уже на початку соборного зібрання поширилася інформація про можливість скасування руських свят [291, с. 1].

Більша частина греко-католицького духовенства виступила проти затвердження такої постанови. Священики аргументували свій спротив такому нововведенню можливістю заміни юліанського календаря на григоріанський. Вони доводили окремішність греко- і римо-католицького обрядів. Сильвестр Сембратович підтримав ініціативу вшанування греко-католицьким кліром латинських святих. Митрополит вважав, що в такий спосіб буде можливою ліквідація православної агітації. Він зазначав, що «це зміцнить наш зв'язок з Римо-католицькою церквою, яка настільки сповнена побожності, що пекельні ворота Її не переможуть, що канонізація святих є догматом віри, і що канонізованих папою святих беззаперечно повинні почитати» [492, s. 493]. Крім цього, львівський архієпископ дискутував зі священиками стосовно відзначення окремих свят. Зокрема, він своїм декретом затвердив день Пресвятої Євхаристії (Божого Тіла) «першорядним» святом [492, s. 495]. Галицький митрополит пояснював доцільність ухвалення згаданого рішення попереднім внесенням до греко-католицького календаря кількох латинських свят. У процесі дискусії навколо цього питання мали місце навіть скарги духовенства на львівського архієпископа до соборного суду. У такий спосіб на дії архієрея нарікав о. Ілля Мардарович [92, с. 50-51].

Незважаючи на тиск С. Сембратовича на отців, постанова про внесення римо-католицьких свят до юліанського календаря і поповнення списку святих Греко-католицької церкви латинськими праведниками була відхилена [293, с. 1; 149, с. 2].

Греко-католицька традиція містить елементи як візантійського, так і латинського обрядів богослужіння¹, що уможлиблює певні літургічні впливи кожного з них. Інтенсивність і напрями таких впливів часто мали політичний характер. У 80–90-ті роки ХІХ століття в Галичині були поширені переходи духовенства та цілих парафій з одного обряду до іншого. Зміни обрядової

¹ У роботі львівського історика Івана Паславського греко-католицький обряд визначено як «римський за суттю і візантійський за формою» [438, с. 41].

належності греко-католицьких громад були двох напрямів¹: до православ'я² і до латинського обряду³. З одного боку, православні впливи давали підстави ставитися до священиків як до прихильників Російської імперії та «схизматиків». З другого – поширення католицьких нововведень дозволяло говорити про полонізацію і латинізацію греко-католицьких ієреїв. Тому Католицька церква східного обряду виконувала роль захисника українства одночасно і від ополячення, і від русифікації [438, с. 65]. У такій ситуації гостро постало питання чистоти обряду. На Львівському соборі священики ставили перед собою завдання зберегти окремішність східного католицизму. Тому вони вимагали заборонити перехід греко-католицьких парафій до будь-якого іншого обряду [92, с. 23].

Рішення, ухвалені на Львівському соборі 1891 року, були передані до Рима, де 1895 року затверджені Конгрегацією поширення віри і папою Левом XIII, а через рік опубліковані [96]. Постанови собору регулювали питання догматичного, обрядового, організаційного і суспільно-політичного характеру.

На Львівському провінційному соборі 1891 року найбільш суперечливими були питання, які певною мірою могли свідчити про внесення латинських практик до греко-католицької традиції⁴. Проблеми celibату, василіанської реформи, зміни руського календаря супроводжувалися гострими дискусіями, які інколи досягали найвищого рівня напруги. Зважаючи на підтримку Сильвестра Сембратовича всіх вище згаданих ініціатив, визріло невдоволення його діями серед соборного духовенства.

Позицію галицького митрополита на Львівському соборі 1891 року можна розцінювати, по-перше, як прояв вірності Греко-католицької церкви римській курії, що, на його погляд, дало би в майбутньому змогу здобути

¹ Про переходи громад з одного обряду на інші в Перемишльській єпархії дивись: [81].

² У 1882 році з ініціативою перейти до православного обряду виступила громада с. Гнилички [409, с. 195].

³ Так, 1892 року греко-католицька парафія с. Тучапи перейшла до латинського обряду [318–324].

⁴ Про дискусійні питання Львівського собору також дивись: [404].

певні вигоди для греко-католицького духовенства [343, с. 165; 344, с. 90]. По-друге, більшість протегованих львівським архієпископом на церковному зібранні нововведень він намагався використати для підвищення морального і релігійного рівня свого кліру. Таким чином, С. Сембратович намагався компромісувати між декларуванням лояльності до пропольських сфер (австрійської влади і папського престолу) та пошуком порозуміння з більшістю духовенства митрополії. Як наслідок, з одного боку, він мав прихильність Відня і Рима, а з другого – втрачав авторитет серед представників греко-католицького кліру та українського політичного середовища.

РОЗДІЛ 5

ПРОРИМСЬКА ПОЗИЦІЯ І СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ

5.1. Відзначення пам'ятних дат. Папський ювілей 1893 року

У період перебування Сильвестра Сембратовича на митрополичому престолі Греко-католицька церква часто організовувала різні громадські акції. Наталія Колб виділяє три типи таких акцій: важливі події з життя Греко-католицької церкви (Львівський собор, церковні ювілеї, єпископські хіротонії тощо); великі церковні свята (Богоявлення, Пресвятої Євхаристії, Великдень, Зелені свята та інші); заходи світського характеру (день народження та іменини цісаря, ювілеї його перебування на пресстолі, вшанування цісарської родини, похорони громадських діячів тощо) [399, с. 165–186]. Такі заходи дозволяли вищим ієрархам виражати їхні церковні та політичні орієнтири та проявити свою значущість у суспільному житті Галичини кінця ХІХ століття. Проримська позиція С. Сембратовича найбільш чітко простежувалася під час відзначення церковних ювілеїв. Організація керівництвом Греко-католицької церкви маніфестацій з нагоди різних пам'ятних дат здійснювалася не лише з метою декларування вірності папській столиці, але й для заперечення поширення «схизматицьких» ідей серед священиків.

Упродовж 80-х – 90-х років ХІХ століття святкування різних церковних дат проводилося систематично: 1881 року – кирило-мефодіївські урочистості; 1887-го – 50-річчя прийняття священницького сану папою Левом ХІІІ [500, с. 214], 1888-го – 900-ліття поширення християнства на Русі [86; 500, с. 214], 1893-го – 50-річний ювілей єпископської хіротонії папи Лева ХІІІ [84, с. 7–48; 368, с. 156; 420, с. 97–98; 466, с. 195–196] і 1895–1896-х – 300-ліття укладення Берестейської унії [51, арк. 1–2; 61, арк. 7; 84, с. 64–106; 85, с. 1–22; 500, с. 215].

Під час урочистостей митрополит Сильвестр Сембратович подекуди навіть проявляв свої поетичні здібності: 1881 року, тоді ще у статусі львівського єпископа-суфрагана, склав вірш з нагоди кирило-мефодіївських святкувань під назвою «Стих в пам'ять торжества Св. Кирила і Мефодія празднованого в Римі 5 ліпца 1881 года, посвященний Галицкою Русью» [500, s. 213]. Ювілейна поезія «Стихи і кантата в честь єпископського ювілея його Святости Папи Льва XIII», декламована на концерті 19 лютого 1893 року о. Олександром Бобикевичем зі Стрия, також була твором митрополита Сильвестра [33, арк. 38; 339; 500, s. 215].

Серед згаданих вище церковних ювілеїв своїм розмахом відзначається святкування 300-ліття укладення Берестейської унії. Важливе місце у програмі урочистостей належало подорожі русинів до Рима [270, с. 505–507], що відбулася на початку листопада 1895 року і в якій взяло участь близько 80 греко-католицьких священиків і світських осіб [201, с. 3; 271, с. 1; 311, с. 508–511]. Українська депутація ставила перед папою Левом XIII низку питань, серед яких: організація Галицького патріархату; удостоєння греко-католицьких ієрархів статусом кардинала; формування належного українського представництва в папській столиці; урегулювання проблеми релігійних конверсій; вирішення справи емігрантів-галичан в Америці тощо [84, s. 2]. Аудієнція русинів із понтифіком відбулася 3 листопада. У зверненні до паломників він висловив своє визнання галицьким українцям з приводу їхніх зусиль, спрямованих на зміцнення і розвиток Греко-католицької церкви [100, р. 480; 306, с. 577–580].

Численні заходи з нагоди 300-річного ювілею Берестейської унії були проведені в Галицькій митрополії наступного року. У рамках унійних святкувань протягом трьох неділь (27 вересня, 4 і 11 жовтня 1896 року) з церкви Святого Юра вулицями Львова пройшли три урочисті процесії: 1) до храму Святих Петра і Павла (під керівництвом о. Лева Туркевича); 2) до церкви Святої Параскевії (на чолі з о. Андрієм Білецьким); 3) до Успенського храму (під проводом митрополита Сильвестра Сембратовича) [399, с. 171]. Із

27 вересня до 2 жовтня 1896 року у Львові відбувалися реколекції для священників [308, с. 476–478; 500, с. 215], а в багатьох парафіях Перемишльської єпархії протягом того ж року було проведено духовні місії [51, арк. 1 зв.].

Завершували урочистості триденні богослужіння у храмі Святого Юра, які очолювали глави усіх католицьких конфесій Львова: 11 жовтня – вірменський архієпископ Ісаак Ісакович, 12 жовтня – латинський архієпископ Северин Моравський, 13 жовтня – греко-католицький архієпископ Сильвестр Сембратович [399, с. 172]¹.

Особливе місце в суспільно-політичному і церковному житті Галичини початку 1890-х років належить відзначенню 1893 року 50-річчя єпископства папи римського Лева XIII [406]. Під час проведення основних заходів з нагоди згаданого папського ювілею яскраво проявилось ставлення представників державної влади, папської столиці та галицької громадськості до діяльності митрополита Сильвестра Сембратовича. Проведення урочистостей відбувалося в контексті невдачі « нової ери » і дискусійності рішень Львівського собору 1891 року. Позиція митрополита ускладнювалася переходом 1892 року греко-католицької парафії с. Тучапи Ярославського деканату Перемишльської єпархії до латинського обряду [318–324; 328; 331]. Особливо критично до цієї справи поставилися редактори русофільської « Галицької Русі ». У своїх дописах вони запевняли, що так звана « тучапська справа » може стати відправною точкою для масової зміни обряду греко-католицькими громадами [275, с. 2]. Наближені ж до митрополита церковні діячі у своїх повідомленнях намагалися показати безпідставність подібних звинувачень та обґрунтувати згадану резонансну справу проявом вірності українців папській столиці [109, с. 262–264]. Проте такі виправдання не були переконливими.

¹ Урочисте святкування ювілею в катедрі Святого Юра завершилося обідом 13 жовтня 1896 року, куди, окрім духовенства, були запрошені представники світської інтелігенції та політичної еліти, зокрема Володимир Дідушицький [38].

Проблему зміни обряду намагався врегулювати апостольський престол. Зокрема, ще 1863 року було видано спеціальний декрет («Конкордію»), який ускладнював процедуру конфесійних переходів. Більшість випадків зміни конфесії були спричинені фінансовими труднощами релігійних громад і спрямовані як на православ'я, так і на римо-католицький обряд. Однак в умовах наростання українсько-польських відносин у Галичині перехід греко-католицької парафії до латинського обряду давав підстави громадськості розцінювати це як «цілеспрямовану антиукраїнську акцію латинського духовенства за сприяння польських світських кіл» [399, с. 89].

Приготування урочистостей з нагоди 50-ліття єпископства Лева XIII розпочалося наприкінці 1892 року, коли відбулося зібрання трьох греко-католицьких архієреїв. На цій нараді, між іншим, розглядалися деякі питання стосовно святкувань згаданої пам'ятної дати¹. Зокрема, було обговорено справу організації ювілейного комітету². Список членів комітету був остаточно сформований у грудні 1892 року і складався з представників духовенства, світської інтелігенції та політиків. Цей комітет налічував 26 осіб³. Окрім членів органу, до участі в засіданнях подекуди запрошували інших впливових діячів. Підтвердженням цього є запрошення, надіслане Юліанові Романчуку від архієпископа Сильвестра Сембратовича 2 січня 1893 року, взяти участь у другому засіданні ювілейного комітету на честь відправлення урочистостей 50-літнього перебування на престолі папи Лева XIII [47, арк. 2]. Почесним головою органу був митрополит Сильвестр Сембратович, однак роботою комітету, що засідав тричі (22 грудня 1892 року, 9 та 29 січня 1893 року), де факто керував о. Андрій Білецький [84, s. 7, 20, 29, 38; 225, с. 3].

¹ Нарада Сильвестра Сембратовича (галицького митрополита), Юліана Пелеша (перемиського єпископа) та Юліана Куїловського (станіславівського владыки) відбулася у Львові 10 листопада [223, с. 3; 326, с. 3].

² Уже 11 листопада митрополит опублікував список осіб, які були кандидатами у члени цього комітету. Перелік містив 54 імені як духовних, так і світських осіб [84, s. 12–15].

³ Повний список дивись: [119, с. 24–234, с. 3].

Для відзначення папського ювілею було вирішено провести два основні урочисті заходи: 1) святковий концерт у Львові та 2) паломництво галицьких українців до Рима. Проведення урочистостей у Львівському Народному Домі було заплановане на 19 лютого.

Питання святкової програми¹, фінансування² та укладання списку гостей³ були остаточно узгоджені на третьому засіданні ювілейного комітету (29 січня 1893 року). Найбільш обговорюваною виявилася справа укладання списку запрошених осіб на вечір. Участь у заході представників греко-католицької, латинської та вірменської ієрархій, а також репрезентантів крайової адміністрації на чолі з галицьким намісником Казимиром Бадені та маршалком сейму Євстахієм Сангушко [340, с. 1] дала підстави русофілам вбачати у проведенні концерту політичний підтекст: «Відомо, що вечір в честь папи має загальний галицько-руський, а не партійний новоерівський чи український характер» [184, с. 3]. Попри те, що інформація про відсутність у списку запрошених представників русофільського табору [184, с. 3] нібито була спростована [340, с. 1], беззаперечним залишається факт підтримки митрополита Сильвестра політики «нової ери».

Обговорення членів ювілейного комітету поїздки русинів до папської столиці стосувалося практичних (вартість подорожі, проживання і харчування⁴; дарунки для папи) та релігійних (програма перебування галичан

¹ Програма святкового концерту складалася з п'яти частин: 1) виголошення вітального слова; 2) виконання папського гімну; 3) декламація ювілейного вірша; 4) співання похвального гімну «Тебе, Бога, хвалимо»; 5) виконання кантати у честь папи [84, с. 30].

² На проведення вечора було витрачено 140 злотих ринських. Ця сума була порівну розподілена між трьома ординаріатами [84, с. 33].

³ Спархіяльні ординаріати повинні були подати до ювілейного комітету списки духовних і світських гостей від єпископства. Так, перемишльський єпископський ординаріат отримав повідомлення о. А. Білецького від 4 лютого 1893 року про рішення провести концерт на честь папи у Львові та необхідність подання списку запрошених осіб від місцевої єпархії. Крилошанин о. Константин Чехович 6 лютого надав відповідь, де вказав, що на святковий вечір запрошені члени греко-католицької перемишльської капітули, а також п'ять світських осіб: староста Едвард Горецький, окружний суддя Іван Дилевський, прокуратор Йосиф Прахтель Моравський, директор скарбу Юліан Несторович і префект ради міста Перемишля Олександр Дворський [84, с. 16, 18].

⁴ Подорож була перенесена з березня на квітень через найбільш оптимальний варіант її оплати. Митрополит хотів вислати до Рима якнайчисленнішу депутацію. Заходи для заохочення парафіян до участі в поїздки повинні були проводити деканальні уряди, місцеві священники та руські товариства. Інформацію про осіб, які виявили бажання взяти участь у паломництві, подавали декани до місцевих ординаріатів, а останні – вже до ювілейного комітету. Усяку можливу підтримку в організації поїздки руських паломників до апостольського престолу надавав тодішній ректор духовної семінарії у Відні і родич С. Сембратовича о. Теофіл

у Римі; текст звернення галицьких паломників до понтифіка) питань [84, s. 7–11, 20–28, 29–35, 38–46; 225, с. 2].

Найгостріші дискусії точилися під час розгляду справ релігійного характеру. Уже на першому засіданні ювілейного комітету (22 грудня 1892 р.) мали місце суперечки між представниками світської інтелігенції та духовними особами стосовно необхідності складання чіткої програми перебування українців у папській столиці. Перші виступали за позитивне вирішення цього питання, наголошуючи на недопустимості відвідин русинами кардиналів, які були прихильниками внесення латинських практик до греко-католицької традиції. Відомий тогочасний громадсько-політичний діяч Анатоль Вахнянин говорив: «Ми (русини. – *Д. К.*) охотно поїдемо, щоби поклонитися Голові Церкви, але ми не раді би, щоби нас ужито в цілі складання поклонів ще деінде, де нам не суть прихильні і справ нашої св. Церкви не боронять» [84, s. 8]. Більше того, він заявив про можливу відмову світських осіб брати участь у подорожі в разі відсутності подібної програми [84, s. 8].

Священики вважали складання такого плану недоцільним, оскільки, з огляду на скрутне матеріальне становище, галицькі українці нечасто відвідували Рим. Тому вони повинні були скористатися можливістю побачити якнайбільше визначних місць і поспілкуватися з представниками папського середовища¹.

Значної гостроти набула дискусія між обома згаданими вище групами стосовно змісту адреси-привітання до римського понтифіка. Світська інтелігенція, підозрюючи про недостатню поінформованість Лева XIII про так звану «тучапську справу», наполегливо пропонувала внести в текст звернення конкретні відомості про цю проблему². Духовенство, у свою чергу, вважало папський ювілей не найкращим часом для вирішення подібних

Сембратович [84, s. 7–8, 35, 38–39]. Кожному українцеві подорож до папської столиці обійшлася від бл. 100 до бл. 140 злотих римських залежно від класу місць у потязі [84, s. 8, 39; 188, с. 3; 230, с. 2–3].

¹ Таку позицію висловив о. Ісидор Дольницький [84, s. 40].

² Пропозицію, ініційовану А. Вахнянином, активно підтримували В. Шухевич, І. Шараневич, О. Барвінський.

питань¹. Урешті-решт, митрополит Сильвестр Сембратович погодився на внесення інформації про «тучапську проблему» до вітального звернення [84, 22–26], складанням якого займалася спеціально створена комісія².

Такі суперечки між світською інтелігенцією і наближеного до львівського архієпископа кліру засвідчують проримський курс церковного діяча та підтримку «нової ери», серед прихильників якої уже був помітний розкол.

Греко-католицькі архієреї інформували населення про святкування папського ювілею через пастирські послання. Зокрема, 27 листопада 1892 року в церквах Галицької митрополії було прочитано лист, у котрому повідомлялося про відзначення 50-ліття єпископства Лева XIII у лютому 1893 року [327, с. 3]. Конкретні вказівки стосовно цієї справи були подані у зверненні митрополичого ординаріату від 17 грудня 1892 року, де інформувалось про потребу збирання грошових коштів на дарунки для папи, а також відправлення у день ювілею (19 лютого) богослужіння³.

Перед проведенням основних урочистих заходів 16 лютого 1893 року митрополит Сильвестр Сембратович написав вітального листа до римського понтифіка з нагоди пам'ятної дати. Через декілька днів львівський архієпископ отримав відповідь з подякою від очільника апостольського престолу [84, с. 51–62]. Крім цього, 16 лютого С. Сембратович відвідав концерт, присвячений папському ювілею та організований сестрами Згромадження Служebниць Пречистої Діви Марії під проводом ЧСВВ у Львові [184, с. 3].

Урочистості з нагоди 50-ліття єпископства папи Лева XIII супроводжувались провокативними діями і демонстраціями представників русофільського і радикального спрямувань. Ще перед святковим концертом у Народному Домі частина львівського українського студентства почала

¹ Так вважали о. А. Білецький, о. І. Дольницький, о. О. Торонський.

² Ця комісія складалася як із духовних (о. І. Бартошевський, о. І. Дольницький, о. Ом. Огоновський, о. О. Торонський), так і зі світських (А. Вахнянин, І. Шараневич) осіб [84, с. 22; 225, с. 3].

³ Вірні повинні були вкласти свій внесок на Різдво Христове, Новий Рік і Стрітєння Господнє [330, с. 3].

виголосити на адресу митрополита Сильвестра: «Геть!». Архієпископ зберігав спокій, але побоювався подібних акцій протесту під час прибуття на вечір інших церковних та політичних діячів [185, с. 3].

Однак на цьому неприємності не закінчилися. Під час виступу з вітальною промовою професора Ісидора Шараневича, у момент, коли останній говорив про благодіяння понтифіка для русинів і необхідність складання відповідної подяки папі римському за це, один із присутніх вигукнув: «За Тучапи!». Провокатором виявився член Академічного кружка, студент першого курсу філософського факультету Львівського університету Юліан Яворський [330, с. 3; 466, с. 195].

Цікаво, що галицький намісник К. Бадені, розуміючи напруженість польсько-українських відносин у регіоні, передбачав можливість подібних дій з боку частини населення. У світлі останніх подій галицька громадськість вбачала у відзначенні папського ювілею схвалення церковною верхівкою латинізаційних і полонізаційних процесів. Коли о. А. Білецький та о. О. Торонський запрошували К. Бадені на концерт, він припустив можливість подібних акцій протесту. Після подій, що сталися на ювілейному вечорі, намісник сказав одному із присутніх: «А що? Я не говорив?» [227, с. 3].

С. Сембратович намагався протидіяти схожим акціям шляхом виключення найбільш активних студентів-русофілів із навчальних закладів¹ та обмеженням їхньої діяльності в Народному Домі. Як голова Народного Дому митрополит у березні 1893 року видав розпорядження стосовно встановлення контролю над діяльністю бурси, вживання канцеляристами лише «чистої руської мови» та позбавлення русофільського Академічного кружка приміщення в Народному Домі [120, с. 2; 466, с. 195-196]. Проте, як показали події недалекого майбутнього, таке покарання не розв'язало проблеми.

¹ Так, Ю. Яворський після восьми днів арешту був відрахований з лав Львівського університету [128, с. 1; 466, с. 195].

Поїздка галицьких українців до Рима з нагоди 50-річчя єпископства Лева XIII стала для митрополита Сильвестра Сембратовича ще одним випробуванням. Він разом з єпископами Юліаном Пелешем та Юліаном Куїловським, а також деякими крилошанами вирушили до папської столиці на день раніше (19 травня), ніж решта паломників.

Дорогою до Ватикану греко-католицькі архієреї зупинились у Відні, де галицький митрополит прийняв депутацію місцевого руського товариства «Громада»¹ на чолі з Михайлом Бігуном. Останній привітав очільника Греко-католицької церкви і висловив свою підтримку С. Сембратовичу у справі протегування та реалізації «нової ери». У свою чергу, митрополит схвалив діяльність товариства віденських русинів і підтвердив стійкість своїх політичних поглядів [33, арк. 38-38 зв.; 231, с. 3].

Крім цього, архієрей зустрівся з православним священиком з Російської імперії о. Миколаєм Толстим. Під час прийому львівський архієпископ говорив про латинські впливи на греко-католицький обряд² та необхідність єдності Христової церкви [181, с. 2–3], що може свідчити про зародження екуменічних поглядів С. Сембратовича, зумовлене загрозою наростання процесів ополячення та окатоличення русинів.

Руська депутація прибула до папської столиці 28 травня у складі понад 150 осіб³. Паломницька програма українців була досить насиченою. У день прибуття до Рима паломники взяли участь у богослужінні в церкві Святого Климентія, після чого мали екскурсію по храму. Згодом галицькі українці відправилися до базиліки Святого Апостола Павла. Після цього о 17.00 руські прочани мали змогу відвідати концерт у колегії Святого Атанасія, де був присутній попередник і дядько митрополита Сильвестра архієпископ Йосиф Сембратович. Наступного дня о 6.00 у соборі Святого

¹ Очільником товариства «Громада» у Відні був двоюрідний брат митрополита Сильвестра о. Теофіл Сембратович (син Михайла Сембратовича, рідного брата батька архієпископа Сильвестра Антонія). Теофіл Сембратович мав науковий ступінь доктора теології, виконував функції префекта ГКДС у Львові і настоятеля парафії Святої Варвари у Відні та ректора місцевої греко-католицької духовної семінарії [32, 34].

² Очевидно, тут архієпископ Сильвестр говорив про недавню резонансну «тучапську справу».

³ З них близько 100 паломників з Галичини, решта приєдналася до депутації у Відні і в Римі [33, арк. 38–38 зв.; 186–187; 190].

Апостола Петра була відправлена архієрейська літургія. Після богослужіння о 10.00 руська депутація на чолі з митрополитом мала аудієнцію у папи Лева XIII. По закінченні зустрічі для паломників була проведена екскурсія Ватиканом. Ще один концерт русини відвідали о 19.30. Цікаво, що організував цей вечір архієпископ Августин Чяска, папський делегатом на Львівському провінційному соборі 1891 року [123, с. 1–2; 272, с. 2–3].

Перед аудієнцією у папи Лева XIII у розмові із двома священиками (з о. Теодором Савойкою з Перемишльської єпархії з о. Омеляном Глібовицьким зі Станіславівського єпископства) митрополит Сильвестр висловив стурбованість стосовно майбутнього Греко-католицької церкви: «Не знаєте, які великі небезпеки грозять нашій Церкві, але я стараюся їх відвернути і зменшити» [420, с. 97]. Таке занепокоєння архієпископа повинно було мати під собою відповідне підґрунтя. Очевидно, він був стурбований активною еміграцією галицьких русинів (причому й у східному, і в західному напрямках), яка супроводжувалася їхнім переходом до православного обряду. Хоча, можливо, уже тоді він усвідомлював вагомість польських впливів у Відні та Римі, що могло посилити латинізацію і полонізацію українського населення.

Аудієнція галицьких українців у понтифіка відбулася 29 травня 1893 року. Руська депутація привітала Лева XIII щедрими дарунками, а саме: адресою-привітанням, Євангелієм і так званим «Петровим грошем». Крім цього, ювілейний комітет планував подарувати папі альбом з фотографіями іконостасів, церков і руських будинків у Галичини. Однак пропозиція не була ухвалена з огляду на брак коштів і часу для підготовки цього альбому [84, s. 8–10, 43–45]. Для відповідного оформлення звернення та Євангелія було створено спеціальний комітет у складі о. О. Торонського, А. Вахнянина і В. Шухевича [84, s. 11]. Текст адреси галицьких українців до папи був нанесений тушшю на пергамент двома мовами (руською і латинською). На першій сторінці було зображення українського села, у центрі якого – церква, куди поспішають люди в народному вбранні, а біля храму відбувається

освячення пасок. Наступні сторінки містили текст звернення до Лева XIII, а підписи духовних і світських осіб були на останній сторінці адреси. Оправа Євангелія, надрукованого у Ставропігійському інституті Львова, містила той же рисунок, однак по кутах було зображено чотирьох євангелістів [84, s. 27–28]. З адреси та з Євангелія були зроблені фотодруки, які продавались по 50 крейцерів, а гроші, виручені з продажу цих фотодруків, використовувались на потреби Згромадження Службниць ЧСВВ у Львові [33, арк. 40–40 зв.]. На виготовлення вказаних вище дарунків для папи русини витратили понад 820 зл. р., що були оплачені трьома ординаріатами [84, s. 49]. Крім цього, руська делегація привезла до Рима 10 тис. зл. р. так званого «Петрового гроша»: від Львівської архієпархії – 5 тис. зл. р., від Перемишльської єпархії – 3 тис. зл. р., від Станіславівського єпископства – 2 тис. зл. р. [181, с. 2].

Спершу поширилася інформація про «не надто теплий» прийом руської депутації Левом XIII, причиною чого начебто була популярність у Галичині русофільських настроїв [466, с. 196]. Згодом такі повідомлення були спростовані перемишльським єпископом Юліаном Пелешем [113, с. 1–2]. Після виголошення вітальної адреси митрополитом Сильвестром Сембратовичем¹ папа римський звернувся до русинів з промовою. Лев XIII говорив про благодіяння римської курії для українців, згадуючи про реформу ЧСВВ, створення Станіславівської єпархії, Львівський провінційний собор 1891 року і т. д. Крім цього, понтифік наголосив на потребі ґрунтовного реформування Греко-католицької церкви. Завданнями такого процесу мали би стати посилення контролю над діяльністю священників і вихованням семінаристів, використання деяких латинських практик під час богослужінь тощо [100, р. 474–475]. Особливо цікавим було висловлювання папи Лева XIII стосовно вживання латинських елементів греко-католицьким священством, яке «не устає примінювати деякі, звичайні у латинстві, вправи

¹ Текст адреси підготував о. Михайло Тупис. Професор о. Ом. Огоновський редагував україномовний текст звернення, а на латинську мову текст привітання переклав о. І. Дольницький [84, s. 34–35].

в побожності; бо в цей спосіб окремішність їх обряду грецького не буде нарушена, а натомість зв'язок з Церквою латинською і римською буде підпомагатись дуже кріпко» [279, с. 1].

Частина галицької громадськості, переважно русофільського та радикального спрямувань, зрозуміла слова римського понтифіка як заклик до затирання відмінностей між східним і латинським обрядами. В їхньому середовищі сформувалася думка про авторство тексту папської промови кардинала польського походження Мечислава Ледуховського під впливом галицького намісника К. Бадені [189–190].

Інформація про перспективу нівелювання різниці між візантійським і латинським обрядами, що нібито було погоджено між папою Левом XIII та архієпископом Сильвестром Сембратовичем, активізувала русофілів і радикалів. Унаслідок цього була спланована чергова демонстрація проти галицького митрополита, що була здійснена 8 червня 1893 року на вокзалі у Відні. У той час руська депутація поверталася з Рима. У купе вагона першого класу перебували С. Сембратович, Ю. Куїловський, о. А. Білецький та о. Г. Яцковський [191; 192]¹. За кілька хвилин до відправлення поїзда на пероні з'явилося близько 20 студентів Віденського університету у фраках і білих рукавичках. Четверо з них увійшли до вагона, де були церковні діячі. Вихованець юридичного факультету Роман Алексевич звернувся до львівського архієпископа з промовою, в якій спочатку вихваляв очільника Греко-католицької церкви, однак згодом звинуватив архієрея у зраді українського народу і греко-католицької традиції. Провокатора прогнали з поїзда. Після цього демонстранти обкидали купе зіпсованими продуктами [478, р. 120; 479, р. 448]. Під час інциденту на віденському вокзалі найбільших матеріальних збитків зазнав о. А. Білецький, який закривав собою митрополита. Значної шкоди було завдано і станіславівському єпископові Юліану Куїловському, якому демонстранти знищили щойно

¹ Перемишльський єпископ Юліан Пелеш залишився на кілька днів в Італії, щоб показати країну кирилошанину о. Константинові Чеховичу, який приїхав сюди вперше [113, с. 1].

куплену в Римі фіолетову ревендуру. Про це владика жалівся одному зі священників. Останній жартував, що Ю. Куїловський, який вирізнявся скромністю і невибагливістю в повсякденному житті, сам винен, оскільки поїхав у вагоні не другого, як завжди, а першого класу [420, с. 27].

Правоохоронні органи одразу ж відреагували¹. Демонстрація на вокзалі у Відні була спланована русофілами в тісній співпраці з радикалами, однак останні становили незначний відсоток провокаторів. Участь у протесті взяли члени місцевих товариств (русофільської «Буковини» і радикальної «Січі»²). Незабаром робилися неодноразові спроби розформування згаданих організацій³. Після нападу на митрополита русофіли разом із радикально налаштованим Іваном Франком⁴ оприлюднили російськомовний текст протесту проти політики С. Сембратовича та Лева XIII [466, с. 198].

Події у Відні набули загальноімперського розголосу. На львівському вокзалі 9 червня 1893 року архієпископа Сильвестра зустрічала делегація у складі представників церковної ієрархії та громадсько-політичних інституцій, яка, за словами редакторів «Галичанина», була організована намісником К. Бадені. Підтримати митрополита прийшли вихованці греко-

¹ Поліція одразу ж склала протоколи і виписала штрафи в розмірі 25 зл. р. двом студентам: Р. Алексевичу та Ю. Яворському (був провокатором на ювілейному концерті 19 лютого в Народному Домі у Львові) [191; 232]. Загалом було арештовано вісім осіб русофільського спрямування: 1) Роман Алексевиц; 2) Юліан Яворський; 3) Михайло Копистянський; 4) Володимир Лаврецький; 5) Йосиф Крушинський; 6) Володимир Щавинський; 7) Емілій Черлюнчакевич; 8) Климентій Руденський [193; 194]. Однак після трьох тижнів перебування у в'язниці віденські демонстранти були звільнені у зв'язку з відмовою С. Сембратовича доводити справу до суду. Таке рішення митрополит прийняв під впливом К. Бадені, який розумів, що резонанс цієї події міг виявитись не вигідним кожній із зацікавлених сторін [466, с. 197]. Проте Р. Алексевиц та Ю. Яворський були виключені зі студентства Віденського університету [196; 197].

² На початку свого функціонування руське об'єднання «Січ» у Відні ставило перед собою завдання «подати своїм членам вигоди літературного і товариського життя», що передбачало видання і популяризацію україномовної літератури та організацію тематичних вечорниць [79, арк. 1]. Згодом члени товариства віденських студентів розширили спектр своєї діяльності.

³ Так, на засіданні товариства «Січ» від 1 липня 1893 року, між іншим, обговорювали справу про рескрипт намісництва ерцгерцогства Нижньої Австрії про розформування згаданого вище об'єднання. Один із членів організації, Йосиф Патрицький, у своїй доповіді з цього питання вказав на право товариства оскаржувати таке розпорядження. Для розв'язання цієї проблеми з-поміж членів об'єднання було обрано уповноважених осіб [80, арк. 1–1 зв.].

⁴ В контексті згаданих подій вважаємо за потрібне коротко охарактеризувати ставлення Івана Франка до греко-католицького кліру другої половини XIX століття. Визнаючи духовенство основою української інтелігенції середини XIX століття [377, с. 246], видатний громадсько-політичний діяч був переконаний, що після 1848 року галицькі священники відігравали «непочесну роль» [376, с. 132]. Радикали, погляди яких поділяв І. Франко, поборювали Греко-католицьку церкву та її клір, що проявилось у створенні політичної партії з винятково світським представництвом [377, с. 248], несприйнятті ними українсько-польсько-австрійського порозуміння [454, с. 46] тощо.

католицької духовної семінарії з настоятелями, члени митрополичої капітули, представники парафіяльного духовенства, катехити народних і середніх шкіл, учителі гімназії з директором Едвардом Харкевичем, О. Барвінський, Д. Савчак, В. Шухевич, К. Левицький, Т. Бережницький, Я. Кулачковський та інші духовні і світські особи [33, арк. 40; 274, с. 1]. Після звернень присутніх із висловленням довіри та співчуття¹ митрополит заявив: «Прошу мені вірити, що я, як син нашого малоруського народу мав і завжди буду мати на увазі лише благо церкви і народу. Якщо би виявилось, що я в чому-небудь зробив промах, то я готовий кожної хвилини від зробленого відступити, якщо би лише таке відступлення принесло користь нашому народу» [274, с. 1]. Слова архієрея свідчили про його впевненість у правильності своїх дій та бажання докладати максимальних зусиль для зміцнення і розвитку Греко-католицької церкви та українського народу.

Упродовж кількох наступних днів С. Сембратович приймав численних відвідувачів, які висловлювали співчуття з приводу віденської демонстрації². Показовим був візит групи народовців у складі Ю. Романчука, О. Барвінського, Т. Бережницький, Ом. Огоновського і Д. Савчака. Вони висловили довіру очільникові Греко-католицької церкви і своє обурення стосовно інциденту на вокзалі у Відні. Разом з тим народовці просили митрополита Сильвестра прояснити чутки про реформування Греко-католицької церкви, спрямованого на затирання різниці між східним і латинським обрядами, зміну керівництва ГКДС на василіанське, внесення поправок до рішень Львівського собору 1891 року. Стосовно можливих обрядових реформ архієрей зазначив: «Ні я, ні в Римі зовсім не думають про введення якоїсь новизни з латинського обряду, а йдеться лише про

¹ Архіпресвітер о. М. Сингалевиц виступив із промовою до митрополита, у якій підтвердив вірність греко-католицького духовенства римському престолу і визнав плідну роботу С. Сембратовича на благо Церкви і народу. Згодом Д. Савчак звернувся до архієпископа від імені світських осіб. Він висловив довіру очільникові Греко-католицької церкви та співчуття з приводу інциденту на віденському вокзалі [33, арк. 40–40 зв.; 274, с. 1].

² Галицького митрополита відвідали представники крайового віділу на чолі з маршалком Є. Сангушком, члени ради Львова, римо-католицький архієпископ Северин Моравський та інші [33, арк. 42]. Прем'єр-міністр Австро-Угорщини Едвард Таффе також телеграфував свої співчуття С. Сембратовичу [466, с. 196].

підтвердження того, що вже давніше в нас прийнялось і вкоренилось...» [307, с. 1]. Таким чином, С. Сембратович фактично повторив слова папи Лева XIII про використання греко-католицькими священиками під час богослужінь латинських практик [279, с. 1]. Митрополит заперечив імовірність управління ГКДС оо. єзуїтами чи оо. василіанами, оскільки призначив настоятелем «свого мужа повного довір'я», крилошанина о. Лева Туркевича. С. Сембратович також підтвердив можливість зміни рішень Львівського провінційного собору 1891 року, наголосивши на незначущості поправок [307, с. 1].

Таким чином, очільник Греко-католицької церкви заспокоїв руських делегатів, які були стурбовані перспективою посилення процесів латинізації та ополячення. Разом з тим доволі різкий тон розмови народовців із митрополитом засвідчив падіння його авторитету в українському політичному середовищі.

Віденська демонстрація стала приводом для внесення змін до освітньої системи Греко-католицької церкви. Цісарський указ про розформування руської семінарії при церкві Святої Варвари у Відні та реорганізацію ГКДС у Львові був підписаний 13 липня 1893 року. Замість Львівської ГКДС, згідно з постановою монарха, планувалося утворення трьох єпархіальних духовних семінарій (у Львові, Перемишлі і Станіславові) [284, с. 1–2; 285, с.1–2; 409, с. 268; 466, с. 155].

Згадані навчальні заклади були головними осередками виховання парафіяльного греко-католицького кліру. Особливе місце в навчально-виховному процесі майбутніх духовних належало безпосереднім настоятелям цих установ, які в умовах різнобічності гасел політичних і громадських організацій могли впливати на формування суспільно-політичної позиції прийдешніх священиків. Під час управління Галицькою митрополією Сильвестра Сембратовича ректорами ГКДС у Львові призначали осіб, погляди яких були наближеними до курсу архієрея: о. Олександр Лешкович Бачинський (1883–1893), який прагнув зберегти в семінарії «партійно-

нейтральний дух», і виразно проукраїнськи орієнтований о. Лев Туркевич (1893–1902) [33, арк. 2; 373, с. 153–158]. Варто зазначити, що львівський архієпископ контролював висвячення випускників ГКДС. Зокрема, він тільки за погодженням із Конгрегацією пропаганди віри давав дозвіл на отримання ієрейських свячень неповнолітнім «питомцям» семінарії, але тільки в тому разі, якщо вік був єдиною причиною відтермінування цього процесу. Протягом 1893–1897 років, рукоположеними на священників були 23 таких особи [54, арк. 35–65].

Керівництво духовної семінарії у Львові, з якої виходила основна частина політично впливового греко-католицького духовенства, не влаштувало польських діячів. Тому з початком 1890-х років у середовищі останніх визріла ідея розформування духовної семінарії у Відні та реорганізація ГКДС у Львові. Намісник К. Бадені та кардинал М. Ледуховський активно намагалися її реалізувати. Проводячи таку реформу, «поляки гадали, що вибивають ґрунт з-під ніг москвофілів» [466, с. 156]. Після оприлюднення згаданої постанови австрійського монарха в галицькій пресі розгорнулася широка дискусія стосовно причин такого реформування. Одні видання («Przegląd», «Gazeta Narodowa») вказували на віддаленість віденської та великі розміри львівської духовних семінарій. Інші газети («Галичанин», «Діло») головним каталізатором цього процесу вважали політичні мотиви польських діячів.

Справу реформування греко-католицьких духовних семінарій обговорювали на засіданнях Галицького крайового сейму. Українські депутати, висловлюючи своє невдоволення цісарським рескриптом, вимагали чіткого формулювання причин розгортання такої акції та окреслення механізму запланованих перетворень [39, арк. 7–10].

Проблема реформування духовних семінарій була переглянута 1903 року митрополитом Андреем Шептицьким (1901–1944) [478, р. 119]. Зрештою, усі питання з організації єпархіального навчально-виховного

закладу у Станіславові було вирішено 1907 року [385, с. 139-140], а в Перемишлі – 1912-го [384, с. 137–138].

Звичайно, реформа освіти греко-католицького духовенства не обійшлася без втручання польських діячів, які хотіли використати будь-яку можливість для посилення свого впливу на українців. Однак потребу реорганізації семінарій чітко усвідомлювали як представники віденського двору і папської столиці, так і керівники Греко-католицької церкви.

У роки управління Сильвестра Сембратовича Галицькою митрополією Греко-католицька церква неодноразово була ініціатором та учасником відзначення пам'ятних дат. Такі заходи були спрямовані не лише з метою прояву лояльності папській столиці та віденському уряду, але й для консолідації українців. Однак інколи результати подібних акцій були протилежними до очікуваних. Маніфестації час від часу супроводжувалися реакцією громадськості на національно-політичну ситуацію в Галичині. Об'єктом невдоволення ставав глава Греко-католицької церкви, який постійно проявляв свої проримські орієнтири. Тому серед українських політиків, частини священників і мирян, які не поділяли позицію митрополита, було помітно зниження його авторитету.

5.2. Участь у католицьких вічах

Зміцненню взаємозв'язків Галицької митрополії та апостольської столиці сприяли спроби римської курії, уособленої Левом XIII, налагодити міжконфесійний діалог, зокрема розбудувати католицизм східного обряду [356, с. 229], а також лояльна до папської столиці позиція глави Греко-католицької церкви. Однією з форм вираження та реалізації проримських поглядів митрополита Сильвестра Сембратовича була його участь у католицьких вічах. Вони являли собою кількадевне зібрання духовенства і

вірних з метою пропагування вчення та вирішення актуальних питань діяльності Католицької церкви.

За часів Сильвестра Сембратовича було проведено два католицькі віча: у Кракові (4–6 липня 1893 року) [195; 500, s. 215] і Львові (7–9 липня 1896 року) [61; 500, s. 215]. На першому з них, присвяченому темі суспільної науки Лева XIII, львівський архієпископ закликав до розмежування церковно-обрядових і політичних справ з метою укріплення в Галичині католицького вчення: «Необхідно пізнати наші стремління і потреби... І хоч би між русинами і поляками були розголоси в політичних справах, то в області віри не повинно бути розголосів і в тій області повинні обидва народи подати собі руки, а то вийде в нашу спільну користь» [157, с. 2]. Промова митрополита Сильвестра, виголошена 4 липня українською мовою, була розцінена як реакція на віденську демонстрацію [115, с. 1–2]. Архієрей, називаючи «твердження російської преси та її прихильників, що перехід на православ'я це ніщо інше, як лише "возз'єднання" або получення з давньою церквою», історичною брехнею [33, арк. 43 зв.], наголошував на значенні Католицької церкви для національної ідентифікації галицьких українців¹.

Під час проведення Краківського віча 1893 року очільник Греко-католицької церкви спілкувався з о. Антоном Стояном, ініціатором створення у Велеграді (сучасна Чеська Республіка) «Апостоляту святих Кирила і Мефодія», що було покликане поширювати ідеї екуменізму серед слов'янських народів [354]. Саме під впливом о. А. Стояна галицький митрополит 14 липня 1894 року затвердив для Львівської архієпархії статуту згаданого вище об'єднання [500, s. 215].

Це заклало підвалини для активної діяльності в цьому напрямі майбутнього митрополита Андрея Шептицького. Останній був ініціатором і духовним провідником Велеградських з'їздів (конгресів), скликаних з

¹ Крім цього, у польській пресі писали, що С. Сембратович бачив «...благо українсько-руського народу не у схизмі, не в штунді, не в нігілізмі, а в католицькій церкві ...», яка «...може охоронити руську національну індивідуальність» [269, с. 2].

метою включення представників Східних церков до християнського екуменічного руху [354; 414].

У зв'язку зі святкуванням 300-ліття Берестейської унії проведення католицького віча у Львові було перенесено з 1895 року на рік пізніше [61, арк. 7; 84, с. 64–106; 85, с. 1–22; 116, с. 106–108]. Тому захід було організовано в липні 1896 року.

У своїй промові на першому засіданні архієпископ Сильвестр висловив шану і вдячність папі римському [111, с. 341–350], а також наголосив на значущості Греко-католицької церкви для запобігання підвищенню інтенсивності російських впливів: «...то бережим також свято Унії Церковної, бо лиш на тій підставі будемо могли разом, як сини св. Церкви кат. Русини і Поляки трудитись для спільного добра і поборювати ворога нам спільного» [111, с. 350]. Наведені слова свідчать про сподівання митрополита на досягнення польсько-українського порозуміння.

Після католицького віча у Львові галицькі українці характеризували С. Сембратовича, з одного боку, як відповідального виконавця безпосередніх душпастирських обов'язків («Головною рисою кардинала Сембратовича є точне і безоглядне виконання обов'язку... Проникнутий наскрізь, цілою душею і цілим серцем свідомістю обов'язків, положених на нього почесним становищем в ієрархії церкви і взагалі як найвищого достойника русько-уніатської церкви, проникнутий він також глибоко розумінням і свідомості громадської відповідальності в виду Бога, власної совісті і накінець в виду підопічного його пастирської влади народа» [33, арк. 47–47 зв.]), а з другого – як об'єкта маніпуляцій у політичних відносинах («Відомо, що в найближчому його (Сильвестра Сембратовича. – *Д. К.*) оточенні знаходяться до сьогодні рішучі його політичні противники, з якими однак він живе і працює разом у найбільшій згоді...» [33, арк. 48 арк.]).

Під час проведення католицьких віч галицький митрополит декларував вірність апостольському престолові. Сильвестр Сембратович наголошував на значенні латинського обряду для поборювання православних

впливів. Греко-католицьку церкву він вважав одним з основних виразників української національної ідентифікації. Він бачив розвиток галицьких русинів у порозумінні з поляками. Крім цього, саме участь у католицьких вічах спонукала митрополита до розгортання екуменічної діяльності, яку активізували і реалізовували його наступники.

5.3. Єпархіальні синоди 1897–1898 років

Організація єпархіальних синодів кінця 90-х років XIX століття в Галицькій митрополії була зумовлена необхідністю затвердження місцевим духовенством апробованих у Ватикані рішень Львівського собору 1891 року. Перебіг зібрань відобразив складність соборних питань.

Проведення єпархіальних синодів у всіх трьох церковних областях Галицької митрополії було заплановано на 28–30 вересня 1897 року [244–246]. Проте в силу певних об'єктивних обставин духовні зібрання відбулися неодноразово: у Станіславові – 28–30 вересня 1897 року [247]; у Львові – 7–9 грудня 1897 року¹; у Перемишлі – 1–3 листопада 1898 року [83, s. 1–6; 305, с. 1–2]².

Синоди були організовані подібно до провінційного собору. Після зачитування соборних постанов на засіданнях синоду духовенству надавалося право вносити власні поправки і пропозиції.

Священики Перемишльської єпархії, скориставшись цією можливістю, консолідовано виступили зі своїми ініціативами у справах дяків, парафіяльного духовенства, шкільництва тощо [83, s. 52–56]. Незважаючи на підписання значною частиною учасників синоду в

¹ Проведення Львівського архієпархіального синоду двічі переносилося (на 12–14 жовтня і на 7–9 грудня 1897 року) у зв'язку із хворобою митрополита Сильвестра Сембратовича [37; 245; 246; 248; 249].

² На Перемишльському синоді головував єпископ Константин Чехович, який очолив єпархію після смерті Юліана Пелеша. Серед причин зволікання із проведенням синодального зібрання виділяють зміну на єпископській катедрі та бажання уникнути протесту місцевого духовенства проти змінених постанов [104, с. 21].

Перемишлі протесту проти зміни рішення про духовні семінарії, отці «в мирі і спокої виміняли свої думки між собою, висказали Преосвященному свої бажання і розійшлися так між собою, як і з своїм Єпископом Константином (Чеховичем. – *Д. К.*) в найбільшій любові та гармонії і з піднесеним почуттям повернули...» [305, с. 1].

Проте далеко не весь клір митрополії зумів використати право внесення поправок до ухвал собору на єпархіальних синодах. На синодальному зібранні у Львові через витрату значного часу на зачитування соборних постанов і важкий стан здоров'я митрополита справа навіть не дійшла до розгляду пропозицій духовенства, хоча «багато справ були вельми пекучі і клір покладав всяку надію, що вони будуть обговорені та розпочнуться бодай вступні праці до їх полагодження» [251, с. 3].

Запрошені на місцевий синод священики Станіславівської єпархії, жоден з яких не брав участі в соборному скликанні (!)¹, не були ознайомлені з ухваленими 1891 року рішеннями і не могли прослідкувати змін, зроблених у Римі. Тому вони не протестували проти ухвалення затверджених апостольським престолом постанов провінційного духовного зібрання [104, с. 20–21]. Таким чином, церковна верхівка намагалася уникнути несприйняття парафіяльним кліром апробованих римською курією ухвал Львівського собору 1891 року, однак запобігти протестам духовенства їй не вдалося.

Питання celibату, що викликало на Львівському соборі найгострішу полеміку, було вирішено на користь віденської нунціатури, папського престолу, польських політичних і релігійних сил та галицького митрополита. Ухвалений більшістю духовенства проект постанови, що регулювала функціонування духовних семінарій, був змінений в опублікованих рішеннях собору. Текст затвердженого 1891 року рішення був такий: «Настоящий Синод провінціональний ісповідує твердо ученіє святої соборної

¹ Очевидно, станіславівський єпископський ординаріат з метою уникнення протестів цілеспрямовано запросив на синод «угодних» священиків. На користь цієї думки виступає й факт головування на синодальному зібранні аполітичного владики Юліана Куїловського [104, с. 21].

католическої церкви, що стан безженний совершенніший єсть від стану супружого по словам св. Апостола Павла: «Оженивийся добре творить, не женивийся лучше творить». Но понеже дальше Спаситель у св. Матея говорить, що «могій вмістити да вмістить», потому стан безженний яко совершенніший єсть тільки совітом євангельським і не може нікому намітуватися з гори, а задля того Церков свята супружество священників восточної Церкви всегда за законне і дозволене считала і считає, для рускої католическої же тоє призвоень і на дальше полишає, що укончивші богословські науки перед рукоположенем мають свободу по даной благодаті Божої або женитися або остатися безженними, - потому настояний Синод постановлює, щоби тоє призвоень і совершенна свобода на дальше для руско католическої Церкви лишали і нікому в тім вигляді з сторони настоятельства семінарій не давалося наставанем жадне насиліє. Свобідно ім лише єсть із взгляда на оправданий пожиток і потребу руско католическої Церкви тих, котрі заявили своє намірене остатися безженними, в тім їх святім наміренію утверждати благим і розсудним совітом, звертаючи однако їх вніманіє на слова Апостола, котрий говорить: «лучше єсть женитися, як разжизатися»» [104, с. 13–14; 480, с. 654–655]. Оpubлікована 1896 року ухвала така: «Синод сей вправді кріпко визнає, що стан безженний єсть совершенніший от стану супружеского, після слів Апостола: «не оженивийся печется о Господніх како угодити Господеві; а оженивийся печется о мірських, како угодити жені, разділися». Понеже однакож Церков католицка з важних причин дозволяла і дозволяє, щоби клірики нашого обряда перед рукоположенем, або поставлені в низших чинах, мали свободу після благодати даної їм Богом, або в безженстві завсіди перебувати, що було би найлучше, або женитися з дівицею, Синод, признаючи сю свободу і полишаючи ю ненарушною, всетаки зі взгляду на пожиток і потребу нашої Церкви, упоминає настоятелів Семінарій, щоби питомців добре рукоположених до прийняття безженства, благосклонною і розумною радою

в тім постановленю удержували і утверджували» [96, с. 216–217; 104, с. 21–22; 372, с. 125; 480, с. 656].

По-перше, незважаючи на опозицію священників, до тексту ухвали було додано слова святого апостола Павла «неодружений піклується про Господнє, як угодити Господеві; а одружений піклується про світське, як угодити дружині».

По-друге, на відміну від прийнятого на соборі проекту постанови, де передбачалася лише порада целібату як досконалішого стану, ніж подружнє життя, керівництву духовних семінарій надавалися вказівки стосовно наполегливого заохочення майбутніх отців до безшлюбності.

Такі виправлення зводили нанівець усі спроби соборного духовенства вирішити проблему «безженства» позитивно для себе. Крім того, до ухвали собору про заборону семінаристам одружуватись перед завершенням навчання було додано пункт про заручини, згідно з яким «питомцям» не дозволялося ставати нареченими під час навчального процесу [104, с. 24–25]. Така модифікація суперечила попереднім рішенням собору.

Змінені положення постанов у справі подружнього життя духовенства стали причиною протестів галицьких священників на єпархіальних синодах. Виправлені ухвали оскаржили 36 отців Львівської архієпархії та 92 ієреї Перемишльського єпископства. У згаданих протестах інформувалося про незгоду кліру опублікованою постановою і наводився текст ухваленого на соборі рішення [104, с. 22–24; 480, с. 669–670].

Пояснення митрополита Сильвестра Сембратовича, дані на вимогу священників після Львівського архієпархіального синоду, про подання на затвердження до Рима двох проектів ухвали про семінарії (прийнятий більшістю духовенства на соборі та першочерговий, що містив неапробовані соборним кліром положення), не задовольнили клір. Це дало підстави вважати, що незалежно від авторства схваленої у Ватикані постанови (був це

С. Сембратович чи А. Чяска)¹, намір введення безшлюбності для греко-католицького духовенства формувався під тиском польських релігійних і політичних сил [372, с. 126-127]. Проте слід зауважити, що, зважаючи на свій світогляд, львівський архієпископ не чинив жодного спротиву такому впливові. Більше того, активно підтримуючи подібні нововведення, він прагнув підвищити релігійність і моральність кліру.

Затвержені рішення собору, що визначали статус і повноваження греко-католицьких архієреїв, також не повною мірою задовольняли галицьке духовенство. Якщо учасники соборного зібрання прийняли аргументи папського делегата стосовно неможливості вирішення на соборі питань про створення патріархату і формування відповідного представництва Греко-католицької церкви у Римі, то у справі висвячення та номінації єпископів вони рішуче відстоювали свою позицію. Як наслідок, було скасовано постанову Замойського собору, що надавала можливість очолити єпархію тільки монахам-василіанам. Згідно з апробованими Конгрегацією поширення віри рішеннями Львівського собору 1891 року, єпископську хіротонію міг отримати й представник неодруженого духовенства. Проте ця ухвала також зазнала змін у Римі, оскільки на соборі було прийнято постанову про можливість надання архієрейських свячень не лише celebсам, але й удівцям [104, с. 25–27]². Наведену модифікацію згаданої ухвали розкритикували синодальні священники. Однак така зміна була пов'язана з тим, що папська столиця і до цього часу не дозволяла висвячувати на єпископів вдівців.

З метою запобігання наростанню опозиційних настроїв архієпархіального кліру з приводу змінених у Римі рішень провінційного собору митрополит Сильвестр Сембратович на синоді у Львові 1897 року вирішив остаточно владнати проблему «ковпаків». Прихильники (греко-

¹ В історіографії саме ці особи розглядаються як ініціатори внесення змін до соборних рішень у Римі, однак сучасні дослідники схиляються до думки про авторство виправлених постанов папського представника [343, с. 167; 344, с. 91].

² Ухвала була використана ще за часів Сильвестра Сембратовича, коли папський престол відхилив кандидатуру о. Івана Чапельського на посаду львівського єпископа-суфрагана через його вдівство [104, с. 26].

католицька верхівка) і противники (Міністерство віросповідань та освіти Австро-Угорщини і Конгрегація поширення віри) вели дискусії навколо цього питання ще за часів Йосифа Сембратовича. У Відні та Римі носіння греко-католицькими священиками «ковпаків» розцінювалось як прояв православних впливів. Унаслідок цього 1881 року така традиція була заборонена папською столицею [478, р. 66–67]. Однак рішенням віденської нунціатури від 11 квітня 1894 року дозволялося часткове (лише крилошанам) використання «ковпаків» шестигранної форми фіолетового кольору. Ухвала нунція від 23 березня 1895 року [273, с. 128–130] узаконила, а розпорядження митрополита Сильвестра Сембратовича від 25 червня того ж року [50, арк. 1–1 зв.] затвердило вживання «ковпаків» такої ж форми, але чорного кольору всім парафіяльним священикам. Право греко-католицького кліру на використання даної практики було апробовано синодальними постановами [344, с. 91].

Попри всі проблеми і суперечності у процесі затвердження рішень Львівського провінційного собору Греко-католицької церкви, Сильвестр Сембратович наголошував на важливості та цінності постанов духовного зібрання 1891 року: «Маємо, возлюблені Отці, постанови, наставлення і упомнення, складені Собором провінціальним в р. 1891 і теперішнім Синодом дієцезіальним, котрі красоту і силу нашого св. обряду на славу Бога, на добро нашого Клира і народу підносять. [...] Сими синодальними постановами утворене зістало в нашім обряді величаве тіло, що вже на перший вид стихає; треба його ще тепер лише оживити, животворного духа в нього влити. А духа того уділить ВЧ. Духовенство взагалі тілу цьому тим, що до тих постанов стисло застосується і совісно буде їх виконувати; а тим чином впровадить всюди ту однообразність, яка в нашому обряді є конче потрібна» [106, с. 197].

Підтвердженням важливості цих рішень є той факт, що на основі соборних ухвал укладалася значна частина літургічних книг кінця XIX –

початку ХХ століття [478, р. 120-121]. Багато постанов Львівського собору 1891 року не втрачають чинності і досі.

Митрополит Сильвестр Сембратович доклав чималі зусилля для затвердження протегованих ним соборних рішень на єпархіальних синодах, зокрема ухвали про духовні семінарії (через яку робилися спроби введення celibату). Він намагався здобути прихильність невдоволеного кліру шляхом апробації давніх традицій східного обряду. Зрештою, кардинал Сембратович високо оцінював значущість постанов Львівського собору 1891 року, які регулювали питання організації церковного життя Галицької митрополії.

5.4. Організація парафіяльного життя

Проримські погляди і соціальні ініціативи митрополита Сильвестра Сембратовича проявлялися в організації ним парафіяльного життя. Він намагався спрямовувати власні дії на підвищення моральності та релігійності галицьких українців.

Львівський архієпископ, протиставляючи свої церковні та політичні орієнтири поглядам свого попередника, в окремих справах усе ж наслідував дядька і колишнього очільника Греко-католицької церкви Йосифа Сембратовича. С. Сембратович реалізовував деякі соціальні починання свого попередника. Зокрема, він намагався активізувати розпочату дядьком антиалкогольну кампанію. Свідченням цього є статті відповідного змісту, поміщені в часописах, що перебували під впливом митрополита Сильвестра [122; 268].

Сильвестр Сембратович піклувався про становище греко-католицьких парафій усієї Львівської архієпархії. Він вирішував справи окремих релігійних громад. Зокрема, 1897 року він розпочав розгляд скарги парафіян с. Мільне Залозецького деканату на свого священника о. Івана

Стефановича, який вів аморальний спосіб життя¹. Проте через передчасну смерть не зміг довести справу до кінця.

Одним із душпастирських обов'язків С. Сембратовича було освячення храмів. Протягом 1892–1895 років він освятив церкви в парафіях м. Сколе Скольського деканату (19 листопада 1892 року) [224, с. 1], с. Довга Калушського деканату (28 січня 1893 року) [226, с. 1], м. Щирець Щирецького деканату (20 вересня 1893 року) [33, арк. 44; 198, с. 2–3], м. Дашава Стрийського деканату (10 грудня 1893 року) [33, арк. 44; 199, с. 3] і с. Стронибаби Олеського деканату (23 травня 1895 року) [236, с. 2]. Такі події, зазвичай, відбувалися урочисто. Так, освячення храму в м. Щирець відвідало близько 8 тис. мирян, 800 з яких прийняли тайни Святої Сповіді і Святого Причастя [33, арк. 44].

Яскравим прикладом того, що митрополит Сильвестр Сембратович був прихильником латинських практик, було функціонування Святоюрської парафії у Львові наприкінці XIX століття. Як прибічник запровадження celibату, він старався залучати до виконання душпастирських функцій при архікатедральному храмі неодружених священиків. Як наслідок, при соборі Святого Юра літургичні відправи і церковні обряди проводило дев'ять духовних-целібсів. У той же час при решті церков Львова не було жодного неодруженого священика [397, с. 120]. Духовенство цієї парафії запроваджувало релігійні практики латинського обряду в богослужіннях та облаштуванні храму [397, с. 120]. Це зумовило звинувачення митрополита у пропаганді латинізації та полонізації. Такі закиди лунали з боку русофілів і мали політичний характер. Однак латинські нововведення зміцнювали позиції греко-католиків у Львові і доводили потребу поширення подібних практик на усій території Галицької митрополії [399, с. 81–82].

Інколи подібні прозахідні ініціативи С. Сембратовича розв'язували руки польським діячам, які, користуючись впливами в Римі, намагалися

¹ За словами вірних, їхній парох «деморалізує нарід через то, що сам віддається зводженням так кобіт, яко і дівчат з дороги чесноти, багато дітей є неправого ложа від нього походящих...» [52, арк. 19-20 зв.].

посилити окатоличення та ополячення галицьких українців. Показовим став декрет, виданий 18 серпня 1893 року, що узаконював здійснення святих тайн для католиків східного обряду в костелі за відсутності в населеному пункті греко-католицького храму. Попри те, що постанова передбачала зворотний процес (надання за певних обставин тайнств латинникам у церквах), русофіли вбачали в такому рішенні загрозу нівелювання відмінностей між греко- і римо-католицькими традиціями [183, с. 1]. Насправді ж такі кроки можна розцінювати як потребу для греко-католицького духовенства і вірних.

Організація парафіяльного життя митрополитом Сильвестром Сембратовичем була спрямована на поліпшення моральності та релігійності греко-католицького духовенства і мирян. Поряд із проримським спрямуванням діяльності архієрея, проявлялися його соціальні ініціативи. Зокрема, він намагався розв'язати проблему надмірного вживання населенням спиртних напоїв, регулювати питання взаємовідносин парохів і вірних, формувати високоморальне священство.

5.5. Духовно-благодійні та освітні об'єднання.

Харитативна діяльність

З метою розвитку Греко-католицької церкви і підвищення релігійного та морального рівня населення митрополит Сильвестр Сембратович проводив активну соціальну роботу. Його значна заслуга полягає в організації та підтримці духовно-благодійних та освітніх об'єднань. Він особливу увагу надавав благодійній роботі, напрями якої засвідчують його старання підвищити освітній рівень руського населення і виховати вірність галицьких українців Греко-католицькій церкві та своєму народові.

Ще зі середини 1880-х років архієрей пропагував ідею створення Товариства взаємодопомоги дяків [178–180], що була реалізована 1890 року.

Основною метою згаданої вище організації було надання матеріальної та моральної підтримки останнім [344, с. 92].

Товариство святого апостола Павла, засноване 1891 року, організовувало реколекції для кліру і духовні місії для вірних [55, арк. 1–4 зв.; 433, с. 210–211; 500, s. 216]¹. Окрім зазначеного головного завдання, члени цього об'єднання виконували роль посередника при закупівлі та поширенні релігійних книг і часописів, займалися видавництвом церковної літератури, формували при храмах хоріві колективи тощо [55, арк. 2 зв.]. Митрополит Сильвестр сприяв ефективній діяльності Товариства святого апостола Павла, Так, 25 листопада 1896 року до митрополичого ординаріату звернулася громада м. Перемишляни Бібрецького деканату з проханням надати матеріальну допомогу від віділу згаданого об'єднання місцевому парохіві о. Корнелію Соловському, який на той час був паралізований і практично не отримував жодних доходів. Питання було вирішено позитивно [53, арк. 66–67].

За підтримки С. Сембратовича 1892 року було затверджено статут Згромадження Службниць Пречистої Діви Марії під проводом ЧСВВ, члени якого доглядали за хворими та опікувалися дитячими дошкільними закладами [344, с. 92]. Галицький митрополит передав цій інституції три будинки [500, s. 216]. Він всіляко сприяв активній діяльності Згромадження Службниць Пречистої Діви Марії². Своім розпорядженням від 2 березня 1897 року він передав згадане об'єднання у підпорядкування Василіанського чину [77, арк. 1–2].

За сприяння митрополита 1896 року організовано Товариство святого апостола Петра, основним завданням якого була матеріальна підтримка парафіяльних урядів, що займалися будівництвом, реставрацією чи облаштуванням храмів. Релігійна громада повинна була подати до деканату

¹ Детальніше про діяльність Товариства святого апостола Павла дивись у дослідженні Наталії Колб [399, с. 55–62].

² Митрополит втілював у життя ідею заснування аналогічних об'єднань в Уневі, Крилосі, Перегінську тощо [250, с. 3]. Він зумів реалізувати ініціативу створення такого згромадження в Уневі [33, арк. 13].

обґрунтоване парохом прохання про допомогу, яке затверджував представник деканального віділу. Лише тоді парафія могла отримати матеріальну підтримку у формі фінансових коштів, церковних речей, планів будівництва чи реконструкції храму тощо [56, арк. 1–6; 309, с. 350–361].

Покровителем згаданих товариств був сам митрополит. Основу грошового фонду більшості вказаних об'єднань формували державні дотації, добровільні фундації та членські внески. Вступний і річний членський внесок Товариства святого апостола Павла і Товариства святого апостола Петра становили відповідно 1 і 2 злотих ринських [55, арк. 3; 56, арк. 3]. Так, річний дохід Товариства святого апостола Павла від членських внесків 1897 року – майже 440 злотих ринських [55, арк. 15].

Такі організації співпрацювали з представницькими органами державної влади. Так, 28 грудня 1897 року Товариство взаємодопомоги дяків подало петицію до Галицького крайового сейму з вимогою визначити сталу платню в розмірі 120 злотих ринських і надавати дотації з урядової казни не тільки дякам, але й дяківським вдовам і сиротам [57, арк. 1–2 зв.]. Митрополит Сильвестр Сембратович ініціював також підвищення доходів греко-католицького кліру і зростання фонду для священницьких удів та сиріт [500, s. 216].

Він енергійно підтримував функціонування діючих церковних та освітніх об'єднань і засновував нові організації подібного спрямування. С. Сембратович з успіхом ініціював збільшення державної субвенції для Вдовичо-сирітського фонду та встановлення сталих річних виплат дружинам і дітям померлих греко-католицьких священників. Такі питання митрополит піднімав у листуванні з послом до австрійського парламенту Олександром Барвінським. Зокрема, 23 березня 1898 року С. Сембратович пропонував установити субвенцію для Вдовичо-сирітського фонду в розмірі 150 тисяч злотих ринських [27, арк. 1–2]. Уже 1 квітня О. Барвінський повідомив львівського архієпископа про внесення такої ініціативи на обговорення до

Державної ради та інформував про підтримку згаданого законопроекту міністра фінансів Австро-Угорщини Йосифа Кайцля [58, арк. 1].

С. Сембратович енергійно працював у напрямі створення нових релігійно-освітніх об'єднань. На базі заснованої ним ще 1884 року школи для дівчат, якою управляли сестри-василіанки, він 1897-го сформував Руський дівочий інститут у Львові, а також створив фонд для цього закладу [315, с. 317–322; 500, с. 216]¹. У стінах згаданої інституції дівчат виховували в душі вірності греко-католицькому обрядові та українському народові [344, с. 93]. Львівський архієпископ планував організувати аналогічну навчально-виховну установу для хлопців (Інститут святого Йосафата) [344, с. 93; 500, с. 216], однак не встиг втілити цю ідею в життя.

Багатолітні старання митрополита Сильвестра і фінансова підтримка цісаря² сприяли підписанню папою Левом XIII 18 грудня 1897 року булли про реорганізацію грецької колегії в Римі в окрему інституцію для українців – Колегіум Рутенум [100, р. 485–486; 500, с. 215–216].

Одним із напрямів соціальної діяльності Сильвестра Сембратовича були благодійні пожертви. Значна частина його дарувань йшла на допомогу учням і вчителям. Вище уже згадувалось про фундацію С. Сембратовича на Руський дівочий інститут у Львові. У своєму заповіті митрополит відписав частину коштів на спроектований ним фонд Інституту святого Йосафата для хлопців [33, арк. 80 а–80 б]. Частими були благодійні внески архієрея на користь товариств, що опікувалися бідною шкільною та гімназійною руською молоддю, а також учителями. Неодноразові пожертви від нього отримували львівські товариства «Шкільна поміч»³, що формувало спеціальні фонди для забезпечення учнів із бідних сімей житлом, харчуванням, одягом, навчальними посібниками тощо, «Руслан»⁴, яке

¹ Митрополит навіть подарував будинок для установи на вул. Длугоша, 17, вартістю 50 тис. зл. р. [33, арк. 53].

² Австрійський монарх фондував для закладу 100 тис. зл. р. [33, арк. 12].

³ Наприкінці 1895 року виділ «Шкільної помочі» одержав від митрополита Сильвестра 200 зл. р. [241, с. 3].

⁴ Архієпископ 1895 року пожертвував товариству «Руслан» 300 зл. р. [241, с. 3], а 1897-го – 150 зл. р. [33, арк. 53 зв.; 252, с. 3].

займалось опікою убогими українськими гімназистами, Руське педагогічне товариство¹, що матеріально підтримувало вчителів, та інші. Окрім допомоги львівським організаціям, С. Сембратович робив часті благодійні внески на користь аналогічних провінційних установ².

З метою розвитку Греко-католицької церкви львівський архієпископ виділяв кошти на підтримку духовенства і чернецтва. Він жертвував грошові суми на Вдовичо-сирітський фонд, реставрацію храму Святих Петра і Павла у Львові³, відновлення іконостаса жіночого монастиря ЧСВВ у Словіті⁴ тощо.

Не забував кардинал Сембратович і про свою «малу батьківщину». На позолочення престолу та іконостаса і розмалювання церкви в с. Дошниця Ясельського повіту, де народився прийдешній галицький митрополит, він виділив 3 тис. 600 зл. р. [40, арк. 72, 74].

Створення і підтримка духовно-благодійних та освітніх організацій, а також благодійні пожертви С. Сембратовича були основними аспектами його соціальної діяльності. Галицький митрополит намагався підвищити освітній рівень і поліпшити матеріальне становище греко-католицького кліру та вірних.

5.6. Державні і церковні відзнаки

Лояльність митрополита Сильвестра Сембратовича до віденського двору та папської столиці схвалювало далеко не все галицьке суспільство. Яскравими свідченнями опозиції частини руського населення до нього були

¹ На допоміжний фонд для народних учителів при Руському педагогічному товаристві у Львові кардинал Сембратович 1897 року виділив грошову суму в розмірі 100 зл. р. [242, с. 3].

² Так, 1895 року по 100 зл. р. від галицького митрополита отримали руські бурси в Тернополі, Бродах, Золочеві, Бережанах і Стрию [241, с. 3]. На початку 1898 року архієпископ жертвував по 50 зл. р. на Бережанський і Тернопільський [253, с. 3] руські навчально-виховні заклади. У своєму тестаменті від 9 вересня 1897 року церковний діяч відписав львівським і провінційним українським бурсам 30 тис. зл. р. [33, арк. 80 а–80 б; 156, с. 2]. Кошти, повна виплата яких одразу була неможливою, були розподілені на засіданні езекуторів заповіту 1901 року, коли вдалося отримати шосту частину відписаних у тестаменті грошей: руським бурсам у Тернополі – 3,5 тис. зл. р.; у Стрию – 2,5 тис. зл. р.; у Бережанах – 2 тис. зл. р.; у Рогатині – 200 зл. р.; бурсі Руського педагогічного товариства у Львові – 2,5 тис. зл. р.; Інституту Руського педагогічного товариства у Львові під покровом святого о. Миколая – 500 зл. р.; товариству «Руслан» у Львові – 2 тис. зл. р.; товариству «Шкільна поміч» у Львові – 1 тис. зл. р. [33, арк. 5–8].

³ Згадані пожертви С. Сембратович заповів у своєму тестаменті [33, арк. 80 а–80 б].

⁴ Архієпископ виділив на цю справу 1 тис. зл. р. [244, с. 3].

згадані вище провокативні акції під час 50-літнього ювілею єпископства Лева XIII і несприйняття більшістю греко-католицького духовенства та світської інтелігенції наполегливої підтримки львівського архієпископа значною мірою безуспішної « нової ери ». З метою піднесення авторитету С. Сембратовича серед галичан австрійська влада і римська курія вдалася до надання митрополитові нових титулів та відзнак.

Цісарською постановою від 4 квітня 1893 року він був нагороджений орденом Залізної Корони першого ступеня¹ « за особливі заслуги на полі науки і за особливу прив'язаність до трону » [33, арк. 35; 228, с. 3]². Проявляючи повагу до особи митрополита, значна частина руських політиків і представників світської інтелігенції привітали його з отриманням державної відзнаки [33, арк. 34–34 зв.]. Під час візиту Сильвестра Сембратовича до австрійського монарха архієрей висловив подяку за нагороду і закликав українців до вірності своєму обряду та народній позиції [33, арк. 34–34 зв.; 229, с. 3].

Папа Лев XIII 17 липня 1894 року удостоїв галицького митрополита статусом римського графа та радника апостольського престолу [100, р. 478–479]. А 29 листопада 1895 року глава Католицької церкви іменував архієпископа Сильвестра кардиналом [100, р. 480–482; 142, с. 553–555; 237; 155, с. 1]. Папська номінація була оголошена 2 грудня, а вручення цісарем кардинальського берета відбулося 7 грудня у Відні [202, с. 3; 240, с. 3; 500, с. 215]. Урочистий в'їзд другого українського кардинала Греко-католицької церкви³ до собору Святого Юра у Львові був здійснений 12 грудня [117, с. 603–609; 118; 500, с. 215]. Для організації цієї події було сформовано комітет для прийняття С. Сембратовича і складання урочистої програми його

¹ Орден Залізної Корони встановлений Наполеоном Бонапартом 5 червня 1805 року під час його коронації в Італії. Нагорода мала три ступені (класи), перший з яких надавав статус таємного радника монарха, другий – можливість отримання звання барона, третій – перспективу введення особи до рицарського стану [33, арк. 34].

² Під « прив'язаністю », очевидно, розумілася підтримка політики українсько-польсько-австрійського порозуміння [33, арк. 34 зв.].

³ Першим греко-католицьким церковним діячем, який був удостоєний статусу кардинала (16 червня 1856 року), став митрополит Михайло Левицький (1816–1858) [238, с. 3; 370, с. 36; 433, с. 175].

в'їзду [239, с. 2]. На пероні кардинала зустрічала численна депутація під спів «Многая літа». З вітальним словом до очільника Греко-католицької церкви звернулись о. А. Білецький, І. Шараневич і Д. Савчак. Після цього святковий кортеж вирушив до церкви Святого Юра, де був відправлений молебень та організовано обід для запрошених у митрополичій палаті [399, с. 169-170]. У червні 1896 року руська депутація на чолі з митрополитом висловила подяку папі Леву XIII за надання архієпископові Сильвестру церковного титулу [33, арк. 51].

Реакція галицької громадськості на відзначення архієрея згаданими вище чинами і нагородами була різною. Якщо народовці, будучи переконаними, що це «додасть блиску» Греко-католицькій церкві, не приховували з цього приводу своєї радості [237, с. 1], то прибічники русофільської партії сприйняли нові титули митрополита насторожено, розцінюючи їх як подяку за його пропольську політику¹.

Надання галицькому митрополитові державних і церковних чинів та нагород підкреслювало те важливе значення греко-католицьких архієреїв, яке вони відігравали в Австро-Угорській монархії та в Католицькій церкві.

З кінця 1896 року почав погіршуватися стан здоров'я митрополита Сильвестра Сембратовича, а у травні наступного року через погане самопочуття він був змушений перервати канонічну візитацію Бережанського деканату. Після того, як улітку 1897 року в церковного діяча було виявлено рак шлунка, лікарі вирішили оперувати архієрея. Операція, що успішно пройшла 11 вересня того ж року під керівництвом професора медицини Людвіка Рідігера², на деякий час поліпшила стан здоров'я львівського архієпископа.

Проте з травня 1898 року хвороба почала еволюціонувати і спричинила критичний стан здоров'я митрополита. На проведення необхідного другого оперативного втручання лікарі не наважувалися, а С.

¹ Ішлося, передусім, про василіанську реформу, так звану «тучапську справу», політику «нової ери», затвердження соборних рішень тощо [155, с. 1].

² Людвік Рідігер за успішне проведення цієї операції навіть отримав папський орден [33, арк. 21 зв.].

Сембратович на нього не погоджувався. Після цього виснажливого захворювання 4 серпня 1898 року кардинал помер¹. Його тіло схоронили у крипті катедрального собору Святого Юра у Львові (див. додаток В)².

У день похорону С. Сембратовича, 8 серпня, у храмі Святого Юра почергово були відправлені архієрейські богослужіння вірменського, римо- і греко-католицького обрядів. Після прощального слова, виголошеного о. Олександром Бачинським, містом пройшла урочиста поховальна процесія, в якій узяли участь вищі церковні ієрархи трьох згаданих обрядів, велика кількість духовенства і вірних усієї Галицької митрополії, представники державної влади, репрезентанти багатьох руських товариств [33, арк. 79 а–79 а зв.].

Сучасники, критикуючи деякі невдалі кроки політичної діяльності очільника Галицької митрополії³, характеризували С. Сембратовича як відповідального виконавця покладених на нього душпастирських обов'язків⁴, вірного греко-католика⁵, справжнього провідника українського народу⁶, просту в побуті⁷ і добру людину⁸.

Досягнення у провіді Греко-католицької церкви і лояльна до австрійської влади та апостольського престолу позиція архієрея стали причинами надання йому низки державних та церковних титулів і відзнак.

¹ Про хворобу митрополита детальніше дивись: [33, арк. 16–16 зв., 17 зв.–21 зв., 52, 79 а зв.–79 б].

² Спершу планувалося поховати архієпископа Сильвестра на Личаківському кладовищі, однак згодом було вирішено схоронити його тіло у крипті собору Святого Юра у Львові, оскільки за канонами Римо-католицької церкви, кардинал або єпископ, який помер поза територією Рима, повинен бути похований в архікатедральному храмі [344, с. 93–94].

³ Один з авторів некролога митрополита Сильвестра писав, що він «...в житті політичному, під напором різних обставин, інколи милився...» [156, с. 1].

⁴ Архієпископ Сильвестр Сембратович, «точно і совісно» виконуючи свої функції, являвся взірцем священика та архієрея [33, арк. 79 в].

⁵ «Як священик, глибоко прив'язаний до Католицької церкви і до руського обряду...» [156, с. 1].

⁶ У згаданому некролозі, поміщеному в «Ділі», написано: «Як Русин і то Русин – як не раз се проголосив прилюдно – стоячий на основі національної самостійності малоруського народу...» [156, с. 1].

⁷ Митрополита Сильвестра часто можна було зустріти одягнутого у просте вбрання. Він вирощував кролів (мав близько 150 порід) і коней, займався фотографією тощо [500, с. 216].

⁸ Незважаючи на сувору зовнішність («Худий, високого росту з подовженим обличчям і довгим носом ... волосся мав довге і рідке...» [500, с. 216] (див. додаток Д), львівський архієпископ був дуже доброю особою: «Як чоловік відзначався дуже гарними прикметами духа і серця, привітний, ввічливий, не гордий, не зарозумілий. Не робив різниці між священиком чи мирянином, багатим чи бідним, паном чи холопом» [33, арк. 79 б зв.].

Передчасна смерть не дала змоги митрополитові Сильвестру Сембратовичу втілити всі його плани в життя, однак його значення для розвитку Греко-католицької церкви важко переоцінити.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу літератури та опрацювання наявних джерел у дисертації охарактеризовано науково-педагогічну роботу і церковну діяльність митрополита Сильвестра Сембратовича. Вивчаючи поставлену мету і розв'язуючи визначені завдання, здобувач дійшов до таких висновків.

1. Після здобуття ґрунтовної освіти Сильвестр Сембратович отримав у Римі ієрейські свячення і науковий ступінь доктора теології. Повернувшись до Галичини, молодий священник розпочав активну педагогічну діяльність. Він виконував обов'язки катехита у місцевій школі Тилича (1862 р.) та у виховному закладі при монастирі сестер-василіанок у Словіті (1862–1863 рр.), префекта Генеральної ГКДС у Львові (1863–1870 рр.), учителя релігії школи при обителі оо. домініканців у Львові (1863–1865 рр.) і викладача Львівського університету (1865–1879 рр.). Особливе місце у наведеному переліку займає довголітня робота о. Сильвестра на теологічному факультеті Львівського університету. Тут майбутній митрополит виконував обов'язки суплента, приват-доцента і професора спеціальної та фундаментальної догматик. Викладаючи у Львівському університеті, С. Сембратович також займав управлінські посади: двічі був деканом (1872/1873 і 1878/1879 н. р.) та одного разу заступником декана (1873/1874 н. р.) теологічного факультету, входив до складу професорської колегії факультету та академічного сенату університету. Активно працюючи на викладацькій ниві у навчально-виховних закладах різного типу, майбутній галицький митрополит мав авторитет серед учнів і студентів. Крім того, беручи участь у вирішенні управлінських справ ГКДС, Львівського університету тощо, церковний діяч показав себе як адміністратор. Він запроваджував нові форми роботи зі студентами. Викладацька діяльність о. Сильвестра Сембратовича виявила його прагнення сформувати високоосвічений греко-католицький клір та забезпечити відповідний рівень богословських знань вірних.

2. Високо оцінюється науковий внесок о. Сильвестра в розвиток теології. Його студії є складовими частинами різних частин богословської науки. Зокрема, роботою з догматики є праця о. С. Сембратовича «Розсуждение и опровержение статьи помещенной в часописи «Слово» в чч. 84 до 93 съ года 1868, рочника VIII под заглавиємъ: «Сходство и розница учения православной и римской Церквей» списаной Православнымъ Архиепископомъ Минскимъ Кирь Антониемъ». У цій роботі майбутній галицький митрополит заперечував головні положення, викладені православним мінським архієпископом Антонієм Зубком, стосовно відмінних рис візантійського і латинського обрядів. Свої думки о. Сильвестр формулював на основі Євангелія і праць отців Церкви. Інтерпретуючи окремі частини роботи мінського архієрея, викладач Львівського університету аргументовано заперечував його тези. У цілому «Розсудження...» о. Сильвестра Сембратовича стало першим кроком його подальшої діяльності в напрямі поширення вчення Католицької церкви. Цикл його статей «Про повідомлення характеристик або використання і присвоювання властивостей Ісусу Христу» також відноситься до праць із догматики. Науковою студією з пастирської теології є «Порадник для початкових Сповідників». Нарешті, «Руководство для початкових душпастирів у справах супружества» містить матеріали церковного права. Аналіз наукового доробку о. Сильвестра Сембратовича дозволяє стверджувати, що він був прихильником внесення латинських практик до греко-католицької традиції. Його наукові праці були спрямовані на підвищення та поглиблення теологічних знань духовенства і мирян.

3. Видавнича і редакторська робота о. Сильвестра також заслуговує на особливу увагу. Він був одним з ініціаторів заснування двох релігійно-суспільних часописів: «Руській Сіон» (журнал під різними назвами виходив протягом 1870–1885 рр.) і «Мир» (1885–1887 рр.). На шпальтах «Руського Сіону» майбутній галицький митрополит поміщав свої теологічні студії. Крім цього, упродовж 1871–1879 років він був редактором згаданого

часопису. Після прийняття єпископської хіротонії С. Сембратович припинив публікувати свої дописи у журналі і редагувати «Руський Сіон». Функціонування богословсько-політичного часопису «Мир» мало на меті окреслення національно-політичної позиції галицького митрополита, який намагався зберегти провідну роль Греко-католицької церкви в українському національному русі. Така спроба львівського архієпископа протиставити себе світській інтелігенції не увінчалася успіхом, оскільки «Мир» не зумів конкурувати з політичними виданнями.

С. Сембратович брав участь у видавництві церковної літератури, а саме «Изборника благопотребныхъ чинов и службъ» (над виданням збірника 1873 року також працювали о. Юліан Пелеш і о. Онуфрій Лепкий) і «Народного руского молитвеника» (вийшов 1878 року у співавторстві з о. Олександром Стефановичем, о. Олексієм Слюсарчуком і о. Омеляном Огоновським). Поява згаданих книг не лише дала можливість греко-католицьким вірним брати активну участь у богослужіннях, а й зробила певний внесок у розвиток української мови. Видавнича і редакторська діяльність Сильвестра Сембратовича засвідчила його орієнтацію на західнохристиянський світ і протегування ним українських національних інтересів.

4. Перший досвід душпастирської роботи майбутній галицький митрополит отримав у Перемишльській єпархії. Упродовж 1861–1862 років він виконував функції сотрудника у парафіях, де настоятелями були його родичі (дідусь о. Сильвестр Вислоцький в с. Флоринка Мушинського деканату і дядько о. Михайло Криницький в с. Тилич Мушинського деканату). Після переїзду до Львівської архієпархії (1862 р.) церковний діяч виконував різні обов'язки у консисторії та капітулі: капелана (1862–1863 рр.) і візитатора жіночого монастиря ЧСВВ у Словіті (з 1866 р.), референта (з 1864 року) і радника львівської консисторії (з 1877 року), просинодального архієпархіального екзаменатора (1873–1879 рр.) та архіпресвітера митрополичої капітули (з 1878 року).

Папа Лев XIII 1878 року номінував о. Сильвестра титулярним єпископом Юліополя, а наступного року майбутній кардинал прийняв єпископську хіротонію і став львівським єпископом-суфраганом. Таке призначення мало політичний підтекст і виявляло прагнення представників польських політиків стримувати русофільські впливи у середовищі греко-католицького духовенства. Уже 1882 року єпископ Сильвестр Сембратович був затверджений адміністратором митрополії, а з 1885 до 1898 рр. був галицьким митрополитом. Майже усі організаційні та кадрові рішення щодо Греко-католицької церкви в той час приймалися під впливом польських політичних і релігійних діячів. Кандидатура о. С. Сембратовича на очільника митрополичого престолу розглядалася ще перед 1870 роком, однак справа не мала успіху через його молодий вік. Невдоволення поляків, які мали впливи у Відні та Римі, діяльністю архієпископа Йосифа Сембратовича і лояльність о. Сильвестра стали причинами призначення останнього спершу львівським єпископом-суфраганом, а згодом очільником Галицької митрополії. Разом з тим адміністрування останнього протягом трьох років (1882–1885 рр.) свідчило про своєрідне «випробування» для церковного діяча з боку австрійських урядовців, які також розглядали кандидатуру о. Юліана Пелеша. Єпископ Сильвестр 1885 року став галицьким митрополитом. Церковній кар'єрі Сильвестра Сембратовича сприяла його лояльність до віденського двору і папської столиці. Крім цього, його кандидатуру на митрополичий престол протегували польські політики і релігійні діячі, з якими в силу складних міжнаціональних відносин рахувалися у Відні та Ватикані.

5. Реорганізація Чину Святого Василя Великого (1882–1904 рр.) стала першим випробуванням єпископа Сильвестра Сембратовича як очільника Галицької митрополії. В умовах напруженої релігійної та національно-політичної ситуації у Галичині кінця XIX століття діяльність оо. єзуїтів сприймалася значною частиною населення як латинізаційна і полонізаційна. Підтримуючи членів Товариства Ісуса як реформаторів Василянського чину

греко-католицький ієрарх керувався об'єктивними чинниками, а саме: неможливість проведення реформ самими оо. василіанами; досвід оо. єзуїтів у цій справі; папська заборона вносити латинські елементи до греко-католицької традиції та порушувати права русинів; стереотипність поглядів галицького суспільства на діяльність представників Товариства Ісуса. Тому архієрей забороняв духовенству брати участь у вічах, які проголошували протести проти василіанської реформи, і намагався відмовити греко-католицьких священників від участі в делегаціях до Відня з приводу висловлення таких протестів. Часописи, що функціонували під його впливом містили статті, в яких схвалювалося проведення змін Василіанського чину оо. єзуїтами. Позитивні перетворення зреформованого ЧСВВ засвідчили правильність підтримуваної єпископом Сильвестром позиції. Під час проведення василіанської реформи він проявив себе як орієнтований на західнохристиянський світ церковний діяч і провідник української національної ідеї.

6. Сильвестр Сембратович був яскравим прикладом відповідального виконавця покладених на нього душпастирських обов'язків. Показовим свідченням цього було регулярне проведення канонічних візитацій. Ще будучи адміністратором Галицької митрополії, він розпочав проводити такі огляди Львівської архієпархії. Починаючи з кінця 80-х років XIX століття, вони були щорічними. С. Сембратович проводив перевірку Бережанського деканату навіть тоді, коли був ослаблений хворобою. Окремі намісництва були звізитовані церковним діячем уперше за півстоліття. Під час канонічних оглядів львівський архієпископ, перш за все, виконував душпастирські функції (перевіряв діяльність священників та функціонування парафій, освячував храми, здійснював рукоположення тощо). Крім цього, він намагався використати візитації з метою залучення духовенства до активної політичної діяльності.

7. У період перебування на митрополичому престолі Сильвестра Сембратовича потребувала вирішення справа галицьких емігрантів.

Українські переселенці постійно відчували тиск з боку як латинників, так і православних. Галицька громадськість інколи звинувачувала священників у безвідповідальності та пасивності, що нібито було однією з причин еміграції. Це змушувало С. Сембратовича активізувати діяльність, спрямовану на вирішення питання галицьких емігрантів. Він був противником переселення греко-католиків як у західному, так і в східному напрямках. Митрополит намагався зменшити еміграцію галицьких українців і робив спроби організувати парафіяльне життя греко-католицьких переселенців за кордоном. Архієрей своєчасно реагував на прохання галицьких емігрантів забезпечити їхні релігійні громади парохами. Галицький митрополит намагався вирішити їхні фінансові проблеми. За часів С. Сембратовича керівництво Греко-католицької церкви визнало явище еміграції та здійснювало відповідні заходи для розв'язання цієї проблеми.

8. Важливим досягненням С. Сембратовича стало утворення Станіславівської єпархії 1885 року на чолі з Юліаном Пелешем. Відбулося відокремлення частини деканатів від Львівської архієпархії та формування з них нової церковної області у складі Галицької митрополії. Це полегшувало церковним ієрархам здійснювати контроль над духовенством і вірними. А наявність трьох греко-католицьких архієреїв давала можливість провести провінційний собор для вирішення низки обрядових питань.

9. Статус галицького митрополита вимагав від Сильвестра Сембратовича вираження і реалізацію своєї політичної позиції. Очоливши Греко-католицьку церкву архієрей намагався сформувати незалежну від політичних сил Галичини суспільно-політичну програму. Основними ідеями концепції були вірність папській столиці, лояльність до віденського двору і збереження за духовенством лідерства у національному русі українців. З метою реалізації цієї програми С. Сембратович ініціював заснування релігійно-суспільного часопису «Мир». Функціонування журналу не виправдало сподівань церковного діяча. Ще однією спробою втілення у життя політичних поглядів галицького митрополита була підтримка

неузгоджених з руським об'єднаним комітетом кандидатів до австрійського парламенту на виборах 1885 року. Протегування «митрополичих» кандидатів не лише не принесло успіху, а й підірвало авторитет церковного діяча.

Неефективність спроб Сильвестра Сембратовича вести незалежну політику змусила його шукати зближення з політичними силами. Митрополит розпочав співпрацю з народовцями, які у кінці 1880–х років суттєво зміцнили свої позиції. Взаємодія з іншими політичними напрямками була фактично неможливою. Адже русофіли не допускали жодних латинських впливів на Греко-католицьку церкву, ініційованих С. Сембратовичем з метою реформування Церкви. У свою чергу, радикали стояли на засадах повного відсторонення духовенства від будь-яких справ, не пов'язаних з церковним життям. Архієрей підтримав і діяв на засадах українсько-польсько-австрійського політичного порозуміння («нової ери»), проголошеного 1890 року. З одного боку, «угодова» політика не принесла усіх бажаних результатів, з другого – виявила високу авторитетність особи галицького митрополита. Підтримка «нової ери» була черговою спробою Сильвестра Сембратовича зберегти значущість греко-католицького духовенства в українському національному русі.

10. Львівський собор Греко-католицької церкви 1891 року став визначною церковно-політичною подією кінця XIX століття. Під час зібрання галицький митрополит активно підтримував дискусійні рішення, що ототожнювалися значною частиною галицької громадськості з латинізацією українського населення (введення celibату греко-католицького духовенства, проведення василіанської реформи оо. єзуїтами, внесення змін до юліанського календаря). Дії С. Сембратовича під час собору можна розцінювати як прояв вірності греко-католицької верхівки папській столиці та як спробу підвищення релігійного і морального рівня греко-католицького кліру. Напруженість під час обговорення деяких соборних проблем була зумовлена побоюваннями духовенства посилення латинських впливів на Греко-католицьку церкву та ополячення галицьких українців.

Після апробації у Ватикані соборні рішення мали бути затвержені галицьким духовенством. З цією метою греко-католицькі ієрархи скликали єпархіальні синоди, які відбулися у 1897 (Львів і Станіславів) і 1898 рр. (Перемишль). Митрополит Сильвестр Сембратович доклав чималі зусилля для затвердження протегованих ним соборних ухвал на місцевих духовних зібраннях. Він намагався здобути прихильність невдоволеного кліру шляхом апробації давніх традицій східного обряду (зокрема, підтвердження права використання священиками «ковпаків»). Рішення Львівського собору 1891 року регулювали догматичні, обрядові, організаційні та суспільні питання. Позиція С. Сембратовича на соборі та єпархіальних синодах свідчить про його намагання знайти компроміс між декларуванням лояльності пропольським сферам і порозумінням з більшістю духовенства митрополії.

11. Упродовж усієї діяльності Сильвестр Сембратович проявляв свою проримську позицію. Курс церковного діяча на західне християнство простежується в його наукових роботах і редагованих ним журналах, під час василіанської реформи і Львівського собору 1891 року тощо. Митрополит сприяв активній взаємодії греко-католицької верхівки та апостольського престолу в організації громадських акцій з нагоди різних церковних ювілеїв. У рамках таких святкувань в Галицькій митрополії часто проводилися відповідні урочистості та організовувались подорожі українців до Рима. Інколи подібні акції супроводжувалися демонстраціями проти митрополита, які організовували противники позиції С. Сембратовича. Показовим прикладом невдоволення громадськості діями церковного ієрарха був папський ювілей 1893 року. Під час проведення основних святкових заходів глава Греко-католицької церкви двічі ставав об'єктом акцій протесту.

Участь у католицьких вічах (Краківському 1893 року і Львівському 1896 року) була черговим проявом проримських поглядів галицького митрополита. Під час першого з них Сильвестр Сембратович заклав

підвалини екуменічної діяльності, яку активізували і реалізовували його наступники.

Яскравим прикладом латинських орієнтирів галицького митрополита було функціонування наприкінці XIX століття парафії Святого Юра у Львові. Душпастирські обов'язки тут виконувала значна кількість неодружених священиків, які використовували релігійні практики латинського обряду.

12. Лояльна позиція Сильвестра Сембратовича до австрійської влади та апостольського престолу, а також досягнення у провіді Греко-католицької церкви дозволили йому отримати низку державних і церковних титулів і відзнак. Зокрема, 1893 року цісар Франц Йосиф I нагородив галицького митрополита орденом Залізної Корони першого ступеня. Папа римський Лев XIII 1894 року удостоїв С. Сембратовича статусом римського графа і радника апостольського престолу. А 1895 року львівський архієпископ став кардиналом.

13. Митрополит Сильвестр Сембратович був ініціатором важливих соціальних акцій. Однією зі складових такої роботи було заснування благодійно-релігійних об'єднань і навчально-виховних закладів. Зокрема, у період його перебування на митрополичому престолі були засновані організації, функціями яких були опіка над священиками і дяками, надання допомоги при реставрації та будівництві церков тощо [Товариство взаємодопомоги дяків (1890 р.), Товариство святого апостола Петра (1891 р.), Товариство святого апостола Павла (1896 р.)]. Архієпископ також дбав про ефективне функціонування Вдовичо-сирітського фонду для дружин і дітей померлих отців.

З ініціативи і за сприяння митрополита Сильвестра було утворено багато навчально-виховних закладів [Згромадження Сестер-Служебниць Пречистої Діви Марії (1892 р.), Руський дівочий інститут у Львові (1897 р.), Колегіум Рутенум у Римі (1897 р.)]. У планах львівського архієпископа також було заснування Інституту святого Йосафата для хлопчиків (за аналогією

Руського дівочого інституту). Однак ця ідея не була реалізована через передчасну смерть церковного діяча.

Митрополит Сильвестр Сембратович часто виділяв кошти і сприяв надходженню фінансових ресурсів на освітні та церковні справи. Він заснував фундації для уже згаданих вище Руського дівочого інституту та Інституту святого Йосафата. Львівський архієпископ часто робив пожертви на організації, що опікувалися учнями, гімназистами, вчителями («Шкільна поміч», Руслан», Руське педагогічне товариство). Архієрей фінансував реставрацію храмів, відновлення іконостасів у церквах тощо. Його благодійна робота була спрямована на виховання освічених греко-католицьких священників та вірних і забезпечення їх потрібними для життя і діяльності ресурсами.

14. У роки перебування на митрополичому престолі Сильвестра Сембратовича відбувалася зміна позицій Греко-католицької церкви в суспільному житті Галичини. Роль провідника українського національного руху поступово переходить до рук світської інтелігенції. Разом з тим митрополитові довелося балансувати між католицьким і православним світами. Окрім самої природи греко-католицького традиції, цей процес ускладнювався непростим співжиттям із політично домінуючою нацією – поляками. Обравши в силу різних обставин курс на західне християнство, С. Сембратович намагався не допустити латинізації та полонізації галицьких українців. У складних суспільно-політичних умовах авторитет митрополита інколи намагалися використовувати у власних інтересах польські політичні та релігійні діячі. Попри це, львівський архієпископ у всіх своїх починаннях намагався приносити користь Греко-католицькій церкві та українському народу. Особливе значення в його здобутках належить тісній співпраці з апостольською столицею, яку в той час очолював прихильник розвитку Католицької церкви східного обряду папа Лев XIII¹. С. Сембратович

¹ Про контакти греко-католицьких ієрархів з представниками римської курії наприкінці XIX століття детальніше дивись: [402]

розпочав ефективне реформування Греко-католицької церкви. За його часів відбулися такі важливі церковні та суспільно-політичні події як реформа ЧСВВ і Львівський собор 1891 року. Часто критикована позиція архієрея була спрямована на оновлення і поліпшення Церкви. Кардинал також розгорнув масштабну соціальну роботу, метою якої було забезпечення належного матеріального і релігійно-освітнього рівня духовенства і вірних. Своєю діяльністю Сильвестр Сембратович підготував основу для активної церковної та громадсько-політичної роботи його наступників, одним із яких був визначний провідник українців митрополит Андрей Шептицький. Ключове завдання усього життя останнього – «віднова Церкви греко-католицького обряду, а пізніше – ширення унії» [455, с. 110], – розпочав виконувати кардинал Сембратович.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ і ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Архівні матеріали

Державний архів Львівської області

Ф. 26. Львівський університет

Оп. 5

1. Спр. 1707. Особиста справа професора Сембратовича Сильвестра, 2 арк.

2. Спр. 1709. Особиста справа професора Сембратовича Йосифа, 1 арк.

Оп. 8

3. Спр. 95. Розпорядження Міністерства віросповідань і просвіти, переписка з університетським сенатом, церковними установами з навчальних питань, програми лекцій, 50 арк.

4. Спр. 114. Каталог успішності студентів першого курсу за літній семестр 1867/1868 рр., 35 арк.

5. Спр. 115. Каталог успішності студентів другого курсу за літній семестр 1867/1868 рр., 24 арк.

6. Спр. 120. Переписка з Міністерством віросповідань і просвіти з Намісництвом у Львові про надання відпусків проф. Сембратовичу Сильвестру для поїздок в Рим, 9 арк.

7. Спр. 121. Петиція Міністерству віросповідань і просвіти про підвищення окладів професорів і переписка з Намісництвом у Львові про оплату професорсько-викладацького складу, 22 арк.

8. Спр. 131. Переписка з Міністерством віросповідань і просвіти, університетським сенатом, церковними установами про підготовку, комплектацію, оплату професорсько-викладацького складу, обрання ректора і декана та про інші питання, 68 арк.

9. Спр. 135. Переписка з ректоратом і церковними установами з навчальних питань, програми лекцій, 34 арк.

10. Спр. 141. Переписка з Міністерством віросповідань і просвіти, Намісництвом у Львові про комплектацію та оплату професорсько-викладацького складу, обрання декана та про інші питання, 27 арк.

Оп. 12

11. Спр. 301. Зведення про розміри заробітної плати і додаткових доходів професорсько-викладацького складу, 37 арк.

12. Спр. 431. Зведення про розміри заробітної плати і додаткових доходів професорсько-викладацького складу, 10 арк.

13. Спр. 473. Переписка з міністерством віросповідань і просвітництва і факультетами і інші матеріали про вибори ректора і деканів на 1872/1873 навчальний рік і організація урочистостей, у зв'язку з початком і закінченням навчального року, 43 арк.

14. Спр. 474. Переписка з міністерством віросповідань і просвітництва і факультетами про призначення професорсько-викладацького складу (жовтень 1872 – червень 1873 рр.), 33 арк.

15. Спр. 572. Протоколи засідань сенату факультетів та інші матеріали про обрання ректора і деканів на 1877/1878 і 1878/1879 рр., 38 арк.

Оп. 15

16. Спр. 1055. Каталог успішності студентів теологічного факультету за 1864-1867 рр., 215 арк.

17. Спр. 1056. Каталог успішності студентів теологічного факультету за 1867-1870 рр., 268 арк.

18. Спр. 1057. Каталог успішності студентів теологічного факультету за 1870-1874 рр., 312 арк.

19. Спр. 1058. Каталог успішності студентів теологічного факультету за 1874-1878 рр., 310 арк.

**Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника,
відділ рукописів**

Ф. 2. Бібліотека «Народного Дому»

20. Спр. НД-206, п. 43. Сембратович С. Лист до нез'ясованого адресата, 3 арк.

Ф. 3. Бібліотека монастиря Василян

21. Спр. МВ-116. Збірка документів з історії Руської провінції ЧСВВ. «Monumenta ord. Basilii congregationis Ruthenae. Pars I», 192 арк.

22. Спр. МВ-306. Хроніка василіанського монастиря у Лаврові, 51 арк.

23. Спр. МВ-366. Хроніка василіанського монастиря у Жовкві, 191 арк.

24. Спр. МВ-405. о. М. Мацієвський. Хроніка василіанського монастиря в Добромилі, 28 арк.

25. Спр. МВ-1250/20. Др. Климентій Сарницький, протоігумен ЧСВВ. Пастирські послання ігуменам і ченцям, присвячені реформі ЧСВВ, 2 арк.

26. Спр. МВ-1373/6. Матеріали щодо Добромильського монастиря ЧСВВ. (Настоятель монастиря). Заява до міністерства віросповідань і освіти у Відні з протестом проти передачі ЧСВВ під керівництво єзуїтів, згідно з розпорядженням папи Римського щодо реформування Чину від 12. V. 1882 р., 2 арк.

Ф. 11. Барвінські

Оп. 1

27. Спр. БАРВ-2323, п. 141. Листи Сильвестра Сембратовича до Олександра Барвінського, 3 арк.

28. Спр. БАРВ-5755, п. 351. Заяви, признання і подяки митрополиту Сильвестру Сембратовичу з нагоди програмної промови 27 листопада 1890 р. у Львівському крайовому сеймі, 44 арк.

Ф. 167. Біографічний словник Левицького І.

Оп. 2

29. Спр. ЛВЦ-303, п. 15. Бобрович Лука, архікатедральний працівник церкви св. Георгія, душ пастир, заступник катехита в школі реальній (м. Львів), 16 арк.

30. Спр. ЛВЦ- 2739, п. 81. Романчук Юліан, український політичний і громадський діяч та письменник, учитель гімназії, дійсний член НТШ, один з творців українського відродження Галичини, засновник т-ва «Просвіта» й НТШ, 1896-1906 – голова «Просвіти», засновник і співробітник «Діла», 1883 –1895 – посол до галицького сейму, з 1889 – голова сеймового клубу, 1901–1918 – посол до віденського парламенту, автор читанок для середніх шкіл, 179 арк.

31. Спр. ЛВЦ-2846, п. 85. Сембратович Йосиф, професор богослов'я в Львівському університеті 1858–1865, грекок-католицький митрополит Галицький 1870–1882, архієпископ Львівський, 70 арк.

32. Спр. ЛВЦ-2849, п. 85. Сембратович Михайло, парох с. Любачів, ц. Жовква, 1 арк.

33. Спр. ЛВЦ-2851, п. 85. Сембратович Сильвестр Самуїл, український церковний діяч, професор догматики в Львівському університеті, з 1885 – греко-католицький митрополит, з 1895 – кардинал, заснував католицький часопис «Рускій Сіон», 80 арк.

34. Спр. ЛВЦ-2853, п. 85. Сембратович Теофіл, д-р. богослов'я, парох церкви св. Варвари у Відні, ректор духовної семінарії, почесний крилошанин, радник митрополичої консисторії, 12 арк.

35. Спр. ЛВЦ-2856, п. 85. Сембратович Юліан, парох з с. Крилос, ц. Станіславів, брат митрополита Сильвестра Сембратовича, 2 арк.

Ф. 233. Бачинський Олександр

36. Спр. БАЧ-24. Листи і грамоти до Олександра Бачинського про присвоєння йому титулів і надання посад, 41 арк.

37. Спр. БАЧ-25. Розпорядження про скликання зборів з питань проведення дієцезіального синоду та запрошення, дане Олександрю Бачинському для участі у згаданому синоді, 4 арк.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів

Ф. 64. Дідушицькі

Оп. 1

38. Спр. 229. Листи Дідушицькому Володимирі від Сельського Костянтина, Сембратовича Сильвестра, Семенського В. (1883–1897 рр.), 4 арк.

Ф. 146. Галицьке намісництво, м. Львів

Оп. 7.

39. Спр. 4617. Інтерполяції депутатів (1894–1897 рр.), 212 арк.

Оп. 13

40. Спр. 8022. Звіти, списки, листування та ін. документи про стан греко-католицької парафії с. Дошниця, округ Ясло, том I (1805–1901 рр.), 107 арк.

Ф. 178. Крайова шкільна рада, м. Львів

Оп. 3

41. Спр. 119. Звіти про діяльність гімназій Галичини (1870 р.), 137 арк.

42. Спр. 428. Звіти про діяльність гімназій в м. Перемишль (1879 р.), 77 арк.

43. Спр. 941. Звіти про діяльність державної реальної гімназії в Перемишлі (1873 р.), 24 арк.

Ф. 179. Кураторія Львівського шкільного округу, м. Львів

Оп. 1

44. Спр. 490. Списки навчальних закладів Галичини (1921 р.), 7 арк.

Ф. 196. Політичне товариство «Руська Рада» («Русская Рада»), м. Львів

Оп. 1

45. Спр. 115. Перелік постулатів у справі надання галицьким українцям рівних з поляками прав, пред'явлених австрійському урядові діячами «Народної ради» й одноразово депутатами парламенту у Відні – Романчуком і Телішевським та записки про дальшу долю цих вимог (1891–1894 рр.), 29 арк.

Ф. 382. Романчук Юліан (1842–1932), політичний і громадський діяч, педагог, письменник, журналіст

Оп. 1

46. Спр. 1. Звернення, декларації, листи-спростування та інші матеріали про заходи Романчука Ю. як голови об'єднання українського депутатського клубу в австрійському парламенті в справі консолідації українців для боротьби проти дискримінації (1890–1923 рр.), 65 арк.

47. Спр. 10. Запрошення від українських, польських і німецьких організацій і товариств прийняти участь у влаштованих ними зборах, засіданнях та зустрічах (1890–1927 рр.), 33 арк.

48. Спр. 45. Листи Сембратовича Романа до Романчука Ю. (1892–1904 рр.), 16 арк.

Ф. 408. Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів

Оп. 1

49. Спр. 2. Відозва ординаріату про збір даних щодо причин еміграції у Галичині (1891 р.), 4 арк.

50. Спр. 3. Розпорядження та вказівки Шептицького А. та Ординаріату (1895–1908 рр.), 25 арк.

51. Спр. 40. Список парафій в Перемишльській єпархії, в яких проведено духовні місії, присвячені 300-літтю унії (1896 р.), 2 арк.

52. Спр. 129. Листи парафіяльних священників про діяльність парафій в місцевостях на букви «Ма–Мш» (1884–1938 рр.), 84 арк.

53. Спр. 136. Листи парафіяльних священників про діяльність парафій в місцевостях на букви «Па–Пе» (1896–1938 рр.), 79 арк.

54. Спр. 274. Листи конгрегації по пропаганді віри в Римі до митрополита Сильвестра Сембратовича у Львові у справі звільнення неповнолітніх випускників духовної семінарії у Львові від перешкод до висвячення їх на священників (1891–1900), 68 арк.

55. Спр. 313. Статути, листування, баланси та інші документи про діяльність «Товариства святого апостола Павла в м. Львові (1891–1899 рр.), 107 арк.

56. Спр. 315. Статут «Товариства допомоги убогим греко-католицьким церквам імені святого апостола Петра» у Львові (1896 р.), 6 арк.

57. Спр. 316. Петиція «Товариства допомоги церковним дякам Львівської архієпархії» до Крайового Сейму про визначення розміру платні для дяків і надання дотації товариству (1897 р.), 2 арк.

58. Спр. 383. Фінансові звіти, листи та інші документи про клопотання перед урядом виділити дотації на фонд вдів і сиріт по священниках (1898–1921 рр.), 19 арк.

59. Спр. 549. Листи, відозви та інші документи діяльності редакцій українських журналів і часописів у Львові, Жовкві, Крехові (1890–1937 рр.), 35 арк.

60. Спр. 640. Відомості про організацію конкурсних екзаменів для вчителів релігій середніх шкіл у Львові (1917–1918 рр.), 4 арк.

61. Спр. 658. Листи священників і приватних осіб Шептицькому А. про церковні справи, паломництво в Рим та інші справи (1877–1900 рр.), 42 арк.

62. Спр. 800. Листи священників і галицьких емігрантів з Канади про місіонерську діяльність та свій побут за кордоном (1897–1914 рр.), 117 арк.

63. Спр. 808. Листи священників і галицьких емігрантів з Північної Америки про призначення уніатських священників на парафії та свій побут за кордоном (1893–1914 рр.), 24 арк.

64. Спр. 880. Статут для канонічного конкурсу священників Львівської греко-католицької архидієцезії (1877 р.), 9 арк.

65. Спр. 883. Послання греко-католицьких єпископів (1851–1866 рр.), 13 арк.

Ф. 418. Монастирі домініканців, м. Львів

Оп. 1

66. Спр. 836. Звітні відомості про кількість учнів у школі (1841–1884 рр.), 43 арк.

Ф. 451. Греко-католицька богословська академія, м. Львів

Оп. 2

67. Спр. 27. Листування з Греко-католицькою митрополичою консисторією про включення семінаристів та призначення і звільнення службовців семінарії (1841–1899 рр.), 14 арк.

Ф. 684. Протоігуменат монастирів Чину св. Василя Великого, м. Львів

Оп. 1

68. Спр. 48. Послання римського папи Льва XIII про реформу василіанського чину української нації в Галичині від 12 травня 1882 р., 9 арк.

69. Спр. 50. Матеріали про причини, підготовку і проведення у 1882 р. реформи ЧСВВ (розпорядження, листування і інше) (1884–1927 рр.), 37 арк.

70. Спр. 169. Статут монастирського життя монахинь Василіанок, 4 арк.

71. Спр. 347. Розпорядження, заяви, списки та ін. документи про прийняття до новіціату кандидатів на ченців, том IV і останній (1865–1897 рр.), 36 арк.

72. Спр. 2550. Розпорядження греко-католицького митрополита Сильвестра Сембратовича і його офіціала Білецького ігуменові монастиря (1897 р.), 12 арк.

73. Спр. 2791. Розпорядження греко-католицької митрополичої консисторії про обов'язкову прописку жителів монастиря, дозволи на купівлю і продаж земельних ділянок та порядок використання лотерей, облігацій та про інші справи організаційного характеру (1892–1896 рр.), 65 арк.

74. Спр. 2950. Розпорядження, інструкції, свідоцтва та ін. документи про діяльність монастирської школи, том II (1850–1865 рр.), 116 арк.

75. Спр. 2958. Відомості про особовий склад монастиря (1863–1869 рр.), 14 арк.

76. Спр. 2987. Розпорядження, звіти, реєстри та ін. документи про діяльність, компетенції та функції капеланів сестер-василіанок (1809–1862 рр.), 84 арк.

77. Спр. 3308. Розпорядження С. Сембратовича протоігуменові монастирів ЧСВВ про передачу у їхнє підпорядкування новоствореного «Згромадження сестер служебниць Діви Марії» (1897), 2 арк.

Ф. 830. Конгрегація воскресенців, м. Львів

Оп. 1

78. Спр. 21. Лист ректора Смоликовського Павла до єпископа Сембратовича Сильвестра з проханням схвалити і дозволити друкування правил і молитов «Братства Пресвятої Богородиці» (1884 р.), 7 арк.

Ф. 834. «Січ», товариство українських студентів, м. Відень

Оп. 1

79. Спр. 1. Статут українського студентського товариства «Січ» у Відні (1868 р.), 6 арк.

80. Спр. 16. Протокол засідання товариства «Січ» з питання його розпуску (1 липня 1883 р.), 2 арк.

Archiwum Państwowe w Przemyślu

Zespół 142. Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu

81. Sygn. 436. Sprawy obrzędowe i przejścia z jednego obrządku na drugi (1885–1937 rr.), 718 s.
82. Sygn. 440. Synod prowincjonalny ruski we Lwowie (1891 r.), 43 s.
83. Sygn. 441. Synod diecezjalny Przemyski (1898 r.), 323 s.
84. Sygn. 488. Jubileusz papieża Leona XIII (1892–1897 rr.), 121 s.
85. Sygn. 489. Jubileusz 300-lecia Unii z Rzymem (1895–1896 rr.), 22 s.
86. Sygn. 3981. Jubileusz papieża Leona XIII (1888 r.), 204 s.
87. Sygn. 6818 (mkrfl. 56/6611). Parafia Desznica i filia Brzezawa (1784–1871 rr.), 568 s.
88. Sygn. 8706. Gimnazjum w Przemyślu (1833–1872 rr.), 363 s.
89. Sygn. 8725. Akta szkół dekanatu jaśliskiego (1818–1867 rr.), 138 s.
90. Sygn. 9525. Zarządzenia, listy pasterskie itp. Biskupa Juliana Pełesza (1891 r.), 3 s.

Офіційні документи

91. *Блажейовський Д.* Історичний тематизм Перемиської єпархії з включенням Апостольської Адміністрації Лемківщина (1828–1939) / Дмитро Блажейовський. – Львів : Каменяр, 1995. – 1008 с.
92. *Ваврикъ В. Р.* Матеріали, относящієся къ історіі львовскаго синода въ 1891. / В. Р. Ваврикъ. – Львовъ, 1931.
93. Додаток до Чинностей і рішень руского провинциального собора в Галичині отбувшогося в Львові в р. 1891. — Львов : наклад. Митрополичого Ординаріату, 1897. – 640 с.
94. Святішого отця нашого Льва Божим провидінням папи XIII, Апостольський лист про реформу Чина св. Василя В. Української нації в

Галичині // Добромильська реформа і відродження Української церкви / упор. М. Гайковський. – Львів : Місіонер, 2003. – С. 253–258

95. Схиматісмъ всего клира руско-католического Епаріи Перемиской на годъ отъ Рожд. Хр. 1885. – Перемишль : Типомъ руского Собора Перемыского, 1885. – 330 с.

96. Чинности і рішення руского провінціального собора в Галичині отбувшогося в Львові в р. 1891. — Львов : накл.. Митрополичого Ординаріату, 1896. – 272 с.

97. Шематизмъ всечестного клира митропол. Архідієцезіи греко-католической Львовской на рокъ 1882. – Львовъ : Изъ типографіи Ставропигійского Института, 1882. – 344 с.

98. Шематизмъ всечестного клира митропол. Архідієцезіи греко-католической Львовской и Дієцезіи Станіславівской на рокъ 1885. – Львовъ : Изъ типографіи Ставропигійского Института, 1885. – 370 с.

99. Akademische Behördem an der k. k. Universitätsu Lemberg

100. Documenta Pontificum Romanorum historia Ukrainae illustrantia (1075-1954). – Romae : PP. Basiliani, 1954. – Vol. I-II. – 1075–1953

101. Program Wykładów w c. k. Uniwersytecie we Lwowie

Спогади

102. Записник о. Мирона Подолинського. // *Мартинюк П., о. Неподілене серце священика в службі Бога і Церкви / о. Платон Мартинюк.* – Жовква : Друкарня оо. Василіян, 1929. – С. 175–202

103. *Олесницький Є.* Сторінки з мого життя / Є. Олесницький. // упор. М. М. Мудрий, Б. О. Савчик – Львів : Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2011. – 431 с.

104. Висвітлення до історії Львівських Синодів з років 1891 і 1897. / о. О. Стефанович [та ін.]. – Львів : друкарня Наук. т-ва ім. Шевченка, 1924. – 41 с.

Періодичні видання

105. Архисерейське послання // Діло. – 1882. – Ч. 91. – С. 2
106. Архієпископське послання про відбувшийся дієцезіальний Синод // Львівско-архієпархіяльні відомості. – 1897. – Ч. XVIII. – С. 189–198
107. Архієпископське послання про еміграцію до Росії // Львівско-архієпархіяльні відомості. – 1892. – Ч. X. – С. 109–113
108. Архієпископське послання про читальні // Львівско-архієпархіяльні відомості. – 1890. – Ч. IX. – С. 125–144
109. [А. Т.] З поводу справи Тучапской // Душпастир. – 1892. – Ч. 24. – С. 562–564
110. Бдіте ... да не внидете в искушеніє // Галицкая Русь. – 1892. – № 265. – С. 1
111. Бесіда Єго Еміненції Кардинала Сембратовича на першому засіданні кат. Віча у Львові дня 7 липня 1896 // Душпастир. – 1896. – Ч. 14–15. – С. 341–350
112. В захист духовенству // Галицкая Русь. – 1892. – № 257. – С. 1
113. Віденська демонстрація // Галичанин. – 1893. – Ч. 121. – С. 1–2
114. Відкриття синоду // Галицкая Русь. – 1891. – № 131. – С. 2
115. Віче католицьке у Кракові // Діло. – 1893. – Ч. 140. – С. 1–2
116. Віче католицьке у Львові // Душпастир. – 1896. – Ч. 19. – С. 106–108
117. В'їзд Єго Еміненції кардинала Сембратовича // Душпастир. – 1895. – Ч. 23. – С. 603–606
118. В'їзд Є. Ем. Кардинала Сембратовича // Діло. – 1895. – Ч. 268–269
119. В справах руської церкви // Діло. – 1893. – Ч. 267–268. – С. 2
120. В справі «Народного Дому» // Діло. – 1893. – Ч. 61. – С. 2
121. В справі руського провінційного синоду церковного // Діло. – 1891. – Ч. 180, 182

122. В справі тверезості // Мир. – 1886. – № 99. – С. 1–2
123. Галицько-руські паломники у папи // Галичанин. – 1893. – Ч. 112.
– С. 1–2
124. Два окружними руських єпископів // Діло. – 1892. – Ч. 287. – С.
1–2
125. Дописи // Мир. – 1886. – № 53. – С. 2
126. Доручення духовенству і читальням передплачувати часопис
«Дзвінок» // Львівсько-архієпархіяльні відомості. – 1890. – Ч. XV. – С. 214
127. Доручення митрополичого ординаріату духовенству, щоб
відвертали бажаючих емігрувати в Бразилію // Львівсько-архієпархіяльні
відомості. – 1891. – Ч. V. – С. 78–79
128. Епілог папського ювілею у Львові // Галичанин. – 1893. – Ч. 54. –
С. 1
129. Єзуїтські містерії // Галицкая Русь. – 1892. – № 216. – С. 1
130. Єпископство Станіславівське // Діло. – 1885. – Ч. 8. – С. 1
131. Заборона «Червоної Русі» // Львівсько-архієпархіяльні відомості. –
1890. – Ч. XV. – С. 216
132. З життя нових архіпастирів // Діло. – 1885. – Ч. 20. – С. 2
133. З нагоди будучого синоду провінційного // Діло. – 1891. – Ч. 190
134. З нагоди будучого синоду провінційного // Діло. – 1891. – Ч. 191
135. З нагоди будучого синоду провінційного // Діло. – 1891. – Ч. 193
136. З нагоди будучого синоду провінційного // Діло. – 1891. – Ч. 194
137. З нагоди будучого синоду провінційного // Діло. – 1891. – Ч. 195
138. З нагоди будучого синоду провінційного // Діло. – 1891. – Ч. 197
139. З нагоди будучого синоду провінційного // Діло. – 1891. – Ч. 199
140. З нагоди будучого синоду провінційного // Діло. – 1891. – Ч. 200
141. З нагоди будучого синоду провінційного // Діло. – 1891. – Ч. 203
142. Именованє Єго Еміненції Преосв. Митрополита Сильвестра
Сембратовича // Душпастир. – 1895. – Ч. 21. – С. 553–555

143. *І. К.* Відкрите письмо до Г. Сочинителя статті «О польських мучениках, уніатських ксьондзах із Холмщини» в ч. 15 «Рускої Ради» н-р. 18 // Рускій Сіон. – 1874. – Ч. 18. – С. 569–577
144. *І. К.* Одна дуже важна увага виглядом Унії і Православ'я (і також виглядом віри і невірства вообщє) // Рускій Сіон. – 1875. – Ч. 7
145. *І. К.* Одна дуже важна увага виглядом Унії і Православ'я (і також виглядом віри і невірства вообщє) // Рускій Сіон. – 1875. – Ч. 8
146. *І. К.* Одна дуже важна увага виглядом Унії і Православ'я (і також виглядом віри і невірства вообщє) // Рускій Сіон. – 1875. – Ч. 9
147. *І. К.* Одна дуже важна увага виглядом Унії і Православ'я (і також виглядом віри і невірства вообщє) // Рускій Сіон. – 1875. – Ч. 10
148. Із синода // Галицкая Русь. – 1891. – № 133. – С. 1
149. Із синода // Галицкая Русь. – 1891. – № 140. – С. 2
150. *Іосиф Кобилянській.* О. Качала а Єзуїти і Змартвихвстанці // Рускій Сіон. – 1884. – Ч. 4
151. *Іосиф Кобилянській.* О. Качала а Єзуїти і Змартвихвстанці // Рускій Сіон. – 1884. – Ч. 7
152. *Іосиф Кобилянській.* Реформа оо. Василянів через оо. Іезуїтів // Рускій Сіон. – 1884. – Ч. 7. – С. 251–252
153. *Іосиф Кобилянській.* Целібат. // Рускій Сіон. – 1884. – Ч. 8. – С. 248–251
154. *Іосиф Кобилянській.* Целібат. // Рускій Сіон. – 1884. – Ч. 9. – С. 278–282
155. Кардинал-митроплит // Галичанин. – 1895. – Ч. 266. – С. 1
156. Кардинал Сильвестр Сембратович // Діло. – 1895. – Ч. 163. – С. 1
157. Краківське католицьке віче // Галичанин. – 1893. – Ч. 141. – С. 2
158. Куренда преосв. єп.. Сильвестра // Діло. – 1883. – Ч. 34. – С. 2
159. Куренда проти Галицкой Русі // Галицкая Русь. – № 288. – С. 1–2
160. *Лобода П.* О Холмщині // Рускій Сіон. – 1875. – Ч. 4–5

161. Матеріали для учасників провінційного синода // Галицкая Русь.
– 1891. – № 74
162. Матеріали для учасників провінційного синода // Галицкая Русь.
– 1891. – № 76
163. Матеріали для учасників провінційного синода // Галицкая Русь.
– 1891. – № 77
164. Мир? // Діло. – 1885. – Ч. 27. – С. 1–2
165. Митрополит а духовенство // Галичанин. – 1895. – Ч. 63–64
166. Митрополичі кандидати // Діло. – 1885. – Ч. 49. – С. 1
167. *Мінський архієпископ Антоній*. Сходство и розница ученія православной и римской церкви // Слово. – 1868. – Ч. 84
168. *Мінський архієпископ Антоній*. Сходство и розница ученія православной и римской церкви // Слово. – 1868. – Ч. 85
169. *Мінський архієпископ Антоній*. Сходство и розница ученія православной и римской церкви // Слово. – 1868. – Ч. 86
170. *Мінський архієпископ Антоній*. Сходство и розница ученія православной и римской церкви // Слово. – 1868. – Ч. 87
171. *Мінський архієпископ Антоній*. Сходство и розница ученія православной и римской церкви // Слово. – 1868. – Ч. 88
172. *Мінський архієпископ Антоній*. Сходство и розница ученія православной и римской церкви // Слово. – 1868. – Ч. 89
173. *Мінський архієпископ Антоній*. Сходство и розница ученія православной и римской церкви // Слово. – 1868. – Ч. 90
174. *Мінський архієпископ Антоній*. Сходство и розница ученія православной и римской церкви // Слово. – 1868. – Ч. 91
175. *Мінський архієпископ Антоній*. Сходство и розница ученія православной и римской церкви // Слово. – 1868. – Ч. 92
176. *Мінський архієпископ Антоній*. Сходство и розница ученія православной и римской церкви // Слово. – 1868. – Ч. 93

177. Монастир чину св. Василя Великого і його гімназія в Бучачі // Галичанин. – 1893. – Ч. 178. – С. 1–2
178. Начерк статутів товариств взаємодопомоги дяків // Мир. – 1886. – № 16
179. Начерк статутів товариств взаємодопомоги дяків // Мир. – 1886. – № 19
180. Начерк статутів товариств взаємодопомоги дяків // Мир. – 1886. – № 20
181. Наші архієреї у Відні // Галичанин. – 1893. – Ч. 104. – С. 2
182. Наші часописи в релігійному погляді // Рускій Сіон. – 1885. – Ч. 3. – С. 84
183. Небезпечний декрет // Галичанин. – 1893. – Ч. 276. – С. 1
184. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 25. – С. 3
185. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 29. – С. 3
186. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 80. – С. 3
187. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 90. – С. 3
188. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 92. – С. 3
189. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 111. – С. 3
190. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 114. – С. 3
191. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 117. – С. 3
192. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 119. – С. 3
193. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 129. – С. 3
194. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 130. – С. 3
195. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 138. – С. 3
196. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 150. – С. 3
197. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 151. – С. 3
198. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 205. – С. 2–3
199. Новинки // Галичанин. – 1893. – Ч. 267. – С. 3
200. Новинки // Галичанин. – 1895. – Ч. 62. – С. 2–3
201. Новинки // Галичанин. – 1895. – Ч. 245. – С. 3

202. Новинки // Галичанин. – 1895. – Ч. 268. – С. 3
203. Новинки // Діло. – 1882. – Ч. 37. – С. 3
204. Новинки // Діло. – 1882. – Ч. 39. – С. 3
205. Новинки // Діло. – 1882. – Ч. 40. – С. 3
206. Новинки // Діло. – 1882. – Ч. 42. – С. 3
207. Новинки // Діло. – 1882. – Ч. 43. – С. 3–4
208. Новинки // Діло. – 1882. – Ч. 46. – С. 3
209. Новинки // Діло. – 1882. – Ч. 47. – С. 4
210. Новинки // Діло. – 1882. – Ч. 48. – С. 3
211. Новинки // Діло. – 1883. – Ч. 67. – С. 3
212. Новинки // Діло. – 1885. – Ч. 21 і 22. – С. 5
213. Новинки // Діло. – 1885. – Ч. 29. – С. 3
214. Новинки // Діло. – 1885. – Ч. 39. – С. 3
215. Новинки // Діло. – 1889. – Ч. 105. – С. 3
216. Новинки // Діло. – 1890. – Ч. 120. – С. 3
217. Новинки // Діло. – 1891. – Ч. 146. – С. 3
218. Новинки // Діло. – 1891. – Ч. 166. – С. 3
219. Новинки // Діло. – 1891. – Ч. 179. – С. 3
220. Новинки // Діло. – 1891. – Ч. 206. – С. 3
221. Новинки // Діло. – 1892. – Ч. 120. – С. 3
222. Новинки // Діло. – 1892. – Ч. 223. – С. 3
223. Новинки // Діло. – 1892. – Ч. 245. – С. 3
224. Новинки // Діло. – 1892. – Ч. 251. – С. 1
225. Новинки // Діло. – 1892. – Ч. 292. – С. 3
226. Новинки // Діло. – 1893. – Ч. 11. – С. 1
227. Новинки // Діло. – 1893. – Ч. 29. – С. 3
228. Новинки // Діло. – 1893. – Ч. 69. – С. 3
229. Новинки // Діло. – 1893. – Ч. 77. – С. 3
230. Новинки // Діло. – 1893. – Ч. 90. – С. 3
231. Новинки // Діло. – 1893. – Ч. 104. – С. 3

232. Новинки // Діло. – 1893. – Ч. 117. – С. 3
233. Новинки // Діло. – 1893. – Ч. 132. – С. 3
234. Новинки // Діло. – 1893. – Ч. 270. – С. 3
235. Новинки // Діло. – 1895. – Ч. 63. – С. 3
236. Новинки // Діло. – 1895. – Ч. 92. – С. 2
237. Новинки // Діло. – 1895. – Ч. 259. – С. 1
238. Новинки // Діло. – 1895. – Ч. 260. – С. 3
239. Новинки // Діло. – 1895. – Ч. 264. – С. 2
240. Новинки // Діло. – 1895. – Ч. 265. – С. 3
241. Новинки // Діло. – 1895. – Ч. 283. – С. 3
242. Новинки // Діло. – 1897. – Ч. 94. – С. 3
243. Новинки // Діло. – 1897. – Ч. 96. – С. 3
244. Новинки // Діло. – 1897. – Ч. 123. – С. 3
245. Новинки // Діло. – 1897. – Ч. 155. – С. 3
246. Новинки // Діло. – 1897. – Ч. 205. – С. 3
247. Новинки // Діло. – 1897. – Ч. 209. – С. 3
248. Новинки // Діло. – 1897. – Ч. 244. – С. 3
249. Новинки // Діло. – 1897. – Ч. 251. – С. 3
250. Новинки // Діло. – 1897. – Ч. 264. – С. 3
251. Новинки // Діло. – 1897. – Ч. 270. – С. 3
252. Новинки // Діло. – 1897. – Ч. 286. – С. 3
253. Новинки // Діло. – 1898. – Ч. 2. – С. 3
254. Новинки // Рускій Сіон. – 1878. – Ч. 15
255. Новинки // Рускій Сіон. – 1878. – Ч. 16
256. Новинки // Рускій Сіон. – 1878. – Ч. 17
257. Новинки // Рускій Сіон. – 1878. – Ч. 21
258. Новинки // Рускій Сіон. – 1878. – Ч. 22
259. Новинки // Рускій Сіон. – 1878. – Ч. 24
260. Новинки // Рускій Сіон. – 1879. – Ч. 2
261. Новинки // Рускій Сіон. – 1879. – Ч. 12

262. Новинки // Рускій Сіон. – 1883. – Ч. 5
263. Новинки // Рускій Сіон. – 1883. – Ч. 9
264. Новинки // Рускій Сіон. – 1883. – Ч. 13
265. Новоіменованій князь Церкви // Мир. – 1885. – № 1. – С. 2
266. Обвіщення // Рускій Сіон. – 1883. – Ч. 6. – С. 205–206
267. Окружник Впр. Сильвестра до Духовенства в справі народно-політичної програми Романчука // Діло. – 1890. – Ч. 16. – С. 1–2
268. Отверезіння народу // Мир. – 1886. – № 8. – С. 1–2
269. Отголоски католицького віча // Галичанин. – 1893. – Ч. 144. – С. 2
270. Пастирське письмо Єго Ексц. Преосв. Митрополита // Душпастир. – 1895. – Ч. 19. – С. 505–507
271. Письмо з Відня // Діло. – 1895. – Ч. 242. – С. 1
272. Письмо з Риму про руських путників // Діло. – 1893. – Ч. 112. – С. 2–3
273. Повідомлення про накриття голови // Львівско-архієпархіальні відомості. – 1895. – Ч. VIII. – С. 128–130
274. Поворот митрополита у Львів // Галичанин. – 1893. – Ч. 118. – С. 1
275. По прикладу Тучап // Галицкая Русь. – 1892. – № 171. – С. 2
276. Послання галицького єпископату у справі заборони газет «Народ», «Хлібороб» і «Галицкая Русь» // Львівско-архієпархіальні відомості. – 1892. – Ч. XIV. – С. 161–163
277. Програма синода // Приложеніє до Галицкой Русі. – 1891. – № 105 і 106. – С. 1
278. Провінціональний церковний синод // Галицкая Русь. – 1891. – № 72. – С. 1
279. Промова папи до руських путників // Діло. – 1893. – Ч. 114. – С. 1
280. Протест оо. Василян Буцацького монастиря // Діло. – 1882. – Ч. 39. – С. 1–2

281. Резолюція руського всенародного віча // Діло. – 1883. – Ч. 68. – С. 2
282. Рескрипт проти духовенства // Галицкая Русь. – 1892. – № 266. – С. 1
283. Рішення зібрання у Римі // Львівско-архієпархіяльні відомості. – 1893. – Ч. I. – С. 2–3
284. Розв'язання греко-католицьких семінарій духовних // Діло. – 1893. – Ч. 152. – С. 1
285. Розв'язання і реформа руських духовних семінарій // Галичанин. – 1893. – Ч. 152. – С. 1–2
286. Розпорядження про заборону «Червоної Русі» // Львівско-архієпархіяльні відомості. – 1891. – Ч. IV. – С. 67-68
287. Руки прочь // Діло. – 1885. – Ч. 43. – С. 1
288. Руська депутація у Відні // Діло. – 1885. – Ч. 44. – С. 1–2
289. Руська депутація у Відні // Діло. – 1885. – Ч. 45. – С. 1–2
290. Руська депутація у монарха, апостольського нунція і міністрів // Мир. – 1885. – № 21. – С. 1–2
291. Русько-католицький синод у Львові // Діло. – 1891. – Ч. 208
292. Русько-католицький синод у Львові // Діло. – 1891. – Ч. 211
293. Русько-католицький синод у Львові // Діло. – 1891. – Ч. 213
294. Русько-католицький синод у Львові // Діло. – 1891. – Ч. 216
295. Сейм крайовий // Діло. – 1890. – Ч. 256. – С. 1–2
296. *Сембратович Сильвестр, о.* Порадник для початкових Сповідників після науки його Преосвященства Франциска Ксаверія Ценнера, Єпископа Сарептанського, Вікарія Генерального Архієпископа Віденського і Настоятеля Капітули Віденської // Рускій Сіон. – 1871. – Ч. 1
297. *Сембратович Сильвестр, о.* Порадник для початкових Сповідників після науки його Преосвященства Франциска Ксаверія Ценнера, Єпископа Сарептанського, Вікарія Генерального Архієпископа Віденського і Настоятеля Капітули Віденської // Рускій Сіон. – 1871. – Ч. 6

298. *Сембратович Сильвестр, о.* Порадник для початкових Сповідників після науки його Преосвященства Франциска Ксаверія Ценнера, Єпископа Сарептанського, Вікарія Генерального Архієпископа Віденського і Настоятеля Капітули Віденської // Рускій Сіон. – 1873. – Ч. 1–24
299. *Сембратович Сильвестр, о.* Порадник для початкових Сповідників після науки його Преосвященства Франциска Ксаверія Ценнера, Єпископа Сарептанського, Вікарія Генерального Архієпископа Віденського і Настоятеля Капітули Віденської // Рускій Сіон. – 1879. – Ч. 1–24
300. *Сембратович Сильвестр, о.* Про повідомлення характеристик або використання і присвоювання властивостей Ісусу Христу // Сіон Рускій. – 1871. – Ч. 1
301. *Сембратович Сильвестр, о.* Про повідомлення характеристик або використання і присвоювання властивостей Ісусу Христу // Сіон Рускій. – 1871. – Ч. 2
302. *Сембратович Сильвестр, о.* Про повідомлення характеристик або використання і присвоювання властивостей Ісусу Христу // Сіон Рускій. – 1871. – Ч. 3
303. *Сембратович Сильвестр, о.* Руководство для початкових душпастирів у справах шлюбства // Сіон Рускій. – 1871. – Ч. 8–24
304. *Сембратович Сильвестр, о.* Руководство для початкових душпастирів у справах шлюбства // Рускій Сіон. – 1872. – Ч. 1–24
305. Синод дієцезіальний в Перемишлі // Діло. – 1898. – Ч. 241. – С. 1–2
306. Слово Єго Святости Папи Лева XIII до путників руських на послухання дня 3 листопада 1895 в відповідь на промову Єго Екск. Митрополита Сильвестра // Душпастир. – 1895. – Ч. 19. – С. 577–586
307. Сообщенія митрополита // Галичанин. – 1893. – Ч. 120. – С. 1
308. Справи домашні // Душпастир. – 1896. – Ч. 18. – С. 476–478
309. Статут товариства заповоги убогих руско-кат. церквей імені св. Ап. Петра // Душпастир. – 1896. – Ч. 14–15. – С. 350–361

310. *Торонський А.* О Молитвослові для мирян // Рускій Сіон. – 1872. – Ч. 7. – С. 216–224
311. *Торонський Ал., о.* Рускі путники в Римі // Душпастир. – 1895. – Ч. 19. – С. 508–511
312. У відповідь клеветникам // Галицкая Русь. – 1892. – № 264. – С. 1–2
313. Упадок Чина св. Василя // Діло. – 1882. – Ч. 3. – С. 2
314. Устав для канонічного конкурсу // Львівско-архієпархіяльні відомості. 1890. – Ч. I. – С. 1–15
315. Фундація Кардинала Д-ра Сильвестра Сембратовича для виховання и образования рускіх дівчат під назвою: «Рускій дівочий Інститут у Львові»: Основательна грамота // Душпастир. – 1898. – Ч. 13–14. – С. 317–322
316. Хаос // Діло. – 1885. – Ч. 32. – С. 1
317. Хроніка // Галицкая Русь. – 1891. – № 131. – С. 3
318. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 158. – С. 3
319. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 167. – С. 3
320. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 171. – С. 3
321. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 185. – С. 3
322. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 196. – С. 3
323. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 206. – С. 3
324. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 207. – С. 3
325. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 231. – С. 3
326. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 245. – С. 3
327. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 256. – С. 3
328. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 259. – С. 3
329. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 261. – С. 3
330. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 275. – С. 3
331. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 284. – С. 3
332. Хроніка // Галицкая Русь. – 1892. – № 290. – С. 3
333. Ціль нашої часописі // Сіон Рускій. – 1871. – Ч. 1. – С. 1–4

334. Чи се посліднє слово? // Діло. – 1882. – Ч. 35. – С. 1
335. Чого требуєм від синода? // Галицкая Русь. – 1891. – № 97–107
336. Чого требуєм від синода? // Галицкая Русь. – 1891. – № 110–116
337. Чого требуєм від синода? // Галицкая Русь. – 1891. – № 121–125
338. Чого требуєм від синода? // Галицкая Русь. – 1891. – № 128–133
339. Ювілей папи в «Народному Домі» // Галичанин. – 1893. – Ч. 30. – С. 1
340. Ювілейне торжество в честь Його Святости папи Льва XIII // Діло. – 1893. – Ч. 29. – С. 1
341. Synod grecko-katolicki // Gazeta Narodowa. – 1891. – № 233. – S. 1
342. Synod ruski // Kurjer Lwowski. – 1891. – № 269. – S. 1

ЛІТЕРАТУРА

343. *Антоняк І.* Львівський собор Греко-Католицької Церкви 1891 року / Ірина Антоняк // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. – Львів : Вид-во «Логос», 2008. – С. 160–171
344. *Антоняк І.* Політичні дилеми Греко-католицької церкви в Галичині в останній чверті XIX століття (На прикладі діяльності митрополита Сильвестра Сембратовича) / Ірина Антоняк // Львів: місто – суспільство – культура: Зб. наук. праць / за ред. О. Аркуші, О. Вінниченка, М. Мудрого. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2012. – Том 8. – Частина 2 : Культура, освіта, наука, церква. – [Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск, 2012]. – С. 70–94
345. *Антошевський Т.* До історії християнсько-суспільного руху в Галичині (90-ті рр. XIX ст. – 1914 р.) / Тарас Антошевський – Львів : Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, 1997. – 36 с.
346. *Аркуша О.* Вибори до Галицького сейму 1901 року: до проблеми політичної модернізації українського суспільства Галичини / Олена Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів

: НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 2000. – Вип. 6 : Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. – С. 171–217

347. *Аркуша О.* Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. / Олена Аркуша – Львів : Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 1996. – 173 с.

348. *Аркуша О.* Олександр Барвінський. До 150-річчя від дня народження / Олена Аркуша – Львів : Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 1997. – 34 с.

349. *Аркуша О.* Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX – на початку XX ст. / Олена Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 2000. – Вип. 6 : Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. – С. 68–91

350. *Аркуша О.* Політика польських клубів Галицького сейму щодо українського питання (кінець XIX – початок XX століття) / Олена Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / упор. М. Литвин, О. Аркуша – Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 2000. – Вип. 7 : На пошану професора Ю. Сливки – С. 191–220

351. *Аркуша О. Г.* Сембратович Сильвестр / О. Г. Аркуша // Енциклопедія історії України / за ред. Смолія В. А. [та ін.]. – Київ : Наукова думка, 2012. – Т. 9 : Прил. – С. – С. 521

352. *Аркуша О.* Український національно-політичний рух у Галичині наприкінці 80-х рр. XIX ст. / Олена Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 1997. – Вип. 3–4. – С. 118–139

353. *Аркуша О., Мудрий М.* Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд. / Олена Аркуша, Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 1999. – Вип. 4. – С. 231–268

354. *Баб'як А., о.* Велеградські конгреси в 1907–1936 роках: контекст зародження, перебіг подій та участь в них Греко-католицької церкви [Електронний ресурс] / о. Августин Баб'як – Част.1. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/32933/ – Назва з екрану.

355. *Баран О.* Питання Українського Патріархату в Шашкевичівській добі. / Олександр Баран – Вінніпег : Рада укр. орг.-цій за Патріархат УКЦ, 1974. – 39 с.

356. *Безпалько У.* Унійна діяльність митрополита Андрея Шептицького в контексті Східної політики Ватикану / Уляна Безпалько // Україна і Ватикан : до і після Другого Ватиканського Собору. Наук. зб.– Київ : Укр. асоц. релігієзнавців, 2013. – № 5. – С. 228–239. – (Серія наукових збірників / за ред. П. Яроцького, Л. Филипович, С. Кияна. – Київ, 2009–2013)

357. *Бендик М. о.* Патріархат Української церкви та українська національна ідея. / о. Мирон Бендик – Дрогобич : Коло, 2004. – [Цикл богословських бесід. Бесіда 15]. – 17 с.

358. *Благий В.* Структура та викладацький склад вищих шкіл Львова на початку ХХ ст. / Василь Благий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2000. – Вип. 35–36. – С. 207–220

359. *Блажейовський Д. о.* Ієрархія Київської Церкви (861–1996) / о. Дмитро Блажейовський – Львів : Каменяр, 1996. – 567 с.

360. *Боцюрків Б.* Українська греко-католицька Церква і Радянська держава (1939-1950) / Богдан Боцюрків / пер. з англ. Н. Кочан за ред. О. Турія. – Львів : Вид-во УКУ, 2005. – 286 с.

361. *Булачек В.* Взаємини Ю. Романчука і москвофілів у першій половині 1890-х рр. / Володимир Булачек // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 2008. – Вип. 17 : Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ століття. – С. 42–47

362. *Ваврик М., о.* Бібліографічний огляд історії Василіанського Чина за 1935–1950 / о. Михайло Ваврик // Записки ЧСВВ. – Рим : Б. в., 1958. – Т. 3. – № 1–2. – С. 237–276
363. *Ваврик М., о.* Бібліографічний огляд історії Василіанського Чина за 1950–1970 / о. Михайло Ваврик // Записки ЧСВВ. – Рим : Б. в., 1971. – Т. 7 – С. 334–424
364. *Ваврик М., о.* Нарис розвитку і стану Василіанського чину XVII–XIX ст. Топографічно-статистична розвідка / о. Михайло Ваврик – Рим : Вид-во оо. Василіан, 1979. – 217 с.
365. *Ваврик М., о.* По василіанських монастирях / о. Михайло Ваврик – Торонто : Вид-во оо. Василіан, 1958. – 285 с.
366. *Васьків А. Ю.* Історія Української греко-католицької церкви: Текст лекції / А. Ю. Васьків – Львів : Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, 1999. – 30 с.
367. *Великий А. Г., о.* З літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану: в IX т. / о. Атанасій Великий – Рим : Вид-во оо. Василіан, 1968. – Т. VIII : XIX ст. – 1976. – 275 с.
368. *Великий А. Г., о.* Світла і тіні української історії. Причинки до історії української церковної думки / о. А. Г. Великий – Рим : Вид-во оо. Василіан, 1969. – 219 с.
369. *Воротняк Й., о.* Душпастирська діяльність реформованих василіан / о. Йосафат Воротняк // Добромільська реформа і відродження Української церкви / упор. М. Гайковський. – Львів : Місіонер, 2003. – С. 130–135
370. Галицькі митрополити / [В. В. Гаюк, М. О. Гуменний, М. М. Омельчук, І. М. Петрів]. – Львів : Логос, 1992. – С. 68–83
371. *Гентош Л.* Постать митрополита Шептицького в українських та польських наукових виданнях останнього десятиріччя / Ліліана Гентош // Україна модерна. – Київ-Львів : Б. в., 2003. – Число 8. – С. 179–210

372. *Герич Ю.* Проблема celibату на Львівському Провінційному Синоді (1891) / Юрій Герич // Збірник на пошану Василя Орелецького (1895–1976). Наук. зб. – Мюнхен : Вид-во «CICERO», 1982. – Том IX. – С. 111–127
373. *Глистюк Я.* Від Бохенського до Боцяна: ректори Генеральної греко-католицької семінарії у Львові (1848-1914) / Ярослав Глистюк // Вісник Львівського Університету. Серія історична. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2003. – С. 148–169
374. *Гофенедер П.* Мова галицьких проповідників ХІХ століття у контексті розвитку сучасної української мови / Пилип Гофенедер // Українська мова в Галичині : історичний вимір. Серія «Історія мови» / відп. ред. Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хозбей. – Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича 2011. – С. 137–159
375. *Гречко І.* Опінія галицької громадськості про роль Товариства Ісуса у реформі Василянського Чину / Іван Гречко // Добромильська реформа і відродження Української церкви / упор. М. Гайковський. – Львів : Місіонер, 2003. – С. 177–181
376. *Гринів О.* Українська націологія: ХІХ – початок ХХ століття. Історичні нариси / Олег Гринів – Львів : Світ, 2005. – 288 с.
377. *Грицак Я. І.* Франко та М. Павлик про роль греко-католицького духовенства у суспільно-політичному житті Галичини / Ярослав Грицак // Секуляризація духовного життя на Україні в епоху гуманізму та Реформації : зб. наук. праць. – Київ : Наукова думка, 1991. – С. 245–263
378. *Грицак Я.* Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ-ХХ ст. / Ярослав Грицак – Київ : Генеза, 1996. – 360 с.
379. *Гроньовський К.* Еміграція з Галичини / К. Гроньовський // Українське слов'янознавство. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1971. – Вип. 4 : Історія зарубіжних слов'ян. – С. 141–145
380. *Деятинський Р.* Історія Станіславівської Єпархії (1885–1900) / Руслан Деятинський – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2001. – 96 с.

381. *Димид М.* Єпископ Київської Церкви / Михайло Димид. – Львів : Львів. Богословська Академія; Ін-т канонічного права, 2000. – 245 с.
382. *Дрогобицький І.* Еволюція культурно-освітньої праці Чину Святого Василя Великого в другій половині ХІХ століття / Ігор Дрогобицький // Добромільська реформа і відродження Української церкви / упор. М. Гайковський. – Львів : Місіонер, 2003. – С. 136–145
383. *Зінько В., о.* Святіший отець Лев ХІІІ і його Апостольська конституція «*Singulare praesidium*» / о. Василь Зінько // Добромільська реформа і відродження Української церкви / упор. М. Гайковський. – Львів : Місіонер, 2003. – С. 49–56
384. З історії греко-католицької духовної семінарії в Перемишлі // Альманах українських богословів / упор. В. Мельник. – Львів : Накл. Орг-ції Укр. Богословів Львівської і Перемиської Дієцезії, 1923. – С. 137–139
385. З історії Духовної Семінарії в Станіславові // Альманах українських богословів / упор. В. Мельник. – Львів : Накл. Орг-ції Укр. Богословів Львівської і Перемиської Дієцезії, 1923. – С. 139-140
386. *Ісіченко І., архієпископ.* Історія Христової Церкви в Україні / архієпископ Ігор Ісіченко. – Х. : Акта, 2003. – 472 с.
387. Історія релігії в Україні : у 10-ти т. / відп. ред. А. Колодний – Київ, 1996–2002. – Т. 4 : Католицизм / за ред. П. Яроцького. – Київ : Світ знань, 2001. – 598 с.
388. *Казимира Б.* Релігійно-громадське життя в Українській Католицькій Митрополії в Канаді / Богдан Казимира – Торонто : Накл. оо. Василян, 1965. – 102 с.
389. *Каровець М., о.* Велика реформа Чина св. Василя В. 1882 р. / о. Макарій Каровець. : у 4 Ч. – Жовква-Львів : Вид-во оо. Василян, 1933–1938
390. *Каровець М., о.* Три синодальні архієреї. Спомини о. С. Матковського, гр.-кат. пароха з Боссир: критична оцінка / о. Макарій Каровець. – Львів : Бібл. УКО, 1933. – 12 с.

391. *Кахнич В.* Наукові джерела про історію юридичного факультету Львівського університету / Володимир Кахнич // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2013. – Вип. 58. – С. 49–54
392. *Качараба С.* Греко-католицька церква у США наприкінці XIX – на початку XX ст.: проблеми становлення / Степан Качараба // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць. – Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича 2012. – Вип. 21. – С. 361–368
393. *Качараба С., Рожик М.* Українська еміграція. Еміграційний рух зі Східної Галичини та Північної Буковини у 1890-1914 рр. / Степан Качараба, Микола Рожик – Львів : Б. в., 1995. – 124 с.
394. *Качараба С., Франків І.* Греко-католицька церква у ставленні до української еміграції з Галичини наприкінці XIX - на початку XX ст. / Степан Качараба, Ірина Франків // Вісник Львівського університету. Серія : Історична / за ред. Р. Сіромського. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2011. – Вип.46. – С. 116–130
395. *Качор А.* Роля духовенства і церкви в економічному відродженні Західної України / Андрій Качор – Вінніпег : Накл. Укр. Вільної Академії Наук, 1992. – 40 с.
396. *Ковальський Я. В.* Папы и папство / Ян Веруш Ковальський / пер. с пол. – М. : Политиздат, 1991. – 236 с.
397. *Колб Н.* Греко-католицьке парафіяльне духовенство Львова наприкінці XIX століття / Наталя Колб // Львів: місто – суспільство – культура: зб. наук. праць / за ред. О. Аркуші, О. Вінниченка, М. Мудрого. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2012. – Т. 8. – Ч. 2 : Культура, освіта, наука, церква. – [Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск, 2012]. – С. 95–135

398. *Колб Н. М.* Греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках ХІХ століття : дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : 07. 00. 01 / Наталія Михайлівна Колб. – Львів, 2011. – 266 с.

399. *Колб Н.* «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках ХІХ століття / Наталія Колб. – Жовква : Місіонер, 2015. – 372 с.

400. *Колб Н.* Основні статті витрат та організація побуту греко-католицького парафіяльного духовенства Галичини наприкінці ХІХ століття. / Наталя Колб // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. – Львів : Логос, 2014. – С. 236–254

401. *Корб'як Д. В.* Викладацько-наукова та освітня діяльність митрополита Сильвестра (Сембратовича) / Д. В. Корб'як // Гілея : науковий вісник : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – Київ : Вид-во «Гілея», 2015. – Вип. 102 (11). – С. 43–48

402. *Корб'як Д.* Галицька митрополія та Апостольський престол у контексті польсько-українських відносин у Галичині в останній третині ХІХ ст. / Дмитро Корб'як // Zagadnienia społeczno-ekonomiczne, polityczne, kulturalne i religijne w badaniach polskich, słowackich i ukraińskich / pod red. W. Wierzbieńca. – Jarosław, 2014. – Tom I : Historia-Religia. – S. 107–119

403. *Корб'як Д.* Діяльність о. Сильвестра Сембратовича у Львівському університеті / Дмитро Корб'як // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. – Львів : Логос, 2014. – Книга 1. – С. 255–264

404. *Корб'як Д.* Львівський собор 1891 року: дискусійні питання та їх вирішення / Дмитро Корб'як // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2015. – Т. 25 : на пошану професора І. С. Винокура. – С. 275–289

405. *Корб'як Д.* Позиція галицьких митрополитів Йосифа і Сильвестра (Сембратовичів) щодо реформування Василіянського чину / Дмитро Корб'як

// Наукові зошити історичного факультету Львівського університету : зб. наук. праць. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2014. – С. 43–57

406. *Корб'як Д.* Ставлення галицької громадськості до відзначення 50-літнього ювілею єпископства папи Лева XIII / Дмитро Корб'як // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 20–26

407. *Крижанівський О. П., Плохій С. М.* Історія церкви та релігійної думки в Україні : навч. посібн. : у 3 кн. / О. П. Крижанівський, С. М. Плохій. – Кн. 3 : кінець XVI – середина XIX століття. – К. : Либідь, 1994. – 336 с.

408. *Левицький І. Е.* Галицко-русская библиография XIX-го столетия дополненная русскими изданиями вышедшими в Венгрии и Буковині (1801–1886) / І. Е. Левицький. – Львов : Типогр. Ставроп. Ин-та, 1895. – Т. II : Хронологический список публікаціям (1861–1886). – 736 с.

409. *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. / Кость Левицький. – Львів : Друк. оо. Василіан, 1926. – 432 с.

410. *Липинський В.* Релігія і церква в історії України / В'ячеслав Липинський. – Луцьк : ВМА «Терен», 2010. – 96 с.

411. *Лозинський М.* Видавнича діяльність Василіянського Чину в умовах Дрогобицької реформи і в сучасний період / Мар'ян Лозинський // Добромильська реформа і відродження Української церкви / упор. М. Гайковський. – Львів : Місіонер, 2003. – С. 146–151

412. *Лужницький Г.* Єпископ-піонер Кир. Сотер з Ортинич Ортинський ЧСВВ / Григор Лужницький – Філадельфія : Провидіння, 1963. – 119 с.

413. *Лужницький Г.* Українська Церква між Сходом і Заходом. Нарис історії Української Церкви / Григор Лужницький – Філадельфія : Провидіння, 1954. – 723 с.

414. *Мадей Н.* Велеградські з'їзди / Наталя Мадей // Українське релігієзнавство / за ред. А. Колодного [та ін.]. – Львів : Відділ.

релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Укр. Асоц. релігієзнавців, 2002. – С. 74–83

415. *Макарчук С.* Москвофільство: витоки та еволюція ідеї (середина XIX ст. – 1914 р.) / Степан Макарчук // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів : Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, 1997. – Вип. 32. – С. 82–98

416. *Макарчук С.* Національна свідомість і етнічними українців у XIX ст. / Степан Макарчук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. / упор. М. Литвин, О. Аркуша.– Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича 2000. – Вип. 7 : Збірник на пошану професора Ю. Сливки. – С. 127–131

417. *Матвієнко Г.* Викладачі-українці теологічного факультету Львівського університету: освіта та кар'єрний ріст / Галина Матвієнко // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. — Донецьк : Східн. видавн. дім, 2012. — № 4 (118). — С. 105–110

418. *Матвієнко Г.* Професійний та національний склад і матеріальне забезпечення викладачів теологічного факультету Львівського університету (1870–1918) / Галина Матвієнко // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету : зб. наук. праць. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2011. – Вип. 12. – С. 99–108

419. *Матвієнко Г.* Студенти теологічного факультету Львівського університету в 1870–1917 роках: національність, конфесійна приналежність і соціальне походження / Галина Матвієнко // Львів: місто – суспільство – культура: зб. наук. праць / за ред. О. Аркуші, О. Вінниченка, М. Мудрого. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2012. – Т. 8. – Ч. 2 : Культура, освіта, наука, церква. – [Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск, 2012]. – С. 327–344

420. *Матковський С. о.* Три синодальні архієреї: спомини з життя і діяльності преосвящених о. Юліана Куїловського, дра Юліана Пелеша і дра

Сильвестра Сембратовича / о. Северин Матковський – Львів : Бібльос, 1932.
– 108 с.

421. Митрополит Михайло Левицький та його доба / відп. ред. Ф. Стеблій. – Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 2010. – 219 с.

422. *Мозер М.* «Русини» й «руська мова» в галицьких граматах першої половини ХІХ століття / Міхаель Мозер // Українська мова в Галичині : історичний вимір. Серія «Історія мови». / відп. ред. Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хозбей. — Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича 2011. – С. 9–54

423. *Мокрий В.* Церква в житті українців / Володимир Мокрий. – Львів-Краків-Париж : Просвіта, 1993. – 106 с.

424. *Мудрий М.* Австрорусинство в Галичині: спроба окреслення проблеми / Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. / за ред. М. Мудрого. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2000. – Вип. 35–36. – С. 571–604

425. *Мудрий М.* Галицька автономія в 70–80-х роках ХІХ століття: українське та польське бачення / Мар'ян Мудрий // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. / упор. М. Литвин, О. Аркуша. — Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 2000. – Вип. 7 : Збірник на пошану професора Ю. Сливки. – С. 166–190

426. *Мудрий М.* Галицькі намісники в системі українсько-польських взаємин (1849–1914) / Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів : Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, 1998. – Вип. 33. – С. 91–101

427. *Мудрий М.* Ідейні витоки ЗУНР: національні та політичні орієнтації галицьких українців у ХІХ – на початку ХХ ст. / Мар'ян Мудрий // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 2000. – Вип. 6 : Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. – С. 96–110

428. *Мудрий М.* Національно-політичні орієнтації в українському суспільстві Галичини австрійського періоду у висвітленні сучасної історіографії / Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2002. – Вип. 37. – Ч. 1 : Статті та повідомлення. – С. 465–499

429. *Мудрий М.* Польські ліберал-демократи та українське питання в Галичині у 80-х рр. XIX ст. / Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів : Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, 1997. – Вип. 32. – С. 99–109

430. *Мудрий М.* Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60–70-ті роки) / Мар'ян Мудрий // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 1997. – Вип. 3–4. – С. 58–117

431. *Мудрий М.* Формування новочасної національно-політичної культури українського суспільства Галичини (проблема зовнішніх моделей) / Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів : Львів. націон. ун-т ім. І. Франка, 2003. – Вип. 38. – С. 115–147

432. *Мудрий С., владика.* Нарис історії Церкви в Україні / владика Софрон Мудрий – Рим-Львів : Вид-во оо. Василіан, 1995. – 405 с.

433. *Назарко І. о.* Київські і галицькі митрополити: біографічні нариси (1590-1960) / о. Іриней Назарко – Торонто : Вид-во отців Василіан, 1962. – С. 205–212

434. Нарис історії Василіянського чину святого Йосафата. – Рим : Вид-во оо. Василіан, 1992. – 640 с.

435. *Огієнко І., митрополит Іларіон.* Ідеологія Української церкви: богословські студії / митрополит Іларіон, Іван Огієнко / упор. М. С. Тимошик. – Київ : Наша культура і наука, 2013. – 456 с.

436. *Панас К, о.* Історія Української Церкви / о. Кость Панас. – Львів : НВП «Трансінтех», 1992. – 160 с.

437. *Паславський І.* Галицька митрополія: Історичний нарис / Іван Паславський – Львів : Сполом, 2007. – 128 с.
438. *Паславський І.* Між Сходом і Заходом. Нариси з культурно-політичної історії української церкви / Іван Паславський – Львів : Вид-во під-во «Стрім», 1994. – 144 с.
439. *Пашаева Н. М.* Очерки истории русского движения в Галичине XIX-XX вв. / Н. М. Пашаева – Москва : Имперская традиция, 2007. – 192 с.
440. *Петрів І.* Митрополит Михайло Левицький – перший кардинал-українець / Іван Петрів // Берестейська унія (1596–1996) : статті й матеріали. – Львів : Логос, 1996. – С. 187–193
441. *Петрів І.* Сильвестр Сембратович / Іван Петрів // Берестейська унія (1596–1996) : статті й матеріали. – Львів : Логос, 1996. – С. 193–197
442. *Петрів Р. В.* Проблеми українсько-польських відносин у Східній Галичині (XIX – початок XX ст.) / Р. В. Петрів – Коломия : Вік, 1996. – 48 с.
443. *Пилипів І. В.* Організаційна структура Греко-католицької церкви в другій Речі Посполитій / І. В. Пилипів [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/histori/114/21230-organizacijna-struktura-greko-katolicko%D1%97-cerkvi-v-drugij-rechi-pospolitij.html> – Назва з екрану.
444. *Романик Й., о.* Стан Чину Святого Василя Великого у другій половині XIX століття і його реформа / о. Йосафат Романик // Добромильська реформа і відродження Української церкви / упор. М. Гайковський. – Львів : Місіонер, 2003. – С. 57–94
445. *Савчук Б.* Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні в XIX – 30-х роках XX ст. / Борис Савчук – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. – 248 с.
446. Сембратович. Родинне дерево [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://sembratovych.org/ua/tree.html#40> – Назва з екрану.
447. *Сембратович С., о.* Розсуждение и опровержение статьи помещенной въ часописи «Слово» въ чч. 84 до 93 съ года 1868, рочника VIII под заглавиємъ: «Сходство и розница учения православной и римской

Церквей» списаною Православним Архиепископомъ Минскимъ Кирь Антониемъ / о. Сильвестр Сембратович – Львів : Б. в., 1869. – 234 с.

448. *Сергійчук В.* Нескорена церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / Володимир Сергійчук – Київ : Дніпро, 2001. – 492 с.

449. *Скочиляс І.* Генеральні візитації в українсько-білоруських єпархіях Київської уніатської митрополії. 1596–1720 роки / Ігор Скочиляс // Записки НТШ. – Т. ССXXXVIII. Праці історико-філософської секції. – Львів : Накл. НТШ, 1999. – С. 46–94

450. *Стоколос Н. Г.* Трагедія уніатів Холмщини і Підляшшя (1875–1905 рр.) / Н. Г. Стоколос // Український історичний журнал. – Київ : Б. в., 2002. – № 6. – С. 41–60

451. *Студинський К.* Листи мін. Фльоріяна Зємялковского до еп. Івана Ступницького / Кирило Студинський // Записки Наукового товариства імени Шевченка. – Львів : Накл. НТШ, 1908. – Т. LXXXV. – С. 107–133

452. *Сухий О.* Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у ХІХ столітті) / Олексій Сухий – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2003. – 496 с.

453. *Сухий О.* Візії та напрями в сучасній українській історіографії / Олексій Сухий // Zagadnienia społeczno-ekonomiczne, polityczne, kulturalne i religijne w badaniach polskich, słowackich i ukraińskich / pod red. W. Wierzbieńca. – Jarosław, 2014. – Tom I : Historia-Religia. – S. 19–36

454. *Сухий О.* Галичина між Сходом і Заходом. Нариси історії ХІХ – початку ХХ ст. / Олексій Сухий – Львів : Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича 1997. – 204 с.

455. *Тожецький Р.* Митрополит Андрей Шептицький / Ришард Тожецький // Ковчег. Зб. ст. з церк. історії. / за ред. Я. Грицака, Б. Гудзяка. – Львів : Ін-т іст. досліджень Львів. держ. ун-ту ім. І. Франка, Ін-т історії Церкви, 1993. – Чис. І. – С. 101–112

456. *Турій О.* Конфесійно-обрядовий чинник у національній самоідентифікації українців Галичини в середині XIX ст. / Олег Турій // Записки НТШ. – Том. ССXXXIII. Праці Історико-філософії секції. – Львів : НТШ, 1997. – С. 69–99
457. *Федорів Ю., о.* Замойський синод 1720 р. / о. Юрій Федорів – Рим : Богослов'я, 1972. – 69 с.
458. *Федорів Ю., о.* Історія Церкви в Україні / о. Юрій Федорів – Репр. вид. – Львів : Свічадо, 2007. – 368 с.
459. *Федорів Ю., о.* Організаційна структура Української Церкви / о. Юрій Федорів – Торонто : НТШ в Канаді, 1990. – 210 с.
460. *Хабурський М., о.* Педагогічно-виховна праця василіан під час і після Добромильської реформи / о. Мартин Хабурський // Добромильська реформа і відродження Української церкви / упор. М. Гайковський. – Львів : Місіонер, 2003. – С. 182–185
461. *Химка І.-П.* Греко-католицька Церква і національне відродження у Галичині 1772-1918 / Іван-Павло Химка // Ковчег. Зб. ст. з церк. історії. / за ред. Я. Грицака, Б. Гудзяка. – Львів : Ін-т іст. досліджень Львів. держ. ун-ту ім. І. Франка, Ін-т історії Церкви, 1993. – Чис. I. – С. 67–99
462. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Путівник / заг. ред. Сварник Г. – Львів-Київ : Держ. комітет архівів України; ЦДІАЛ, 2001. – 387 с.
463. *Цьольнер Е.* Історія Австрії / Єріх Цьольнер / пер. з нім. Р. Дубасевич, Х. Назаркевич, А. Онишко, Н. Іванчук. – Львів : Літопис, 2001. – 712 с.
464. *Цьорох С.* Погляд на історію та виховну діяльність СС. Василіанок / Соломія Цьорох – Львів : Накл. Богослов. наук. т-ва, 1934. – 254 с.
465. *Чернецький В.* Літопис монастиря оо. василіян в Кристинополі від його заснування в 1763 р. до 1889 р. / Василь Чернецький. – Львів : Ставроп. Ін-т, 1893. – 76 с.

466. *Чорновол І.* Польсько-українська угода 1890-1894 рр. / Ігор Чорновол – Львів : Львів. академія мис-тв, 2000. – 247 с.
467. *Чорновол І.* Поляки й українці в політиці Австро-Угорщини в другій половині 80-х років XIX ст. («Українська інтрига гр. Г. Кальнокі) / Ігор Чорновол // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 1995. – Вип. 2 – С. 71–81
468. *Чорновол І.* Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861-1901 (нарис з історії українського парламентаризму) / Ігор Чорновол – Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича 2002. – 288 с.
469. *Шкраб'юк П.* Вплив Чину отців Василіян на національно-політичне життя України / Петро Шкраб'юк // Добромильська реформа і відродження Української церкви / упор. М. Гайковський. – Львів : Місіонер, 2003. – С. 152–160
470. *Шкраб'юк П. В.* Монаший Чин Отців Василіян у національному житті України / П. В. Шкраб'юк – Львів : Місіонер, 2005. – 439 с.
471. *Шкраб'юк П. В.* Монаший Чин Отців Василіян у суспільно-культурному житті України : дис. на здоб. наук. ступеня докт. іст. наук : 07. 00. 01 / Петро Васильович Шкраб'юк. – Львів, 2007. – 423 с.
472. *Шуба О.* Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз) / Олексій Шуба – Київ : Криниця, 1999. – 324 с.
473. *Шуст Р.* Сембратович Сильвестр / Роман Шуст // Довідник з історії України (А-Я) / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – Київ : Генеза, 2002 [Електронний ресурс] – режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Pidkova_Ihor/Dovidnyk_z_istorii_Ukrainy_N-S/ – Назва з екрану.
474. *Щербінін Н.* Роль і місце Івана Наумовича у розвитку українсько-польських взаємин / Наталія Щербінін // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів : НАН України, Ін-т

українознав. ім. І. Крип'якевича, 2008. – Вип. 17 : Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ століття. – С. 35–41

475. *Якимович Б., Седляр О.* Реформа Василянського чину 1882 р. в контексті української громадсько-політичної думки / Б. Якимович, О. Седляр // Якимович Б. Україна й українці : події далекі і близькі. Вибрані праці. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2014. – С. 123–129

476. *Adamczyk M.-J.* Szkolnictwo ludowe w greckokatolickiej diecezji przemyskiej w latach 1772-1867 / Mieczysław Jerzy Adamczyk // Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa. / pod red. S. Stępnia. – Przemyśl : Południowo-wschodni instytut naukowy w Przemyślu, 1996. – Т. 3. – С. 127–163

477. *Finkel L., Starzyński S.* Historia Uniwersytetu Lwowskiego / Ludwik Finkel, Stanisław Starzyński – Lwów : Drukarnia E. Winiarza, 1894. – Cz. I–II

478. *Himka J.-P.* Religion and Nationality in Western Ukraine. The Greek Catholic Church and Ruthenian National Movement in Galicia, 1867-1900 / Joan Paul Himka – Montreal & Kingstom; London; Ithaca : Mc Gill-Queen's University Press, 1999. – 235 p.

479. *Himka J.-P.* The Greek Catholic Church and Ukrainian Society in Austrian Galicia / Joan Paul Himka – Harvard University, Cambridge, Massachusetts : Ukrainian Studies Fund, 1986. – [The Millenium of Christianity in Ruś-Ukraine] / Adv. Frank E. Sysyn. – P. 426–452

480. *Himka J.-P.* The Issue of Celibacy at the Lviv Provincial Synod of 1891: Unpublished Documents from the Lviv and Przemyśl (Peremyshl) Archives / Joan Paul Himka // Мappa Mundi. Зб. наук. праць на пошану Я. Дашкевича з нагоди його 70-річчя. – Львів-Київ-Нью-Йорк : М. П. Коць, 1996. – С. 648–670

481. *Jabłoński M.* Organizacja greckokatolickiej diecezji przemyskiej w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939) / Mieczysław Jabłoński // Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa. / pod red. S. Stępnia. – Przemyśl : Południowo-wschodni instytut naukowy w Przemyślu, 1990. – Т. 1 : Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu etnicznym. – С. 229–249

482. *Jackowski H.* Bazylianie i reforma dobromilska / Henryk Jackowski // Dodatek do Nr. 6–7 «Przeglądu powszechnego», 1884. – S. XVII–XXIII
483. *Kołbuk W.* Unia Kościelna w Królestwie Polskim w XIX wieku / Witold Kołbuk // Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa. / pod red. S. Stępnia. – Przemysł : Południowo-wschodni instytut naukowy w Przemysłu, 1994. – T. 2 : Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu kulturowym i etnicznym. – S. 131–139
484. *Krochmal A.* Konstantyn Czechowicz. Korespondencja greckokatolickiego biskupa przemyskiego z lat 1897–1914 / Anna Krochmal – Przemysł : Wyd-wo Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu, 1998. – 180 s.
485. *Krochmal A.* Przemiany wewnętrzne w Kościele greckokatolickim w Galicji w drugiej połowie XIX wieku / Anna Krochmal // Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa. – Przemysł : Południowo-wschodni instytut naukowy w Przemysłu, 2000. – T. 5 : Miejsce i rola Kościoła greckokatolickiego w Kościele powszechnym. – S. 69–77
486. *Mrówczyński J.* Ks. Walerian Kalinka: życie i działalność / Jerzy Mrówczyński – Poznan-Warszawa-Lublin : Księgarnia św. Wojciecha, 1972.
487. *Nabywaniec S., ks.* Recepcja reform Kościelnych cesarza Józefa II w greckokatolickiej diecezji przemyskiej / ks. Stanisław Nabywaniec // Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa / pod red. S. Stępnia. – Przemysł : Południowo-wschodni instytut naukowy w Przemysłu, 1996. – T. 3. – S. 115–125
488. *Nabywaniec S., ks.* Relacje między obrządkami – łacińskim i greckokatolickim oraz problem rutenizacji i uniatyzacji w kontekście tak zwanej „kradzieży dusz” / ks. Stanisław Nabywaniec // Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa. / pod. red. S. Stępnia. – Przemysł : Południowo-wschodni instytut naukowy w Przemysłu, 1998. – T. 4 : Katolickie unie Kościelne w Europie środkowej i Wschodniej – idea a rzeczywistość. – S. 221–231
489. *Nabywaniec S., ks.* Unicy biskupi przemyscy w latach 1610–1991: Szkice biograficzne / ks. Stanisław Nabywaniec. – Rzeszów : Poligrafia Wyższego Seminarium Duchownego w Rzeszowie, 1995. – 91 s.

490. *Osadczy W.* Relacje między obryadkami Kościoła katolickiego w Galicji Wschodniej: współdziałanie w życiu zakonnym / Włodzimierz Osadczy // Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa. / pod. red. S. Stępnia. – Przemyśl : Południowo-wschodni instytut naukowy w Przemyślu, 1998. – T. 4 : Katolickie unie Kościelne w Europie środkowej i Wschodniej – idea a rzeczywistość. – S. 207–220
491. *Osadczy W.* Stosunki międzyobrzędowe a kwestia narodowa w Galicji Wschodniej XIX i początku XX wieku / Włodzimierz Osadczy // Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa. / pod red. S. Stępnia. – Przemyśl : Południowo-wschodni instytut naukowy w Przemyślu, 2000. – T. 5 : Miejsce i rola Kościoła greckokatolickiego w Kościele powszechnym. – S. 79–86
492. *Osadczy W.* Święta Ruś: Rozwój i oddziaływanie idei prawosławia w Galicji / Włodzimierz Osadczy – Lublin : Wzdawnictwo UMCS, 2007. – 791 s.
493. *Stępień S.* Organizacja i struktura terytorialna greckokatolickiej diecezji przemyskiej w latach 1918-1939 / Stanisław Stępień // Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa. / pod red. S. Stępnia. – Przemyśl : Południowo-wschodni instytut naukowy w Przemyślu, 1996. – T. 3. – S. 191–217
494. *Stępień S.* Stupnicki Saturnin Jan / Stanisław Stępień // PSB.– Warszawa-Kraków : Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, 2008. – T. XLV/2, Zesz. 185. – S. 168–171
495. *Stępień S.* „Szczery Rusin, chociaż Polakom przyjazny” greckokatolicki ordynariusz biskup Jan Saturnin Stupnicki (1816–1890) / Stanisław Stępień // Перемиські Архиепархіяльні Відомості. – Przemyśl : Wyd-wo Archidiecezji Przemysko-Warszawskiej, 2009. – Ч. 8. – S. 171–203
496. *Załęski S., ks.* Jezuita w Polsce / ks. Stanisław Załęski – Kraków : Drukiem i nakładem drukarni W. L. Anczyca, 1906. – T. V., Cz. II : Jezuita w Polsce Porozbiorowej. 1820–1905.
497. *Zięba A.* Józef Sembratowicz – żywot polityczny bogobożnego Łemka / Andzej Zięba // Rocznik Ruskiej Bursy / pod red. H. Duć-Fajfer. – Gorlice : Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach, 2006. – S. 69–86

498. *Zięba A.* Sarnicki Kasjan Klemens / Andzej Zięba // PSB. – Warszawa-Kraków : Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, 1994. – T. XXXV/2, Zesz. 145. – S. 214–216
499. *Zięba A.* Sembratowicz Józef / Andzej Zięba // PSB. – Warszawa-Kraków : Instytut historii Tadeusza Manteuffla, 1995. – T. XXXVI/2, Zesz. 149. – S. 209–212
500. *Zięba A.* Sembratowicz Sylwester / Andzej Zięba // PSB. – Warszawa-Kraków : Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, 1995. – T. XXXVI/2, Zesz. 149. – S. 212–217

ДОДАТКИ

Додаток А

Біограма митрополита Сильвестра Сембратовича

Сильвестр Сембратович походив із давнього священничого роду Сембратовичів, що добре відомий дослідникам історії Греко-католицької церкви в Галичині. З цього роду вийшла низка священників і два митрополити: Йосиф (1870–1882) і Сильвестр (1885–1898). Етимологія назви цього роду, що веде свої витoki з Лемківщини, має дві версії. Згідно з однією з них, його засновником був солтис села Висова Бецького деканату (нині – Малопольське воєводство Республіки Польща), який мав семеро синів. Звідси й назва солтиства «Сембратовичка», що згодом перетворилася на прізвище. За другою версією, рід Сембратовичів має чеське походження, а його представники у XV столітті переселилися на польські терени. Сама назва виводиться від чеського вислову «я сем брат», який використовували особи, які дотримувалися слов'янського (православного) обряду.

Довголітній галицький митрополит Сильвестр Сембратович народився 3 вересня 1836 року в с. Дошниця Ясельського повіту (нині – Малопольське воєводство Республіки Польща) в родині священника [87, s. 116]. Його батько, Антоній, був місцевим греко-католицьким парохом, а мати, Анна, – дочкою о. Сильвестра Вислоцького, настоятеля парафії с. Флоринка Мушинського деканату Перемишльської єпархії (нині – Малопольське воєводство Республіки Польща). Таїнство хрещення здійснив 4 жовтня 1836 року [87, s. 116] його дідусь – о. Теодосій Сембратович, парох с. Крилиці Мушинського деканату Перемишльської єпархії [нині – Крилиця-Здруй (Krynica-Zdrój) Малопольського воєводства Республіки Польща], вислужений мушинський декан. Початкову освіту хлопець здобув у школах Ясла, Горлиць і Тарнова. Передчасна смерть батька 1848 року і пов'язане з цим скрутне матеріальне становище сім'ї змусили Сильвестра припинити навчання. Він відновив студії 1850 року, вступивши до першого класу гімназії в Перемишлі. Проте незадовільний стан здоров'я знову змусив його

зробити перерву в навчальному процесі. Відтоді опіку над С. Сембратовичем взяв його дядько і майбутній галицький митрополит о. Йосиф Сембратович. У 1852 році Сильвестр успішно завершив другий клас Львівської гімназії. Завдяки підтримці дядька о. Й. Сембратовича Сильвестр переїхав до Відня, де закінчив з відзнакою третій клас Цісарської греко-католицької генеральної семінарії. Він 1853 року вступив до Грецької Колегії Святого Атанасія в Римі, а протягом 1856–1860 років навчався в Урбаніанській колегії при Конгрегації поширення віри в Римі. С. Сембратович отримав ієрейські свячення 1 листопада 1860 року від архієпископа Стефана Миссира в римському храмі Святого Атанасія. А 20 червня 1861 року майбутній галицький митрополит здобув ступінь доктора богослов'я.

Повернувшись до Галичини, він упродовж 1861–1862 років виконував обов'язки сотрудника в парафіях Мушинського деканату Перемишльської єпархії (с. Флоринка і с. Тилич), де проводили богослужіння його родичі. Згодом о. С. Сембратович призначався на посади в навчально-виховних закладах різного типу: катехит народної школи у Тиличі (1862 р.) і виховного закладу при монастирі сестер-василіанок у Словіті (1862–1863 рр.), учитель релігії в школі при домініканському монастирі у Львові (1863–1865 рр.), префект ГКДС у Львові (1863–1870 рр.) і викладач Львівського університету (1865–1879 рр.)¹. Одночасно о. Сильвестр виконував функції капелана (1862–1863 рр.) і візитатора (з 1866 р.) жіночого монастиря ЧСВВ у Словіті, референта (з 1864 р.) і радника (з 1877 р.) митрополичої консисторії, просинодального архієпархіального екзаменатора (1873–1879 рр.) та архіпресвітера львівської капітули². Папа римський Лев XIII 28 лютого 1878 року затвердив його титулярним юліополітанським єпископом [100, р. 453–454], а 11 листопада 1882 року С. Сембратович був іменований адміністратором Галицької митрополії [100, р. 459–460]. Очоливши згадану церковну область, він став членом Крайового сейму як віриліст, де протягом

¹ Детальніше про педагогічну діяльність о. Сильвестра Сембратовича дивись у підрозділах 2.1. і 2.2.

² Детальніше про виконання майбутнім кардиналом консисторських і капітульних обов'язків дивись у підрозділі 3.1.

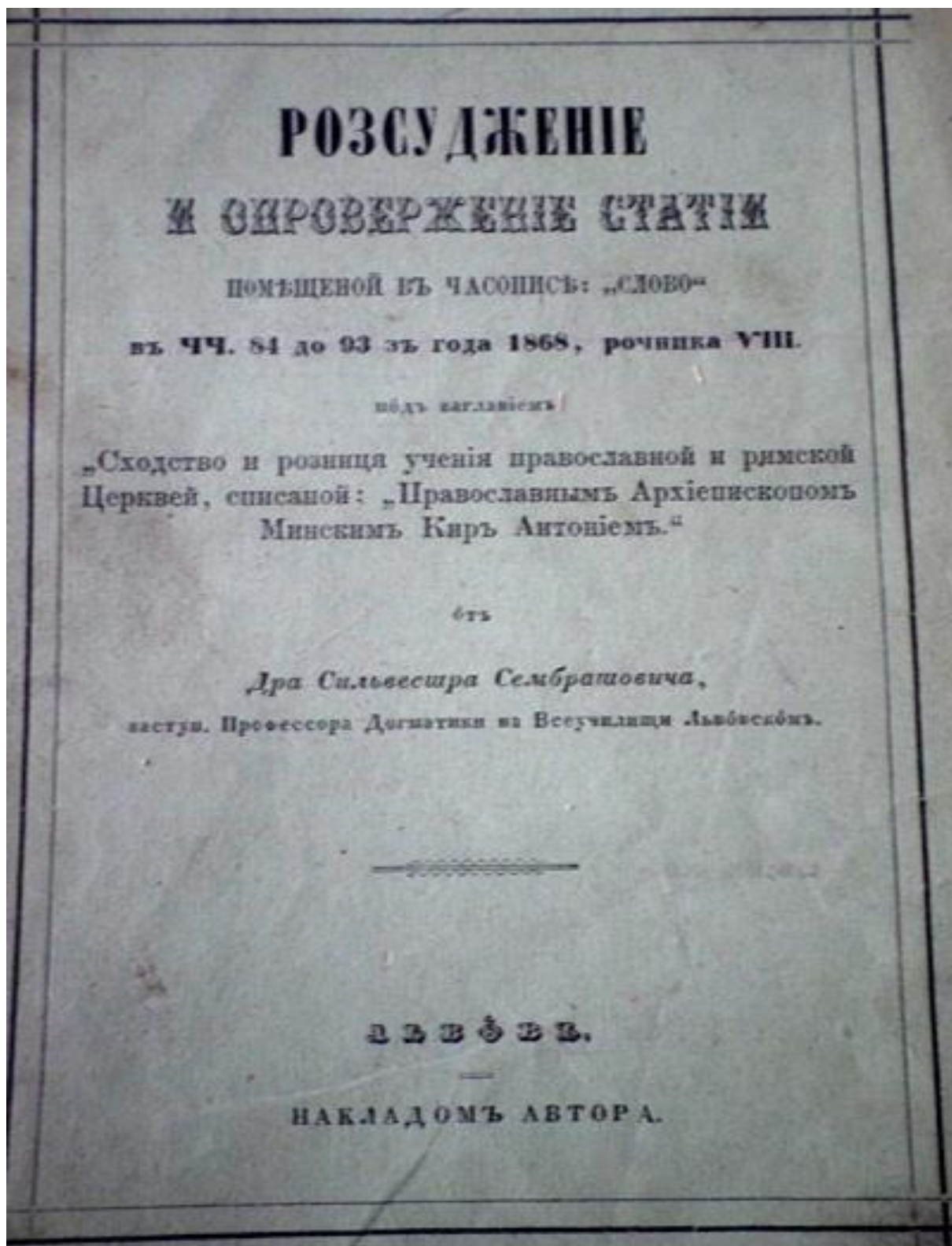
1883–1897 років виконував функції віце-маршалка. У порівнянні з більшістю своїх попередників він проводив енергійну політичну діяльність. 20 лютого 1885 року цар іменував єпископа Сильвестра Сембратовича на митрополичий престол, 26 березня папа римський затвердив номінацію, а 5 травня відбулася інтронізація нового очільника Греко-католицької церкви [100, р. 467–468; 433, с. 208; 500, с. 213]. А 29 листопада 1895 року понтифік іменував його кардиналом [100, 480–482; 142, с. 553–555; 155, с. 1]. Після довготривалої та виснажливої хвороби¹ 4 серпня 1898 року галицький митрополит помер. Його тіло схоронили у крипті катедрального собору Святого Юра у Львові [344, 93–94]².

¹ Про хворобу митрополита детальніше дивись: [33, арк. 16–16 зв., 17 зв.–21 зв., 52, 79 а зв.–79 б].

² Біографічні відомості про С. Сембратовича також див. [351; 473]

Додаток Б

Титульна сторінка «Розсудження...» о. Сильвестра Сембратовича

Додаток В

Поховання митрополита Сильвестра Сембратовича у крипті собору Святого Юра у Львові

Додаток Д

Портрет митрополита Сильвестра Сембратовича

